

ЗОРЯНА МАЦЮК

**ВОЛИНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ
У КОЛІ ДИТЯЧОГО ЧИТАННЯ:
хрестоматія для 5–6 класів**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ВОЛИНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

ЗОРЯНА МАЦЮК

ВОЛИНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ У КОЛІ ДИТЯЧОГО ЧИТАННЯ: хрестоматія для 5–6 класів

Луцьк
Внежа-Друк
2025

УДК 821(477.82)-93(076.6)
М 36

*Рекомендовано до друку вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 14 від 27 листопада 2025 року)*

Рецензенти:

Коваленко Н. Д. – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови факультету української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Семенюк Л. С. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Фенко М. Я. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Мацюк Зоряна

М 36 Волинські письменники у колі дитячого читання : хрестоматія для 5–6 класів / Зоряна Мацюк. – Луцьк : Вежа-Друк, 2025. – 172 с.

ISBN 978-966-940-722-1

У системі професійної підготовки вчителя української літератури важливе місце належить курсу «Література рідного краю», мета якого – ознайомити учнів з ідейно-естетичним багатством художніх творів літераторів Волинського краю.

Опановуючи українську літературу, учням важливо ознайомитися із основними жанрами творів волинських письменників; самостійно аналізувати їх, інтерпретувати та використовувати художні твори у практиці шкільного навчання і виховання, на уроках і в позакласній роботі. У хрестоматії подано: життєвий і творчий шлях найвідоміших письменників Волині, зокрема дитячих; поетична спадщина від корифеїв до наймолодшого покоління з акцентом на регіональні пам'ятки; легенди та перекази про заснування міста Луцьк і замку Любарта тощо.

Оскільки література рідного краю передбачена календарно-тематичним плануванням у кожному класі, тому для педагогів рекомендоване видання є вкрай потрібним. Знання літератури рідного краю, розуміння виховного і пізнавального значення творів – основне завдання вчителя. Адже за допомогою художнього слова розширюємо світогляд дітей, розвиваємо їхню ерудицію, естетичні смаки, фантазію, творчі здібності, читацькі інтереси.

Для вчителів української мови і літератури, учнів, літераторів і поціновувачів українського слова.

УДК 821(477.82)-93(076.6)

ISBN 978-966-940-722-1

© Мацюк Зоряна, 2025

© Безушко Христина (обкладинка), 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
РОЗДІЛ І. МІСЬКІ ЛЕГЕНДИ ПРО ТАЄМНИЦІ ЛУЦЬКА.....	8
Легенда про маленького пастушка Луцька, який став засновником міста	12
Легенда про коня Андрія Боголюбського	15
Легенда про заснування замку Любарта	16
Легенда про історію великого кохання	17
Легенда про покровительство св. Миколая	21
Легенда про два віночки	22
Таємничий скарб замку	21
Легенда про Оксану.....	22
Колиска зцілення	23
Легенда про підземелля	24
Таємниці Магдалени	25
Легенда про таємницю збагачення	25
РОЗДІЛ ІІ. РІДНИЙ КРАЙ У СВІТІ ПОЕЗІЇ ВОЛИНСЬКИХ МИТЦІВ...	29
Леся Українка.....	32
Олена Пчілка.....	38
Юрій Косач.....	41
Кость Шишко	50
Петро Гоць	55
Олександр Богачук	59
Надія Гуменюк	76
Олена Пашук (Кицан)	84
Ольга Герасимюк	91
Василь Мартинюк	94
Віталій Назарук	96

Олена Гапонюк	97
Lana P.	98
РОЗДІЛ IV. ВОЛИНЬ У ПРОЗІ.....	99
Леся Українка. Волинські образки. 1. Школа	100
Олена Пчілка. Сосонка	109
Надія Гуменюк. Небокрилка.....	117
Надія Гуменюк. Про козака Ярка і Яринку-Живинку.....	126
РОЗДІЛ III. ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ ВОЛИНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ...	144
Йосип Струцюк	145
Василь Гей	147
Олена Кришталська	149
Василь Простопчук	150
Клава Корецька	151
Валентина Штинько	152
Віктор Вербич	153
Петро Коробчук	154
Ніна Горик	155
Ната Гранич	156
Микола Мартинюк	157
Тетяна Бондар	158
СЛОВНИК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ТЕРМІНІВ.....	159
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	169

ПЕРЕДМОВА

Волинь, як і вся українська земля, щедра на літературні таланти. Вона дала світові чудових письменників – класиків, співців рідної природи, виразників дум і почуттів, тонких ліриків, палких патріотів. Вони своєю творчістю зробили неоціненний внесок у духовну скарбницю людства. Деякі заклали перші цеглини в «підмурівок прекрасної будови, що зветься українською літературою».

Метою шкільного вивчення літератури рідного краю є залучення школярів до скарбниці літератури Волині.

Пропонуючи учням найкращі зразки творів письменників Волині, хрестоматія формує загальне уявлення про літературну спадщину нашого краю, про сучасний стан літератури; ознайомлює зі своєрідністю та загальнолюдською цінністю творів письменників рідного краю. Відповідно до сучасних пріоритетів в українській школі ці заняття сприяють формуванню компетенцій особистості, її духовно-ціннісних орієнтацій, культурно-пізнавальних інтересів, естетичного смаку.

Відповідно до поставленої мети головними завданнями вивчення літератури рідного краю є:

- знайомство з духовними здобутками й відкриттями літератури Волині; сприяння перетворенню внутрішніх цінностей, закарбованих у літературних творах, у індивідуальний досвід учнів;
- навчання школярів сприймати літературний твір як мистецтво, розуміння його художньої своєрідності, особливості індивідуального стилю автора;
- розвиток почуттів і мислення учнів, їхньої читацької культури та творчих здібностей; сприяння їхньому індивідуальному самовиявленню;
- розширення читацького досвіду учнів, навчання самостійно вибирати книжку, спілкуватися з нею.

Матеріал посібника сприяє: формуванню читацької компетентності учнів, яка є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентності; ознайомленню учнів із літературою рідного краю, як мистецтвом слова; підготовці їх до систематичного вивчення літератури в старшій школі, розвитку вмінь орієнтуватися в колі читання, а саме: знати прізвища регіональних митців – класиків, поетів, письменників сучасної літератури та їх твори, з якими учні будуть неодмінно ознайомлюватимуться під час навчання.

Сьогодні в Україні видається величезна кількість прекрасних книжок. Старі добрі казки, нові історії про улюблених героїв, яскраві перевидання дитячої класики з сучасними ілюстраціями – безліч українських дитячих книг тільки й чекає свого часу, щоб потішити свого юного читача. Однак, що робити якщо ви бажаєте придбати дитячу книгу сучасного волинського письменника? Як обрати цікаву літературу для дитини рідною мовою? Який жанр полюбляє ваша дитина? На яких сучасних дитячих волинських письменників варто звернути свою увагу?

На уроках української літератури школярі знайомляться з життям і творчістю багатьох українських поетів і письменників. Однак у підручнику ми не знайдемо регіональних письменників-сучасників, та й не можливо розмістити всі твори в одній книзі. Не завжди і в бібліотеці можна знайти всі сучасні публікації волинських митців. Тому, у хрестоматії зібрано матеріал волинських цікавинок: легенди і перекази міста Луцька; поетичні твори про наше місто і замок Любарта; життєтворчість найвідоміших дитячих письменників Волині, прозові твори Лесі Українки та Олени Пчілки.

Вивчення літератури рідного краю допоможе учневі зрозуміти особливості творчого стилю, дасть певне уявлення про місце кожного із волинських літераторів у письменницькому загалі України, у «барвистій і дужій тканині сучасного українського красного письменства». В історії

назавжди залишаються імена, які з гордістю вимовляє людство і шанує їх пам'ять. Це корифеї української літератури. У хрестоматії спробуємо ознайомити вас із різноманітністю творів відомих або ж ще не відомих вам авторів, нагадати факти з їх біографії і творчості.

РОЗДІЛ І

МІСЬКІ ЛЕГЕНДИ ПРО ТАЄМНИЦІ ЛУЦЬКА

Маленькі лучани,
А хто із вас знає,
Звідки наше місто
Таку назву має?
Від Луки ватажка,
Чи Луцька пастушка,
А може, від луки,
Що ріка вигина?
Десяте століття
Стир тайну ховає,
Можливо, хтось з вас
Її розгадає?!

Герасимюк О.

Луцьк, Лучеськ, Лутчеськ, Луческ, Лучеськ, Лучеськ Великий, Маленький Рим, Рим Сходу... Такі назви мав наш обласний центр упродовж своєї майже тисячолітньої історії. Прийнято вважати часом заснування міста 1085 рік як перша згадка про місто Луцьк в Іпатіївському літописі. Хоча археологічні розкопки свідчать про значно раніше існування на цій території слов'янського поселення.

існуюча), де тепер стоїть Луцький замок¹.

підтримують історики, деякі живуть у переказах і легендах. Цікаво, що окремі версії просто виникають одна з одної. Перша, що *найдавніше поселення лучан займало лише невеличкий трикутний мис між річками Стир і Малий Глушець (нині не*

¹ Фото 1. «Луцький замок у XVI столітті». Історична реконструкція архітектора Петра Юрченка.

У давньоруські часи на цій території було городище, на місці якого згодом побудовано фортецю. Кажуть, що місто має таку назву від Луки, вождя племені дулібів, яке проживало на цій території. Друга версія така: річка Стир, омиваючи місто, робить вигин схожий на лук. За третьою версією, місто розкинулося на зелених луках-пасовищах, тому і Луцьком називається.

Луцьку – 935. Луцьк – одне з найстаріших міст України. За свою майже тисячолітню історію місто було:

- головним містом або, як колись казали, стольним градом удільного князівства. Першим незалежним володарем Луцького князівства став Ярослав Ізяславович. Саме за його правління князівський двір почав формуватися як головна резиденція;

- столицею Галицько-Волинської держави Луцьк стає за правління князя Любарта. Тоді ж тут постає камінна князівська резиденція – Луцький замок – єдина державна столична резиденція періоду Середньовіччя, яку збережено до наших днів;

- столицею автономного князівства у складі Литовської держави. Луцький замок стає південною резиденцією та улюбленою садибою Великого князя Литовського Вітовта, розбудовується і набуває рис європейського міста. Тоді його називають Лучеськом Великим. Визначною міжнародною подією для Лучеська Великого став з'їзд (саміт)²

www.alamy.com - FFMABG

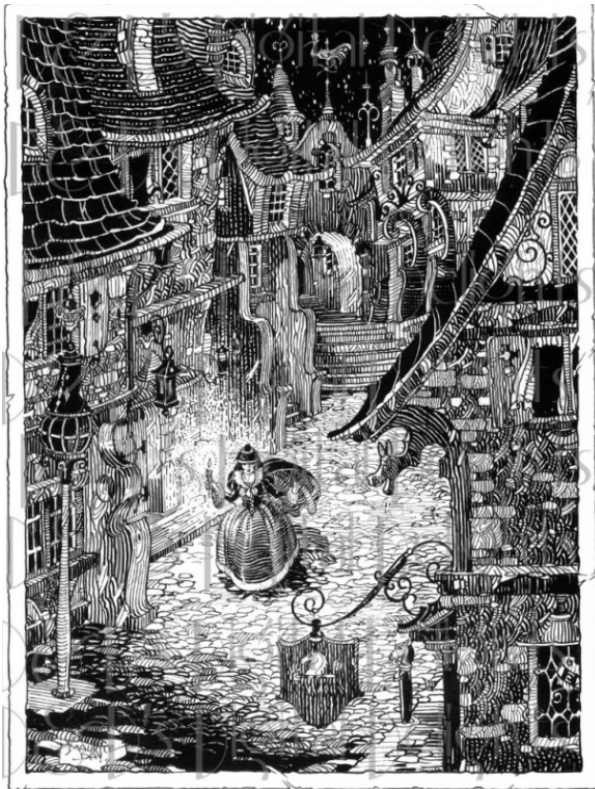
монархів європейських держав, що відбувся у січні 1429 року. Сюди

² Фото 2 з інтернету: Проповідь у храмі часів Реформації (XVI століття)

прибули королі, царі, князі, послы та магістри, воєводи і дипломати з 20-ти країн Східної і Центральної Європи. На саміті розглядалося багато різноманітних питань, головним з яких було об'єднання країн, щоб зупинити наступ турків на Європу. Це була найважливіша подія в історії розвитку Луцька. Із того часу місто з'явилося на географічних мапах;

- центром Волинського воєводства держави Речі Посполитої у 1569–1795 рр.;
- повітовим містом Волинської губернії в складі Російської держави з 1795 року по 1921 рік;
- Волинським воєводством Польщі у 1921–1939 рр.;
- обласним центром Волинської області України з 1939 року і донині.

У Луцьку сучасність переплітається з тисячолітньою історією:

середньовічні архітектурні пам'ятки мирно співіснують із сучасним «будинком з химерами»; у середньовічному замку Любарта проводяться арт-шоу; в єзуїтському колегіумі, з підземними кам'яними мішками для полонених, розташувався технікум; а неподалік від будівлі готелю «Лучеськ» – у старовинному будинку на вулиці Словацького, мешкають привиди³. Підземний Луцьк приховує безліч загадкових лабіринтів, які дбайливо

³ Фото 3. «Нічна вулиця старого міста».

зберігають свою історію старовинних храмів і монастирів, сотні легенд огортає місто, і кожна прогулянка його затишними вуличками приховує безліч неймовірних відкриттів.

Легенди й перекази – цікавий пласт фольклору, які розрізняються між собою і відрізняються від казок вірогідністю зображеного, наявною частиною фантастичного й реального в них. Багато важливого й хвилюючого розповідають перекази й легенди, народні балади і думи, різноманітні види обрядової поезії. Цією творчістю людина захоплюється упродовж свого життя.

Легенди – невід’ємна частина життя міста з багатою історією. У науковій літературі існує навіть спеціальний термін – міські легенди. У вільній енциклопедії пишуть, що міська легенда (міський міф, історія, сучасна легенда) – це різновид сучасного фольклору, який має певний сенс, що мотивує суспільство зберігати і продукувати його. Розповіді, які «живуть» серед лучан, не мають одного джерела походження – більшість цих історій існує тільки в усних переказах, щось зафіксовано в літературі. Однак усі вони з повним правом можуть зватися легендами міста.

Міські легенди є своєрідною частиною усної культури міста. Деякі історії, які збереглися з давніх століть, мають цінність вже як спадщина. Інші стали характеристикою сучасного життя. Але всі вони – невід’ємний елемент неповторного і яскравого обличчя міста.

Має свої легенди і Луцьк...

4

⁴ Фото 4. «Мисливець, що долає звіра»

Легенда про маленького пастушка Луцька, який став засновником міста

Діялося це дуже-дуже давно. Тоді, коли не було ще міста Луцька. Глухі ліси стояли над берегами Стиру. Був чудовий літній день. Понад берегом невисокий білявий хлопчина якого звали Луцько пас худобу. Раптом бачить він, що по Стиру пливе діжка. Витяг хлопчик цю знахідку на берег і заніс додому.

Вдома батьки розбили бочку і знайшли в ній шмат шкіри з якимись написами. Ніхто не міг їх прочитати. За декілька днів прибули люди з міста Перемилля, та допитувалися, чи не знайшов, бува, хто бочку в Стиру, бо у ній мали бути документи на заснування міста. Ці люди бажали заснувати нове місто, бо у їхньому були постійні чвари і не було миру.

Згодом біля Стиру заснували нове місто і назвали його Луцьком на честь маленького пастушка.

Феодосій Мандзюк у збірці «Легенди старого Луцька», у яку увійшло 156 історій про м. Луцьк, описує іншу історію походження назви нашого міста. За авторським задумом через легенди і перекази перед нами привідкривається завіса часу на минуле волинської столиці. Звідки ж пішла назва міста? Одну із версій подано у авторській легенді «Звідки пішла назва міста».

«Давно це було, як люди поселилися на острові між водами бистроплинного Стиру та численних його приток і рукавів, то стали вони багато риби ловити, щоб було що їсти. В одного рибалки завжди повно риби було. Ніхто й не бачив, коли він її ловить. Стали за ним стежити і виявили, що ловити рибу він виходить вночі... сідає на свою видовбану з колоди лодію, запливає в тиху заводь. А потім ставить на носу лодії спеціальне прилаштування для вогню, яке ще козою називалося, кладе туди

лучину, запалює і чекає. Риба починає збиратися на світло, яке лучиться із човна. І тоді чоловік б'є її остями, підхоплює саками і в човен кидає...

Цю хитрість перейняли й інші рибалки. І собі стали плавати вночі із запаленою лучиною на кормі човна. Це заняття стали називати: лучити рибу. Місця поблизу острова, де рибалки лучили рибу, називали Лучесько. Так ця назва прижилася, а згодом перейшла на місцевість навколишню острівну. Вже й поселення на острові посеред річки Стиру називали Лучесько. Рибалку того прозвали Луць. А як городище велике виросло і князі там стали правити, то назвали Лучеськ. Потім ще десятки чи й сотні літ минуло і древній Лучеськ став Луцьком» [19].

Феодосій Мандзюк давно захоплювався історією Волині. Більшість легенд, що входять до розділів «Карби невідомих літописців» та «Оповідки замкового кликуна», написані на основі фактів наведених у літописах, дослідженнях істориків, документах. Польський історик Ян Длугош у праці «Хроніка Длугоша» вказує, що місто Луцьк заснував у 1000 році київський князь Володимир Святославич. У авторській легенді «Князь Володимир тут град збудував» є ще одна версія походження назви міста:

«Київський князь Володимир Святославич вирушив у похід на дулібські племена. Його воїни пішли далі на захід і дійшли до річки Стиру. На обох її берегах було багато поселень дулібів, які князь забирав у свої володіння і на місці будував укріплення.

Рухаючись вздовж течії найбільшої річки краю, князівські військові дружини дійшли до широкого ізлуччя. Річка в багатьох місцях мала численні рукави, які відходили від неї, а потім знову зливалися в одне русло. А посередині на високих пагорбах був острів, дивне і прекрасне місце. На тому острові в невеличких хатинах-напівземлянках, які стояли густими рядами, жили люди. Їхні поселення були обкопані глибоким ровом і обнесені частоколом. Місцеві мешканці вчинили опір, а коли воїни князя зайняли і спалили їхнє поселення, то здалися на його ласку.

- Як називається це місце? – запитав князь у них.

- Лучесько, - відповіли йому.

Підняв Володимир вгору руку і мовив:

- Тут буде град! Град Лучеськ!

За воїнами-дружинниками прийшли майстри із Києва і разом з місцевими жителями побудували місто. А для оборони града наказав князь Володимир побудувати сторожові вежі довкола нього» [19].

Про що ж ще розповідають луцькі легенди? Одні стосуються історичних подій, а є й такі, які з'явилися недавно. Часто в легендах фігурують привиди. Хто не чув історій про тіні чи людські фігури, що блукають коридорами і лякають людей? Зазвичай такі історії утворюються навколо якихось «загадкових» об'єктів – закинутого будинку чи покинутої території. Часто ці історії пов'язані з історичними місцями – замком, монастирем, місцем давнього бою чи іншої значної події минулого.

Замок Любарта – місце, яке необхідно одного разу побачити, ніж прочитати сто наукових праць про його історію та архітектуру. І не

тільки історія є єдиним надбанням Луцька. Адже опиняючись за кріпосними стінами, відчуваєш народну самосвідомість, таку ж незламну, як і владича вежа⁵.

У 1000 році на місці, яке сьогодні займає кам'яна твердиня, князь Володимир заснував дерев'яну фортецю для захисту західних земель Київської Русі. У 1069 році війська польського правителя Болеслава протягом півроку тримали в облозі фортецю, однак поставити свої

⁵ Фото 5. Історична аерофотографія Луцького замку (Замку Любарта), 1930-ті роки.

знамена на її вежах так і не зуміли. Через 80 років засновник Москви, князь Юрій Долгорукий, також протягом шести місяців безуспішно намагався заволодіти укріпленням.

Легенда про коня Андрія Боголюбського

Десь біля Луцька на берегах річки Стир похований кінь князя Андрія Боголюбського. Коня довго шукали, навіть археологи робили розкопки, проте поки безуспішно. У 1150 році в битві біля Луцька Боголюбський був поранений. Втративши сили, він міг легко бути вбитим, але його врятував кінь, який виніс князя з поля бою. Проте після цього сам помер, бо також був поранений. Никонівський літопис описує, що Андрій Боголюбський поховав свого коня над річкою Стир.

У 1150 та в 1155 році Галицькі князі здійснили провальні спроби підкорити неприступну твердиню. У 1259 році стіни витримали штурм золотоординських військ. Однак історія іноді робить круті повороти: у 1267 році Волинський князь Василько Романович за вимогою намісника Бурундая зніс мури.

На сьогоднішній день тільки стародавні літописи є свідченням того, що на місці кам'яних стін раніше були дерев'яні, які також успішно стримували ворога. У 1331 році син Литовського князя Любарт одружився на Агрипині, доньці правителя Галицько-Волинського князівства. Він прийняв православну віру та в 1340 році зійшов на княжий престол. Саме він наказав замість дерев'яних звести кам'яні стіни. 1340 рік вважається роком заснування Луцького Замку. Його будівництво велось з цегли. Крім того, на річці Стир була побудована дамба, що дозволило підняти рівень води навколо твердині. У 1366 році місто було захоплено польськими військами і з цього часу Луцьк стає не тільки постійною резиденцією князя, а й столицею князівства.

Легенда про заснування замку Любарта

У далеких 1300-х роках, ще коли Луцьк називався Лучеськом, а на місці сучасної фортеці (між численних боліт та великого валу) стояли лишень дерев'яні укріплення, литовський князь Дмитрій-Любарт взяв собі за дружину волинську княжну на ім'я Буша (Агрипіна). На знак великої сили кохання збудував Любарт для неї замок із трьома вежами, що сполучалися одна з одною кам'яними мурами та засвідчували безкінечність і щирість почуттів князя. Кожна з веж мала свою назву (В'їзна або Любартова, Владича і Стирова) та була як своєрідний символ Віри, Надії та Любові....

Буша померла рано, так і не побачивши князевого подарунку.

Любарт ще довго побивався за молододу дружиною, носив квіти на могилу, але будівництво замку не зупинив. А щоб мури були міцнішими у розчин бетону додавали курячі яйця. Саме ця маленька хитрість допомогла Луцькій фортеці вціліти та зберегти свій первозданий вигляд до наших днів...⁶.

Побудований замок литовським князем Любартом зберігся до наших днів без значних змін. Він – єдина в Україні архітектурна пам'ятка доби Великого князівства Литовського. Сам замок зведений із цегли, а не каменю, що характерно для українських твердинь. Любарт значно перебудував замок, додатково посиливши його лінією міських укріплень. Міські укріплення називалися Нижнім, або Обхідним, замком, а ядром бойової потужності, звичайно був князівський Верхній замок, що розташований на пагорбі над річкою Стир і складається із трьох

⁶ Фото 6. Ніл Хасевич. «ЛУЦЬКИЙ ЗАМОК XIV-XVII ст.».

веж, сполучений потужними стінами. Вежі замку відрізняються одна від одної: кожна мала свої призначення та назву.

Найвідоміша з них – Любартова в'їзна вежа. У нижньому ярусі є

арковий проїзд, а вершину прикрашає корона зубців, яка надає їй вежі та усьому замку величного вигляду. Спочатку в'їзд до замку розташовувався вище рівня землі: до нього вів підйомний міст, який у разі

нападу ворогів прибирали. Князівські палати розташовувалися у Владичій вежі, а в наші дні тут розмістили унікальні музеї: «Дзвони Волині» й «Арсенал» – колекція старовинної зброї. Від річки Стир походить назва Стирової вежі, яка нависає над її водами. Між нею і Любартовою вежею розміщувався князівський палац, замість якого пізніше, у 1789 році побудували шляхетський будинок.

Також існує ще одна версія легенда про створення замку⁷.

Легенда про історію великого кохання

Кохання зародилося у XIII столітті між литовським князем Любартом і луцькою княжною Бушею (дочкою Лева Юрійовича, останнього з роду Данила Галицького). Одружившись з волинською панянкою, Любарт отримав у спадок місцевий замок. Заради дружини литовський князь і взявся його розбудовувати (раніше там були лише дерев'яні укріплення). Кам'яницю зводили не один рік. Мало бути три вежі – наче символи Віри, Надії та Любові, а посередині – церква Івана Богослова. Однак, Буша не дожила до завершення будівництва. Померла

⁷ Фото 7. Набір.

молодою, не залишивши Любартові нащадків. Князь безмежно тужив через втрату великого кохання. Переповідають, з ним коїлися дивні речі. Скажімо, щоразу навесні, коли дівчата збирали на луках квіти, плели вінки і залишали на полях, Любарт поночі ходив їх збирати і клав на могилу

Буші. Дарма, що потім у нього була друга дружина, діти... Любарт дуже шанував пам'ять про померлу княжну. Її могила завжди була завітчана. Тож мурами фортеці не гуляє привид – душа Буші заспокоєна.

Однак кохання живе, доки живими залишаються його легенди. Вони існують і трансформуються відповідно до нової ситуації.

Наступником Любарта був могутній і войовничий великий литовський князь Вітовт. За часи його правління Велике Князівство Литовське значно розширило свої кордони та стало одним із найбільших у Європі. Такі успіхи в зовнішній політиці породили у Вітовта великі амбіції, бажання послабити свого польського конкурента та стати нарешті повноцінним європейським володарем. Із цією метою у Луцькому замку був організований єдиний (таких масштабів) в історії Середньовіччя з'їзд європейських монархів. Офіційною метою зустрічі могутньої еліти – було обговорення релігійних та торговельних питань, насправді ж планувалась коронація Вітовта....⁸

Історичні дані свідчать, що на святкування з нагоди церемонії коронації до Луцька з'їхалося більше 15 тисяч гостей, що в декілька разів перевищувало чисельність самих жителів. На застілля було приготовано 700 волів, 1400 баранів, 100 зубрів, птиці, ріки меду та вина. Та подібний розмах святкувань не порівняти з багатством вінця, який створили для

⁸ Фото 8. Аерофотографія Луцького замку.

князя за спеціальним замовленням. Розповідають, що корона була настільки красивою та коштовною, що дорогою до замку її викрали і розпиляли на дрібні шматочки.... (кілька років тому, «славетну» корону повернули до рідних стін фортеці. Тож, завітавши у замок, у вас буде надзвичайна нагода – зануритись в атмосферу Середньовічної доби, та приміряти головний атрибут королівської влади).

Замок трьох князів – ще одна назва твердині. Справа в тому, що Верхній Замок у Луцьку почали зводити за часів Любарта. Після його смерті, Вітовт наказав продовжити будівництво. А закінчилося зведення укріплень вже за часів Свидригайла.

Замок Любарта, як прозвали його місцеві жителі, витримає ще не один штурм та не одну облогу. Татари, поляки намагалися захопити Луцьк. Проте, з часом, через те, що гроші на утримання фортечних

споруд розкрадалися чиновниками, замок, як оборонна споруда, почав занепадати. Це призвело до того, що в 1595 році військо Северина Наливайка захопило місто-фортецю, отримавши велику контрибуцію з городян⁹.

Після цього Луцький замок остаточно втратив свою фортифікаційну функцію. Тепер він слугував лише для розміщення адміністрації та судів, яких нараховувалося п'ять: гродський, земський, підкоморський, каптуровий та Луцький трибунал.

Стіни Луцького замку були свідками різних історичних подій. Ним відомі секрети великих князів і молитви простих людей... Вони бачили

⁹ Фото 9. Історичний аерофотознімок Луцького замку (Замку Любарта), датований орієнтовно 1930-ми роками.

лютих ворогів ззовні та підступні інтриги всередині. І вистояли, щоб у кожного з нас сьогодні була можливість пізнати минуле, доторкнутися до історії...

Крім кам'яних укріплень було збудовано також Окольний замок, від якого збереглася до нашого часу лише одна башта й фрагменти стіни. Окольний замок був зведений теж за велінням незабутнього засновника замку Любарта. Деревина та частково цегла використовувались на будівництві. Згодом вся ділова активність, адміністративна та судова влада переїхала до Окольного та Верхнього замків.

У XVI столітті Волинь потерпала від татарських набігів. Тому гостро постало питання заміни дерев'яних стін Окольного замку, хоча іноземні посли відзначали його міць і неприступність. Для його реконструкції на початку 1500-х за інформацією архівів було виготовлено понад 310 тисяч цеглин. Товщина стін сягала двох метрів. Однак виділених ресурсів було не достатньо, й частина укріплень залишилася дерев'яними.

Усі ми любимо, і щороку з нетерпінням чекаємо свята святого Миколая. Однак далеко не всі знають, чому покровителем Луцька є святий Миколай. Він відомий на весь світ добрими ділами та бажанням допомагати людям. Святий Миколай насправді ніколи не жив у Луцьку. За давніми переказами, він народився десь в кінці 200-х років у провінції Лікія (Туреччина) і був видатним єпископом. Та все ж Луцьк – одне із міст, покровителем якого офіційно вважається святий Миколай. Чому ж у місті так шанують святого Миколая? Найдивовижніша подія в історії міста трапилася у 1256 році і описана в «Літописі Руському» як *«Луцьке чудо»*

Легенда про покровительство св. Миколая

...Мокра, дощова осінь 1256 року робила Луцьк з його навколишніми річками та болотами особливо неприступним для великого ординського війська, що підходило до околиць міста, яке залишало за собою розорені міста, спалені села. Дізнались лучани про наближення ворога. Зруйнували греблю, спалили міст, підготувалися до оборони. Ординцям ніяк добратись до міста-острова. Татари почали обстрілювати непокірне місто з каменеметальних машин – пороки. Непереливки стало мешканцям Луцька. Зібрались вони у храм Івана Богослова, що існував тоді на території Верхнього замку, і почали молитися до Бога, просячи в Нього заступництва. І стало чудо! У день святого Миколая з боку міста в напрямку ординського обозу подув сильний вітер, з якого невдовзі почалася буря. Не зважили ординці на знак Господній. Налагодили свої машини-пороки на більшу потужність і почали обстріл. Та сильний вітер розвертав великі кам'яні кулі-ядра, і вони падали на голови татар і їх каменеметальні машини. Пороки ламалися й загарбникам нічого іншого не залишилося, як зняти облогу міста та повернутися назад в Орду. Так, із Божою поміччю і при заступництві святого Миколая, місто не підкорилось, вистояло і вижило¹⁰.

Із того часу цей святий вважається Ангелом-охоронцем Луцька і ось уже вісім століть оберігає його. На розі вулиць Богдана Хмельницького та Кривий Вал стоїть пам'ятник святому Миколаю – святому, якого вважають

¹⁰ Фото 10. Ікона Святого Миколая (Гравюра/Дереворит)

захисником міста. Міські печатки із зображенням св. Миколая відомі ще з XVI століття. А церква святого Миколая, що стояла на місці перетину

сучасних вулиць Кафедральної та Драгоманова, вважалася головною на міській, не замковій, території.

Без минулого немає сучасного, без традиційного немає нового, без колишнього немає теперішнього. Для народу його історія – це не просто минуле, це його душа. Хто з нас, не знаючи переказів і легенд, зможе пояснити, чому ми так шануємо землю. Той, хто не знає національної історії, ніколи не зможе зрозуміти свого народу й діяти на його благо. Із надзвичайною силою почуттів, щоправда – уже до рідного краю, пов'язана ще одна історія замку.

Легенда про два віночки

Якось місто оточили вороги. Облога була довгою, городяни залишилися без харчів, води, і були приречені на смерть. Тоді з брами вийшла жінка. Вона тримала в руках два вінки. Вороги раділи, сподіваючись, що то їм виносять ключі від міста разом із «лаврами» – вишанувати переможців. Насправді ж у квітах ховалися ножі. Княжна убила ними воєначальника, який вийшов її зустрічати. Жахнувшись від такої сили любові до свого краю, вороги відступили...

Правдоподібність міської легенди ґрунтується на архетипних образах, пристосованих до конкретних місця й часу. Зазвичай розповідається як історія, що сталася за відомих і оповідачеві, і слухачеві обставин, однак не стосується їх безпосередньо. На відміну від класичної легенди, що прикрашено розповідає про реальну історичну подію, яка сталася порівняно давно, міська легенда розповідає про подію чи факт,

реальність яких недостовірна. Хоча вона може виникнути внаслідок випадку, що відбувся насправді¹¹.

До слова, ці підземелля також не є добре вивченими. Наприклад, цікавою та захопливою є легенда, яка розповідає про захований скарб у мурах замку.

Таємничий скарб замку

Давно то діялось, ще коли орди кочівників напали на наші землі, палили села, руйнували міста. Не минули набіги й Луцького замку¹². Мужньо боролись лучани. В одному з боїв поранили князя. Помираючи, він звелів зібрати всі коштовності, заховати в замкових мурах і заляв їх: «Скарб принесе нещастя тому, хто знайде його й захоче приберегти для себе. Він повинен служити лучанам». Подейкують, що й донині тут знаходять коштовності. А того,

хто натрапить на скарб і присвоїть, переслідуватимуть невдачі доти, доки не віддасть його на благо міста.

У цих поетичних оповідках, що розповідають про якусь небувалу подію в житті історичної або породженої народною фантазією особистості, знаходять дуже приблизне відображення реальних подій. Однак, мешканці в них вірять і з впевненістю доводять, що

історія достовірна.

¹¹ Фото 11. Історична фотографія, зроблена з боку річки (Стуг/Глушечь), імовірно, кінець XIX-початок XX століття

¹² Фото 12. Луцький замок (Замок Любарта). Історична аерофотографія. Орієнтовно 1920–1930-ті роки

Легенда про Оксану

У часи правління литовського князя Любарта жила в Луцьку дуже вродлива дівчина Оксана. Її сподобав собі комендант замку. Вона ж не хотіла його кохання. Тоді він викрав дівчину, поглумився над нею. Дівчина погрожувала, що розповість усім про нелюдську поведінку коменданта. Солдати вбили дівчину, її тіло частинами кинули в річку Стир. Не пожаліли вони і батьків Оксани – убили і теж кинули в річку. І після того в замку з'явився привид. Спочатку це була просто пляма невизначеної форми, яка вночі пересувалася замком. Із часом ця пляма набувала все чіткіших обрисів. Між Першою та Другою світовою війнами у замку стояв військовий гарнізон. Військових, які несли варту вночі, на ранок знаходили мертвими, із спотвореними обличчями. Кажуть, що це привид ночами блукав замком, відшукував чоловіків і знищував їх¹³. Перед Другою світовою війною в образі дівчини-привида бракувало лише перстня на руці. Розповідають, що і сьогодні цей перстень можна знайти на вулицях Луцька або купити на ринку за безцінь. Він легко приходить до рук, але нічого доброго своєму власникові не приносить, крім нещастя і смерті. А востаннє дівчину Оксану бачили на стіні Луцького замку вже після Другої світової війни, деś у 50-х роках минулого століття. Вона стояла на мурі та кликала своїх батьків, а їхні страшні голоси звучали їй у відповідь від річки. Можливо, вона втомилася щоночі блукати підземеллями замку – і повернулася до батьків.

Багато цікавих фактів, легенд і домислів тісно переплелися між собою, утворюючи своєрідний ореол таємниці. Тому в такій історії реальні елементи перебільшені, часто вводяться фантастичні елементи, такі як магія, потойбічні істоти, привиди. Легенда ж прикрашає і робить легшою для сприйняття правдиву подію. А правда це, чи вигадка – вирішувати вам.

¹³ Фото 13. Фото з інтернету. "Св. Марія Магдалина у саду"

Події в легендах часто перебільшуються. У народній свідомості вони все ж сприймаються як достовірна розповідь, що відрізняє її від звичайної казки, а фантастичний зміст легенди трактується як диво, творене незвичайними людьми або речами. Фантастика і вимисел легенди – саме ті чинники, за допомогою яких нечітке стає зрозумілим, а неможливе – досяжним.

Колиска зцілення

У сім'ї лучан хворіла дитина, фактично уже помирала. Якась ворожка нашептала батькам: принесіть сина в замок Любарта і залишіть там на ніч. Поклали дитя в уламок старого дзвона, а вдома голосили до світанку, боячись, що добровільно прирекли маля на загибель. Коли вранці прийшли забирати «тільце», побачили, що хлопчик здрастує. Малюк перестав хворіти!

Майже кожне старовинне має свої легенди, пов'язані із підземеллями. Причому, серед різноманітних і численних переказів, пов'язаних із підземеллями та катакомбами старовинних міст, побутують і дуже давні, і сучасні міські легенди.

Не є винятком і місто Луцьк. За майже тисячолітню історію існування тут накопичилось чимало захоплюючих і таємничих переказів про древні підземелля та багатокілометрові підземні ходи, про існування цілої мережі підземних комунікацій під старим містом та ін. Ці історії розповідають про моторошних привидів, жорстоке кохання та зраду, середньовічні інтриги та загадки минулих століть... Що з цих історій правда, а що вигадки? Сьогодні важко відповісти напевно. Отож, у дорогу – на прогулянку підземним Луцьком.

Легенда про підземелля

Підземні ходи під Луцьком з'єднували колись старе місто із Шепельським і Жидичинським городищами, Олицьким замком та іншими укріпленнями навколо нього. Місцеві мешканці стверджують, глибина підземелля є більшою ніж два поверхи. Як відомо, у ті часи, майже під кожним будинком, а тим паче, під замками чи фортифікаційними укріпленнями, наявність підземних ходів була обов'язковою з метою захисту та самооборони. Також існував хід від замку до річки, що давало змогу поповнити запаси прісної води навіть під час облоги. Однак ці ходи

були дуже вузькими, двоє жителів, які йшли назустріч один одному, не могли розминутися. Старожили, які провели дитинство у Луцьку¹⁴, залюбки діляться своїми спогадами,

розповідаючи про величину та довжину підземелля, яке тягнеться далеко за межі міста. Побутує розповідь, що від костелу в підземеллі йшло в різні боки два ходи. Один під землею до Заборолля, і до того ж був настільки широкий, що по ньому міг би проїхати автомобіль. Існує ще і третій ярус підвалу. У Середні віки там катували людей. На стелі були прикріплені ланцюги із кайданами, під ними – вогнище та решту знарядь для тортур. Були ще кімнати, викладені черепами. У них єзуїти тримали своїх полонених. А ще було знайдено кімнату, наповнену черепами. Кажуть, що і привид живе у тому підземеллі.

Звичайно, історики не мають остаточного підтвердження про існування настільки довгих і масштабних підземних ходів. Однак про

¹⁴ Фото 14. Гравюра "Святий Ієронім у скелі" (бл. 1550-х). Ймовірно, робота Пітера Брейгеля Старшого або графіка його кола.

наявність менших, захищених від людського ока, схованок і підземель ніхто не сперечається. Такі речі були атрибутом чи не кожного середньовічного замку. Цього вимагала військова наука тієї епохи... Свого часу – до появи та широкого застосування пороху і артилерії – добре укріплені замки були фактично неприступними. Їх просто неможливо було захопити силоміць. І водночас, тунелі в замках приховували свої таємниці. Про привида, який мешкає у луцьких підземеллях, багато розповідають очевидці, які займаються дослідженням Луцького підземелля. Загадкою залишається великий склеп молодої дівчини на ім'я Магдалена, яка померла у віці 19 років.

Таємниці Магдалени

Причина такої передчасної смерті лишається невідомою. Немає також відповіді, чому склеп із тілом знаходиться саме в підземеллі. Цікавим є те, що відвідувачам не вдається сфотографувати склеп тому, що на знімку залишається лише біла пляма. Багато жителів розповідають, що привид дівчини ще й досі блукає підземеллям.

У підземеллях ми маємо змогу побувати. Усе там дихає таємницями віків. Чи може бути десь серед цих лабіринтів захищений вхід до тунелів із замку? Цілком можливо, однак поки про наявність такого ніхто не повідомляв.

Легенда про таємницю збагачення

Кажуть, що кожен мандрівник, який завітає до Луцька, матиме неабияку вдачу в житті. Завітавши до старого міста потрібно зробити світлинку на фоні В'їзної вежі замка Любарта і обов'язково взяти до рук 200-гривневу купюру. Від цього часу ця людина забуде, що таке безгрошів'я, бо саме такі грошові знаки будуть «розмножуватися» у гаманці.

Луцький замок Любарта не тільки пам'ятка архітектури XIV століття, історична споруда, а й цікавий поетичний образ, описаний не

лише у міських легендах, а й волинською плеядою письменників. У наступних розділах подано поетично-прозову підбірку творів про наше місто і його здобутків.

РОЗДІЛ II

РІДНИЙ КРАЙ У СВІТІ ПОЕЗІЇ ВОЛИНСЬКИХ МИТЦІВ

Вірші... Яким би прагматичним не було наше сьогодення – існують речі, які здатні підняти нам настрій і викликати велику порцію позитивних емоцій. Дорослі радіють, коли бачать дитину, яка розповідає вірші. Так склалося, на жаль, що зараз ви, діти, більше часу проводите за комп'ютером, ніж з книгою в руках, тому завдання дорослих: допомогти вам знайти «правильні» літературні твори, а особливо – поезію, яка промовляє до душі...

Поезію можна назвати золотою сторінкою у книзі волинської літератури. Луцька плеяда збагатила поезію не тільки різноманітними жанровими формами, а й внесли до неї неповторну філософську мудрість і пошук прекрасного. Через століття поезія несе поняття любові й дружби, мужності духу й справедливості, любові до батьківщини й рідної мови – у цьому головне її значення для читача.

Поезія – це цілий світ, казковий і дивовижний, пронизаний тонким ліризмом і глибиною почуттів, який нагадує легкий дотик вітерцю, що несе нас над мурами Луцького замку, понад річкою Стир, проникаючи в загадкові підземелля. І разом з тим вона, як полум'я вогню – непереможна, пристрасна, яка нікого не залишає байдужим.

Невичерпним джерелом літератури для дітей є усна народна творчість, у якій відображено мудрість, моральні цінності та духовний досвід народу. Народна поезія виступає важливим засобом естетичного, мовленнєвого та морального виховання дитини, оскільки в ній поєднуються художня образність, ритмічність, мелодійність і глибокий

зміст. Вона сприяє формуванню у дітей любові до рідного слова, розвитку пам'яті, мовного чуття, образного мислення та емоційної чуйності.

У давні часи, коли не існувало ні книжок, ні школи, ні науки педагогіки, діти, слухаючи від старших казки, легенди, пісні, черпали з них знання і досвід, моральні переконання і дізнавались про мрії та віковічні прагнення народу, висловлені ним у своїй поетичній і прозовій творчості.

Тематика сучасної дитячої літератури дуже широка. Важко перелічити її різноманітні сюжети. Майже всі теми «дорослої» літератури висвітлено в творах для дітей. Адже головне не у виборі теми, а в її розкритті, доступному для певного віку дитини.

Проте досвід навчання і виховання переконує в тому, що не всі теми художньої літератури однаково цікаві й доступні дітям. Певне обмеження тематики дитячої літератури, висвітлення в ній тем, особливо близьких дітям, зумовлюються також їх віковими особливостями. Навіть усі ті критики, письменники, педагоги, які обстоювали необмежену тематику у творах для дітей, все ж допускали винятки для деяких тем і жанрів, некорисних дітям. У літературі для дітей розвиваються ті ж самі роди, види й жанри художніх творів, що й для дорослих, – епічні, ліричні, драматичні. Так, у літературі волинського краю широко розповсюджені такі види епічних творів, як легенда, переказ, казка, поема, оповідання, повість, роман. Ліричні твори для дітей – це пісні, громадянська лірика, пейзажна лірика, гумористичні й сатиричні вірші, епіграми. До драматичних творів для дітей належать комедії, драми, жарти, сценки. Повісті та романи можуть бути історичними, пригодницькими, науково-фантастичними, біографічними, суспільно-побутовими тощо.

Хоч література волинського регіону і відзначається жанровим багатством, проте діти віддають перевагу лише деяким видам і жанрам: казкам, пригодницьким і науково-фантастичним творам, віршам, зокрема про місто і пам'ятки відомі читатеві.

Протягом останніх років у зв'язку з трансформацією суспільної свідомості молодь потребує поглиблення історичних знань, пов'язаних із творчістю рідного краю. Поети присвячували і присвячують твори своєму улюбленому місту, регіону, відомим пам'яткам. У хрестоматії «Волинські письменники в колі дитячого читання» подано вірші про місто Луцьк, замок Любарта, Волинь від корифеїв української літератури (які безпосередньо змальовували Волинь) до сучасних волинських митців.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Справжнє ім'я –
ЛАРИСА ПЕТРІВНА КОСАЧ
(1871–1913)

Леся Українка – видатна українська поетеса, драматургиня, перекладачка, публіцистка, громадська діячка, одна з найосвіченіших жінок свого часу, яка збагатила українську літературу новими темами, ідеями та художніми формами.

Народилася 25 лютого 1871 року в місті Новограді-Волинському (нині Житомирська область) у родині відомої письменниці Олени Пчілки (Ольги Косач) та громадського діяча Петра Косача. Освіту здобувала вдома – навчалася у приватних учителів, вивчала іноземні мови, музику, історію, літературу. У юному віці проявила виняткові здібності до гуманітарних наук.

У 1880 році тяжко захворіла – застуда спричинила туберкульоз кісток, із яким Леся боролася все життя. Незважаючи на хворобу, продовжувала активно працювати, самостійно здобуваючи знання. Разом із матір'ю вивчала французьку, німецьку, грецьку та латинську мови, перекладала твори світової літератури.

Свої перші поетичні твори Леся почала писати у 9 років. У 1884 році в журналі «Зоря» було опубліковано її вірш «Конвалія», під яким уперше з'явився псевдонім Леся Українка. У цей період поетеса створює низку ліричних віршів («Сафо», «Літо краснее минуло», «Надія», «Вечірня

година»), які відзначаються глибиною емоцій та громадянським звучанням.

У 19 років Леся написала для своїх сестер посібник «Стародавня історія східних народів», що свідчить про її енциклопедичні знання.

Під час поїздок до Галичини, Буковини та Західної Європи Леся Українка познайомилася з І. Франком, О. Кобилянською, М. Павликом та іншими відомими діячами української культури. Тривале лікування у Німеччині, Італії, Швейцарії, Єгипті, Криму та на Кавказі розширило її світогляд і вплинуло на тематику її творчості.

Особливе місце у творчому доробку Лесі Українки займає драматургія, що стала вершиною її мистецького таланту. Вона є авторкою понад двадцяти драматичних творів, серед яких найвідоміші – «Бояриня», «Кассандра», «Камінний господар», «Оргія», «Лісова пісня», – поетична драма, що вважається вершиною українського символізму та одним із найглибших творів про гармонію людини й природи.

Її драматичні твори порушують філософські, морально-етичні, національні та загальнолюдські проблеми, зображуючи внутрішню боротьбу людини за свободу духу. Леся Українка оновила українську драму, зробивши її інтелектуальною, європейською, і водночас глибоко національною.

У 1907 році поетеса вийшла заміж за фольклориста та музикознавця Климента Квітку. Останні роки життя Леся провела на лікуванні в Єгипті та на Кавказі, де й створила деякі зі своїх найвизначніших творів.

Померла 19 липня 1913 року в місті Сурамі (Грузія) у віці 42 років. Похована на Байковому кладовищі в Києві.

Основні поетичні збірки: «На крилах пісень» (1893), «Думи і мрії» (1899), «Відгуки» (1902).

Творчість Лесі Українки – це зразок високої громадянської свідомості, інтелектуальної сили й духовної краси, яка утвердила українське слово на рівні світової культури.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

УРИВОК ПОЕЗІЇ «ВІЧЕ», 1901

Зубчата тінь від замкового муру
все довшала, а далі й двір покрила.
В бойниці небо стало темно-синім,
не стало вже червоного віночка
на голові малої Жанни д'Арк,
а ми співали... Раптом наша варта
нам гасло подала: «Гуси, додому,
вовк за горою!» – Все затихло миттю:

«великі» йшли!.. Під муром притаївшись,
ми бачили, як постаті незграбні,
хитаючись та пишучи «мисліте»,
блукали по замковому дворі, –
«великі» йшли з веселої беседи.
Ой, видко, шлях був довгий та трудний,
либонь, їм там судилось ночувати...

Таємне віче розійшлося таємно:
скрадалися ніжки маленькі тихо
у темряві; ніхто не озивався:
ручки стискалися мовчки на прощання;
за брамою всі різно подались...

Де ви, мої товариші колишні?
Ми розійшлися, мов стежки по лісі.
Чи ви коли ще згадуєте замок
і всі ті речі, співи, таємниці?
Чи, може, вам – «великим», мудрим людям -
тепер уже не до дитячих мрій?..

В дворі старого замчища-руїни
Зібрались ми на віче, все поважні,
Учені голови, гладенькі й кучеряві,

І віком не малі – якби зложити
Літа усіх, либонь, століття вийшло б.

Ми всі були на зборах, всі дванадцять.

Обачні люди, тямили ми добре,

Що ми живем у небезпечний час:
Поставили сторожу біля брами, –
Як хто надійде, щоб давала гасло, –
І раду радили.

Таємне товариство
Ми заклали, і ніхто з «великих»
До нього доступу не мусив мати.

Зложили всі обітницю врочисту
Ховати таємницю до загину.

Яка ж була мета у товариства?
«Мета?» – «великі» вже б не обійшлися
Без цього слова, ми ж були щиріші:
В нас не було мети.

Було завзяття,
Одвага, може, навіть героїзм,
І з нас було доволі.

Ще ж до того
Була в гурті маленька Жанна Д'Арк:
Тоненька, білолиця, голосочок
Бринів, немов дзвіночок, її очиці
Блакитні блискавиці розсипали,
Злотистеє волосся розвівалось,
Мов орифлама...

В нас її вважали
За речницю великої снаги.

Вона сиділа в замковій бойниці;
Неначе в ніші, і навколо неї
Було ще досить неба весняного; західне сонце

Вінцем її голівку червонило.

Вона держала слово, і багато
Великих слів у ньому поміщалось:
Братерство, рівність, воля, рідний край...

Так, так, те все було. А далі слово
Змінилося у спів.

Летів той спів
Геть за зубчасті стіни і котився
Зеленими моріжками до річки,
Немов хотів поплисти за водою
До вбогих сел... [26, с. 218-219].

ПРОЩАЙ, ВОЛИНЬ

Прощай, Волинь! прощай, рідні й куточок!
Мене від тебе доленька жене,
Немов од дерева одірваний листочок...
І мчить залізний велитень мене.
Передо мною кїлими чудові
Натура стеле, – темнії луги,
Славути красної бори соснові
І Случі рідної веселі береги.
Снується краєвидів плетені ця,
Розтопленим сріблóm блищать річки, –
То ж матінка-натура чарівниця
Розмотує свої стобарвні ниткі [26, с. 110.]

ОЛЕНА ПЧІЛКА

(псевдонім *Ольга Петрівна Косач*)
(1849–1930)

Олена Пчілка (справжнє ім'я – Ольга Петрівна Косач, з дому Драгоманова) – українська письменниця, драматург, публіцистка, перекладачка, етнограф, громадська та культурна діячка, редакторка дитячого журналу «Молода Україна», мати Лесі Українки та сестра видатного вченого Михайла Драгоманова.

Народилася 29(17) червня 1849 року в містечку Гадяч на Полтавщині в родині дрібного поміщика Петра Якимовича Драгоманова. Початкову освіту здобула вдома, де батьки прищепили їй любов до української пісні, казки, обрядів, народної творчості. У 1866 році закінчила київський Зразковий пансіон шляхетних дівиць.

У 1868 році одружилася з Петром Косачем і переїхала на Волинь, де активно займалася етнографічними дослідженнями – записувала народні пісні, звичаї, збирала зразки вишивок. Саме тут, у Новограді-Волинському, 25 лютого 1871 року, народилася її донька – Леся Українка.

Свій творчий шлях Олена Пчілка розпочала з перекладів. Її перша наукова праця – «Український народний орнамент» (1876) – стала вагомим внеском у розвиток українського народознавства. Друкувати власні вірші й оповідання почала у львівському журналі «Зоря» (з 1883 р.), а перша збірка поезій «Думки-мережанки» побачила світ у 1886 році.

Навесні 1879 року Пчілка приїхала до Луцька, де активно долучилася до культурного життя міста, вступивши до місцевого драматичного товариства. Зібрані від вистав кошти вона спрямовувала на придбання українських книжок для бібліотеки.

У 1890-х роках мешкала в Києві, пізніше, у 1906–1914 рр., редагувала журнал «Рідний край», що став важливим осередком української літературної думки. Особливу увагу приділяла розвитку дитячої літератури та вихованню національної свідомості.

Вагомим внеском Пчілки є її діяльність як редакторки дитячого журналу «Молода Україна», де публікувалися твори для юних читачів, спрямовані на виховання любові до рідної мови, історії та культури.

До дитячих збірок і творів Олени Пчілки належать: «Копа казок» (1890), «Зелений гай» (1908), «Казки та оповідання для дітей» (1911), «Мир миром» (1921), «Кобзареві діти», «Киселик», «Скарб», «Щасливий день Тарасика Кравченка» (1920), «Весняний ранок Тарасовий» (1914).

Після арешту 1920 року за виступи проти більшовицької влади письменниця жила у Могилеві-Подільському, а з 1924 року – у Києві. Була членом-кореспондентом Української академії наук (з 1925 р.).

Померла 4 жовтня 1930 року. Похована на Байковому кладовищі поруч із чоловіком та Лесею Українкою.

Творчість Олени Пчілки – це значний внесок у розвиток української дитячої, жіночої та національно-просвітницької літератури. Її твори пройняті любов'ю до України, ідеями добра, гідності та духовної краси народу.

УРИВОК ПОЕЗІЇ «ВОЛИНСЬКІ СПОГАДИ», 1883

Ти, Луцьк стародавній, що досі слід явний
Ховаєш старої давнини,
Й тебе я спізнала, й тебе пильнувала, –
Були то хорошії днини!
Старезний твій замок, дідизни
останок,
Навік в моїй думці зостався.
І повідь весняна, широка, – і давня
Та церковця, в котрій прощався
Мій дух із тобою!.. Не жалем-
журбою
Хотіла б тебе спом'янути,
Волинський куточок, де мов в
сповиточку
Години ті сплять незабуті! [22].

ЮРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ КОСАЧ

(1908–1990)

Своєрідною зав'язкою такого біографічного тексту можна вважати дату народження його героя. І вже тут маємо першу несподіванку. Чи не в усіх біографічних довідках про Ю. Косача місцем його народження вказують м. Київ, дата – 5 (іноді 22) грудня 1909 року. Однак метрична книга парафії села Колодяжного засвідчує, що Юрій (Георгій) Косач народився 5 грудня 1908 року у вказаному селі.

Юрій Косач – єдиний митець із роду Драгоманових-Косачів, який народився у «волинських Атенах» – славетному Колодяжному. Дитинство малого Юрія було загалом щасливим і безтурботним, багато в чому схожим на дитячі роки усіх Косачів. Неповторна поліська природа, своєрідність волинського села – це те середовище, у якому виростав майбутній письменник. Десятирічним хлопчиною він їде на навчання до Львівської академічної гімназії. Початок його активної громадської та мистецької діяльності припадає на студентські роки – час навчання на юридичному факультеті Варшавського університету.

Опинившись у Варшаві, юнак швидко зближується із прогресивною українською молоддю міста. Уже 1927 року здобуває членство в культурно-освітньому товаристві «Основа» й стає секретарем студентської «Партії українських державних націоналістів». Керуючись державотворчою концепцією, цього ж року він розробив «План розбудови

національного руху на Волині», суспільно-політичне становище якої добре знав.

Активна культурно-просвітницька діяльність української молоді на Волині у другій половині 1920-х років не могла залишитися поза увагою польської окупаційної влади, яка з підозрою ставилася до будь-яких проявів національного відродження та самоорганізації українців. Особливо насторожено реагували польські адміністративні та каральні органи на діяльність молодіжних об'єднань, які прагнули поширювати українську культуру, мову, літературу та історичну свідомість серед населення.

Саме в цей період формується гурток волинських юнаків, очолюваний Юрієм Косачем, який уже тоді вирізнявся активною громадянською позицією та глибоким інтересом до українського національного руху. Діяльність цієї групи спочатку мала просвітницький і культурно-освітній характер: молоді волиняни організовували літературні вечори, читали й поширювали українські книжки, сприяли формуванню національної свідомості серед молоді, обговорювали твори українських письменників і суспільно-політичні питання.

Однак навіть такі ініціативи викликали серйозне занепокоєння польської влади, яка вбачала в будь-якому прояві українського культурного життя загрозу для цілісності держави. У контексті посилення політики полонізації та придушення українського руху діяльність гуртка Юрія Косача була кваліфікована як нелегальна, а самих учасників запідозрили в антидержавній діяльності.

Унаслідок цього почалися переслідування, а саме: учасників групи викликали на допити, стежили за їхньою кореспонденцією, а згодом і заарештовували. Під хвилю репресій потрапив і Юрій Косач, який восени 1930 року повернувся до Варшави після нетривалого перебування на Волині. Влада вважала його одним із натхненників українського національно-культурного руху серед студентської молоді. У

результаті 12 лютого 1931 року його було заарештовано за звинуваченням у «підривній діяльності» проти польської держави.

Цей арешт став важливим і драматичним епізодом у житті митця, який згодом відобразив у своїй творчості мотиви переслідування, національного гноблення та боротьби за духовну свободу. Таким чином, події кінця 1920-х – початку 1930-х років стали не лише політичною травмою для молодого письменника, а й визначальним етапом формування його світоглядних та ідейно-художніх орієнтирів. Наступних вісім із половиною місяців Ю. Косача утримуватимуть у варшавській в'язниці, аж поки після настійних клопотань рідних не відпустять під грошову заставу. Після виходу із в'язниці він повертається на Волинь. Але невдовзі слідство отримало (очевидно, від донощика) інформацію про нібито очікувану зі Львова зброю для терористичних акцій. Як наслідок – в Ковелі і Колодязному проведено арешти. 4 лютого 1932 року Ю. Косач удруге опинився за ґратами, цього разу – луцької тюрми. Лише наприкінці червня слідчий передав матеріали в міську прокуратуру. Підсудного звільнили відразу після завершення процесу. Не чекаючи чергового арешту, Ю. Косач швидко залишив Ковель і вже на початку травня нелегально перетнув чехословацький кордон. Травнем 1933 року і датується початок його емігрантського шляху, що, з невеликими перервами, триватиме вже до кінця життя.

Свідченням серйозного входження Ю. Косача в національний літературний процес стала співпраця (у 1928–1929 роках) із «Літературно-науковим вісником» («ЛНВ»).

Після Другої світової війни Косач, як і багато українських інтелігентів, опинився в Західній Європі, а згодом – у Сполучених Штатах Америки. В еміграції він оселяється в Нью-Йорку, а потім у Нью-Джерсі. Саме американський період став етапом найінтенсивнішої його творчості, попри зовнішню матеріальну нестабільність і хронічну самотність.

У США Юрій Косач плідно працював у жанрах історичної прози та драматургії. Він звертався до романтичної стилістики, зображав епохи, які хвилювали його від юності: козацьку добу, добу бароко, часи Речі Посполитої та Гетьманщини. Для нього історія була не лише матеріалом для сюжету, а й способом осмислити власну ідентичність, розірвану між Україною та чужиною.

В американському літературному середовищі української діаспори Ю. Косач посідав місце складного й непередбачуваного автора. Його імпульсивність, схильність до різкої критики та небажання бути частиною організованого політичного чи ідеологічного табору приводили до конфліктів. Він опублікував низку творів у діаспорних виданнях, однак згодом його почали дедалі частіше оминати в колах, де позиція щодо СРСР була категоричною. Натомість Косач ніколи не був і не став ортодоксальним антирадянським автором, і саме це вплинуло на подальше ставлення до нього.

У 1950–1960-х рр. – встановлення контактів із радянськими дипломатичними представниками у США та з культурними установами УРСР. Ці контакти не були формальними або таємними; радше це були траєкторії взаємної зацікавленості, які використали по-різному і Косач, і радянська сторона.

Своєю чергою, радянські інституції, особливо літературні, вбачали в ньому зручну фігуру: письменника з відомим родинним іменем, талановитого прозаїка, який не поділяв антирадянської позиції більшості емігрантів. Для них він був «рупором», якого можна було показати як приклад «розуміння і зв'язку еміграції з радянською Україною».

Для Юрія Косача ці контакти були складними за своєю природою. З одного боку, він прагнув визнання на батьківщині та мріяв побачити Україну. З іншого – його стосунки з радянською владою не можна назвати ідеологічною співпрацею; радше вони були компромісом, який дав йому

можливість публікуватися в Україні та підтримувати зв'язок із родинною традицією. Така позиція коштувала йому практично повної ізоляції від української діаспори, яка сприйняла ці кроки як зраду.

Письменник виявився на роздоріжжі: остаточно не прийнятий радянською літературною системою та відкинутий діаспорою, яка вимагала чіткої політичної позиції.

У 1971 році в Радянському Союзі широко готувалися до святкування 100-річчя від дня народження Лесі Українки. Оскільки Ю. Косач був її племінником, радянська влада запросила його взяти участь у ювілейних заходах. Запрошення мало і культурний, і пропагандистський характер: присутність письменника-емігранта слугувала підтвердженням тези про «зв'язок із закордоном» і культурну спадкоємність.

Поїздка стала для Косача одним із найемоційніших моментів у житті. Він відвідав Київ, Колодяжне, Волинь – місця, пов'язані з історією його сім'ї. Радянська преса висвітлювала його візит дуже активно, хоча в межах дозволених ідеологічних рамок. Для самого письменника це була нагода відвідати рідне, побачити живе українське середовище, яке здавалося йому втраченим.

Утім, після повернення в США його становище в еміграції стало ще складнішим. Частина колег остаточно ізолювалася, а його творчість губилася поміж політичними упередженнями та біполярними оцінками. Проте в літературному сенсі поїздка оновила його інтерес до української історичної тематики і залишила слід у його подальших творах.

11 січня 1990 року Юрія Миколайовича Косача не стало. Останні роки жив він надзвичайно скромно, якщо не сказати бідно, помер самотній, майже забутий і як людина, і як письменник. Похований у місті Пассейк (штат Нью Джерсі, США).

Життєпис Юрія Косача – це історія письменника, який мешкав на межі культур, ідеологій та географій. Його доля засвідчує, наскільки

складною могла бути траєкторія українського митця XX століття, змушеного вибирати між власною творчою свободою, політичними структурами й бажанням бути почутим на батьківщині.

Американський період життя Косача – це доба творчої зрілості, внутрішньої самотності та пошуку себе поза літературними групами. Контакти з радянськими структурами поставили його в центр конфлікту між мистецтвом і політикою, що визначило непросту спадщину письменника. А приїзд в Україну 1971 року став кульмінацією довгого і болісного шляху до дому, який він так і не зміг повністю повернути.

«ЛЮБАРТІВ ЗАМОК У ЛУЦЬКУ», 1926

Над стрем'ям Стиру – срібнолукий Лучеськ
нап'яв тятиву: хланями просторів
дзвенить стріла, синіє хмар співучість,
і горда башта стала на дозорі.

Гніздо шулік – це замчище суворе,
оселя чвар і зрад, похіття і жадоби,
ні, недарма їм судищ, в непокорі,
жадав народ, зриваючи закови.

Лунав тут гомін учт, чаділи жаги
сновид святенних, захмелілих мстою;
на вежах маяли зміїні жала-стяги,
палало золото, загарбане розбоєм.

Мовчать бійниці. Тишу полуденну
холодить легіт з піль, голубить промінь,
та вже Любарт не вступить у стремено,
не задуднить помостом ратна комонь.

Давно вже прах розвіян Ягайлонів,
і шарлат витлів вщерть княжат похмурих;
їх срібний панцир потоптали коні
полків козацьких, кресаних у бурях.

Ось башти тінь – сторіч привиддя чорне –
Впаде на площу, а на яснім ганку,
де весен памолодь, сторінку перегорне
чиясь рука «Життя нового» Данте [16].

ВОЛИНЬ

Ще узлісся виплескує синню оркестр незабудок,
Ще у люстра лугів заглядівся Житомирський шлях,
Заспівало Замлиння, Залісся, Запруддя,
Забіліли, мов лебеді, впливли в срібні поля.

Перестелить веселками ранок цю ниву Волині,
Вип'є жайвір з підхмар'я червоне вино,
Пахнеш, люба, росою, вітрами й полином
І проходиш край лану, де видзвенів колос давно.

А ось там зарізьбились бійниці Любарта.
Крякне ворон над валом, над Стиром дзвінким.
І, сповина віками, стоятиме башта на варті,
Де минають люди, події, роки.

Наступатиме хмарою бір, відторочивши обрій,
І цвістиме, мов папороть, пісні племінної лад.
Зустрічається з вічністю юність на ниві хоробрій,
Де на засіві криці весна золота проросла [16].

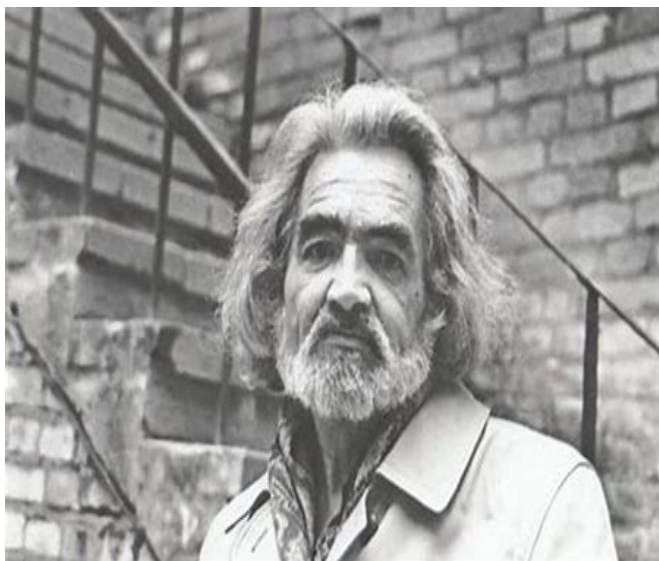

КОСТЬ ШИШКО

(1940–2002)

Український письменник, дисидент. Талант Костя Шишка прирівнюють до шевченківського.

Він жив у Луцьку, навчався у Луцькому педінституті імені Лесі Українки на історико-філологічному факультеті, працював в обкомі комсомолу.

У 1965 році під час сумнозвісного Луцького процесу над політв'язнями Валентином Морозом та Дмитром Іващенко (викладачами Луцького державного педінституту імені Лесі Українки) він потрапив у число неблагонадійних. Його виключили з партії, звільнили з роботи, не давали публікуватись.

Отож, він втратив роботу і надію на будь-яку творчу перспективу. Однак не зневірився, жив скромно, але чесно. Лишив по собі велику поетичну спадщину, проніс через все життя любов до шкільних учителів і однокласників.

У творчому доробку Костя Шишка – сонет, поеми, гумористичні твори. Багато з них стараннями друзів ще у радянський період побачили світ у самодруківських виданнях.

Згодом, після проголошення Україною незалежності, появились збірки «Сльоза олії золота», «Вибрані вірші», «Вогонь». У 2010 році у видавництві «Волинська обласна друкарня» (Луцьк) побачила світ книга «Писанки». Практика візуальної поезії має давню історію. У наукових розвідках дослідники зафіксували численні факти створення візуально-

поетичних образів на стінописах Софії Київської, текстів-лабіринтів часів бароко, в літературних експериментах початку 1920-их рр. та інші. Було запропоновано декілька класифікацій *зорової* або ж *графічної поезії*. Одна з них включала геометричні вірші-фігури, зображення предметів (дзвін, квітка, парасолька, рибина тощо), абстракції. Влучний термін *поезюмалярство*, що показує природу жанру як симбіоз різних видів мистецтва, був запропонований поетом доби Розстріляного відродження, основоположником українського футуризму Михайлем Семенком. В Україні в 1960-х рр. експерименти у поезюмалярстві переслідувалися як вияви інакомислення. Мистці вміло використовували зображальні можливості зорової поезії для гострої критики радянського режиму.

ЛВВІВ
ЛЕВОМ
КАМІННИМ ЗДСТИГ
ПО ВУТЛИХБУЩАХ
КАПІЛЯРАХ
КРОВИНКАМИ ТУПІ
ЛЮДСЬКІ БАЗАРИ
ОЧІ ВІКОН РІЗБЛЕНІ
ДИВЛЯТЬСЯ ВІКАМИ
ТА ЛЕВ МОВЧИТЬ
ЛИШ З ПАЩІ ГРІЗНОЇ
ГОРОБЦЕМ ЧВІРІНУВ
ВУЛИЧНИЙ
ГДМІР

12. VІ. 9

Друзями поета збережені та зафіксовані його безцінні рукописи, самодруки. Видана в 2010 році посмертна збірка Костя Шишка «Писанки»

завдяки зусиллям волинських художників С. Корсая (упорядника) і В. Жежеруна (автора обкладинки та портрету) дає можливість сьогоднішнім шанувальникам поезії насолодитися видатним доробком волинянина, талант якого порівнюють із шевченківським. Інтимна й пейзажна лірика, філософські спостереження, роздуми над змістом людського життя – неповторні вірші-писанки від Костя Шишка усім читачам до Великодніх свят.

«ЛУЦЬК НАПРОВЕСНІ 1971»

Півколом місто обступило
свинцеві дзеркала води.
З труби цегельні – сивий дим.
Мостів пружні бетонні жили
стягли з зусиллям береги:
високий з вкрапленням хатинок,
й будинок сперся на будинок

на клапті плоскої дуги.

Незграбний велет-елеватор

важким дредноутом пливе.

І кран застиг, мов журавель,

над цегляним гніздом театру.

Губна гармошка хмарочосу,

собору срібні куполи,

й на ложі вуличних полиць –

будівлі, мов книжкові стоси.
За обрій вітер одганя
рудаву пінку черепиці.
Тут – древня церква чепуриться,
там – вежі замок ввись підвів
і грізно зириться з-за костелу.
А ген, де лугу просторінь,
крокують щогли в далечінь,
на дріт нанизуючи села... [16]

ПЕТРО ГОЦЬ

(1937–2013)

Народився Петро Никифорович 20 червня 1937 року в селі Торговище Турійського району на Волині. Після закінчення школи здобув професією бібліотекаря-бібліографа. Працював завідувачем інформаційно-бібліографічного відділу Львівської центральної міської бібліотеки ім. Лесі Українки. Вів активну громадську роботу. 9 років очолював Музей Степана Бандери при Львівському національному аграрному університеті.

Перші вірші Петро Гоць з'явилися ще в студентські роки, але видати книгу у 60-ті роки йому не судилося, хоча були неодноразові спроби. Лише в незалежній Україні почали одна за одною виходити збірки поета: «Євшан пробудження», «Дорога до Лесі» (за яку одержав премію імені Лесі Українки Житомирського обласного відділення Українського фонду культури), «Тисячоліття» «Молюся на Тебе», «Високий Замок» «Мадонна», «Поклади свої руки на вітер». Він пише нові твори, друкується й зараз. У творчому доробку ювіляра – 37 книг і брошур, а також він великий книголюб та фотоаматор.

В 1997 році Петро Гоць був визнаний «Людиною року» міста Львова в номінації «Кращий бібліотекар міста».

Петро Гоць – поет ліричного складу. Рядки його віршів дуже мелодійні, тому й не дивно, що багато композиторів поклали їх на музику.

На слова автора створено чимало пісень, частина з яких опублікована у збірниках: «Чом ти не вийшла?», «Прихиліть мені неба», «Ківерці»), «За синій Буг летять пташки».

20 червня 2013 року Петру Никифоровичу Гоцю виповнилося б 76, але на нічному небозводі 16 травня яскраво засвітилося іще одне небесне світило, коли він відійшов у вічність.

«ВОДОХРЕЩА»

Під замком Любарта на площі
Знов люду, люду – не злічить!
Спішить до Стиру не для прощі,
А на Водохреща спішить.

На річці – проруб, хрест із льоду,
Кропило бризкає довкіл –
Такого скупчення народу
Іще не бачив тут окіл!..

Іскряться дзвони в зимній високості.
З усіх церков хоругви до води.
А на льоду дівчатко русокосе
За крок до тридцятьлітньої біди.

Вже вгнувся лід, вода хлюпоче,
Посудин брязкіт-передзвін..
Народ розходитись не хоче:
Прийшов на водосвяття він!

Вже багатьом промокли ноги...

Та що там сніг, та що мороз!

Нема для Лесі остороги,

Нема осудливих погроз!..

Бо як же все довкола гарно:

І лід, і іней, і юрба!..

Таки з Михайликом не марно

Прийшла з-під замку пагорба.

А вже бідою валяночки повні,

Вже в неї Леся вмерзла, далєбі.

Шукаючи Господньої любові,

Знаходить муку в стлумленій юрбі.

Довічну муку..

Ой, доле, доле! Хто ж остуду

До того дійства принесе?..

Оту водохрещну простуду

Вона, як хрест свій, понесе.

Річку сю вже забути несила...

Річка ся – чарівна та страшна

Ти її на сумлінні носила,

Як знялась та запекла війна!

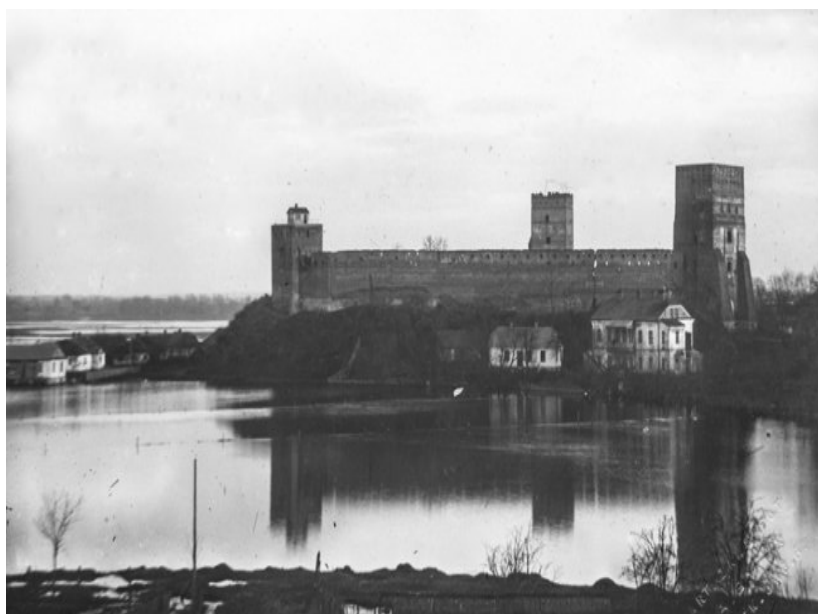
Що повік під мечами тримала

І, хоч в битві, не рівній тобі,

Врешті стан твій, мов квітку, зламала,

Та твій дух не зв'ялила в журбі.

І в отому старому будинку,
Що й понині під замком стоїть,
Ти в незламну зросла Українку
І «пішла у мандрівку століть».

БОГАЧУК ОЛЕКСАНДР ТЕОФІЛОВИЧ

(1933–1994)

Богачук Олександр – український письменник, журналіст. Народився 18 грудня 1933 року в селі Сокіл Рожищенського району Волинської області, помер 18 травня 1994 року в м. Луцьк.

Дід і батько його були сільськими ковалями. Дід був справжній маестро молота і смичка. Вдень він працював важким ковальським інструментом, а ввечері брав до рук тонкостанну скрипку.

Після війни, закінчивши Луцьку середню школу робітничої молоді, О. Богачук вступив на історико-філологічний факультет до Луцького педагогічного інституту імені Лесі Українки. В інституті бере активну участь у літературному житті, починає публікувати вірші. У 1958 році, у рік закінчення інституту, вийшла його перша поетична збірка «Незабутнє». Цю книжку досить доброзичливо зустріла критика. Через рік виходить друга збірка поета «Вересневий грім», яка, на думку критика Степана Крижанівського, стала подією в українській літературі.

Після закінчення інституту О. Богачук кілька років працював у районній газеті.

Згодом одна за одною з'являються на світ книжки: «Ні!», «Зелене руно», «Золота жінка», «Крик попелу», «Стогін землі». Гонорар за останню Олександр Богачук і художник Леонід Хведчук, який ілюстрував книжку, перерахували у Фонд миру. У 1984 році виходить пісенний

збірник – «Світи мені, Дніпре». В цьому ж році автор видає збірку поезій «Горно».

У грудні 1985 року Олександр Богачук переїздить на роботу до Рівного, де очолює новостворену Рівненську обласну організацію Спілки письменників УРСР. У 1988 році виходить остання збірка поета «Цвіт роси». 18 травня 1994 року Олександр Теофілович помер у Луцьку, залишивши нам велику поетичну спадщину. Похований на місцевому кладовищі у Луцьку.

Олександр Теофілович залишив багату літературну спадщину з широким жанрово-тематичним діапазоном: вірші-роздуми, вірші-спогади, філософські мініатюри, вірші-реквієми, публіцистичні поезії, пісні-думи, ніжні ліричні акварелі, брзки-імпровізації, вірші-перестороги, гумористичні вірші, вірші-заповіти, поеми.

Олександр Богачук був поетом високого громадянського звучання. То ніжний лірик, то зосереджено суворий оповідач – він вірний своїй самобутній, творчій манері. Завжди пам'ятав про своє високе покликання і ніс відповідальність за час, у якому жив і працював. Він вірно тримався вселюдських ідеалів.

«ДЗВОНИ»

Поема

Дев'ятсотлітнім іменинам Луцька

Пролог

Де вигнувся Сир, як натягнутий лук,
І стрілами в небо знялися три вежі,
Там чується й досі віків перегук
І запах смолистий лихої пожежі.

О Луцьк мій! Нехай же і пісня моя
Озветься тобою від краю до краю.
Хто дав тобі це блискавичне ім'я? —
Мов цілю із лука, коли вимовляю.
Серцями прапрадідів гордий порив
Правічно в тобі непокорою стука.
Стрілою влучав ти не раз ворогів,
Несхибно тримаючи пружного лука.
Ми здавна лучани, та з наших висот
Видніє не все за отим далекраєм...

І хто його знає, чи то дев'ятсот,
Чи нам уже тисяча з гаком минає?

I

Час нам, браття, пісню розпочати
І згадати спомином глибоким
Рік тисяча вісімдесят п'ятий
І його дев'ятсотлітні кроки.
Хоч були вони важкі й тривожні —
Найкрутіші брали перевали...
Навіть орди злі, непереможні
Перед ними падали й зникали.

Гомін літ, немов
далекі дзвони,
Котиться і виринає виром...
Купчаться й обнюхують ворони
Посивілий замок понад Стиром.
Три гранчасті вежі-ветерани
Згадують, як у часи неволі

Боронили честь свою лучани
І грядущі дні своєї долі.
Згадують.

А є про що згадати.
Пам'ять їх – цеглина на цеглині.
Хто не крався тут хазяйнувати,
Пхався на Володаря Волині?
Кралось і пхалось їх до біса,
Але кожен пожинав – що сів.
Не сховає жодна лжезавіса –
І своїх душепродажних зміїв.
Всячині служили із завзяттям,
Ницились чужинцеві в догоду.
Забуття ганебне і прокляття
Залишились їм у нагороду.
Мул ослів,
А час своє одстояв.
Час не був ніколи тимчасовим.
Пам'ятає він своїх героїв,
Величає піснею і словом.

II

Навколо ніч. Заснуло місто.
Лиш місяць, наче булавка,
Полки зірок веде врочисто
І шлях на обрій осява.

А попід берегом похмурим,
Крутим, як вдача козака,

Бриніє трепетом бандури
Сріблясто-зоряна ріка.
А ген, високо, над туманом
Чорніє замок вдалині,
Бувалим лицарем-уланом
Сидить на сивому коні.
Спогорда ситно поглядає
І хижо зирить навсібіч,
Бо там, за мурами, гуляє,
Догулює весільна ніч.

Сюди-туди прислуга біга –
Несе до кожного стола...
Радіє батько, що Ядвіга –
Дружина знаного посла.
Усе так чемна і ласкаво,
Поклони, тости молодим.
Ошаленіле «Браво! Браво!»
Спліталось на всі лади.
Пихтіло панство ожиріле,
Охляли жвавi скрипалі.
А молода – дитятко миле –
Ковтала з тостами жалі.
Шукала поглядом жаданим
Лише одного між гостей,
Хто у душі її – коханим
Давно, не в'януци, цвіте.
Мигцем зустрілися очима,
Обох замерли вмиль серця...

О доле, доле невмолима,
Чого ж із іншим до вінця?
Молила Господа Святого,
За що так люто покарав?
І люто зиркала на того,
Що терся обіч у рукав.

Навіщо їй його палати –
Міста далекі та чужі,
Коли нема кого кохати,
Душі немає для душі?!
«Яка красуня! – гомоніли
Дзвінки жіночі голоси. –
Уся, як фея. Боже милий,
Хоч пий росу з її краси!
А він?» – хихикали обачно
І нахилялися до страв.
Кивали головами вдячно,
Коли хазяїн пригощав.
«Я ще припрошую за зятя
Підняти чари – і до дна!» –
І спалахнуло, як багаття:
«Сто лят, сто лят
Нех жиє нам!...»
Оберка врізали музики –
Завирував схмелілий шквал.
Підскоком вигуки і крики,
І вихиляси на весь зал.

Сидить Ядвіга. Вся сумує –
І жаль, і жах її пройма.
Останню ніченьку дівує,
Впаде зорею – і нема.
Хоч біля неї точить ляси
Її поважний чоловік –
Не чує їх. Його гримаси
Бридкі, неначе водяник.
А він про всякії країни,
Ну і про свій авторитет.
Спитав захоплено дружини,
Хто малював її портрет.

Вся ожила. І мов світанок
Сяйнули очі голубі...
О милий Янек, милий Янек,
Єдиний спомин по тобі.
Так може лиш душа поета –
Священний дар чарівника!
Вона дивилася з портрета,
Але, звичайно, не така.
Брела русалко по травах,
Були лілеї – за вінець,
У косах сонячно-русявих
Весело бавився вітрець.
Кружляє з подругами Янек,
Та на Ядвігу погляда...
Ах, як цікавило панянок,
Чом не танцює молода?

Крутив оберек до знесилля,
Втерався й зморено пашів.
Було це батькові весілля,
Для неї – похорон душі.
Але він того не помітив,
Якби-то мама... із стола
Взяла пучок рожевих квітів
Та Янекові піднесла.
Музики вигукнули: «Браво!»
І прикусили... А вона
Оголосила «дамське право» –
І вже мелодія луна.
А за столами – ніби крига,
Завмер здивований кагал.
Кружляють Янек і Ядвіга
Одні-єдині на весь зал.
Пливе із лебедем лебідка,

І хвилі музики пливуть.
Пліток мережилася сітка,
Лилася різна каламуть.
Сиділи гості, мов на палі:

«Чи збожеволіла вона?..»
Затихла музика. І в залі
Принишкла хитро тишина.
Ядвіга вибігла і злісно
Спалила поглядом усіх.
Зваливсь на Янека зловісно

Кулак хазяїна... І – сміх.
Підпанки гнулися в лозину
І сатаніли, повні зла:

Як смів образити дружину
Вельмишановного посла?!
«Ти хто такий?!»
«Його в холодну!»
«Хай знає бидло!»
«Тільки так!..»
Він за Ядвігу благородну
Готовий ребрами не гак.
Стояв збентежено-байдужий,
А зал – стовихором ходив.
Убіг знервовано хорунжий –
І всіх, як стій, охолодив.
«Панове!... Хвилечку уваги! –
І нахилів скупий уклін. –
Веде на Луцьк свої ватаги
Сам Наливайко... Ну а він,
Як вам відомо вже, панове,
Страшніший чорної чуми!..» –
Заклякло панство гонорове,
Мов кізяки серед зими.
«У місті теж нема спокою,
Ночами бродять бунтарі.
Кількох зловили за рікою,
Когось чекали на зорі». –
«Повісити – і то негайно!» –

Загув хазяїн. «Тільки так!» –
Схвалили гості одностайно,
Ховаючи свій переляк.
«Лайдаки будуть перебиті,
Уже готовий наш загін.
Іще одно: з цієї миті –
Усі до зброї, як один!»

III

Замкнули Янека в «холодній».
Сичали й досі перед ним,
Немов зміюки підколодні,
Оті облесливі пани.
Він знав іззовні їх породу,
І ліз у вічі верхній шик.
Тепер побачив і зі споду.
Важкими думами поник.
Кому служив? Кому сумління
І жар натхнення віддавав?
Носив би краще він каміння
І на Голгофу підіймав!
Нарешті все: остання плата –
Щілина неба й темна кліть.
Душа, ганьбою розіп'ята,
Волала кров'ю одплатить.
Я як же там його Ядвіга? –
Й окутав серце сніговій.
Чи буде ще коли відлига?
І покотилася з-під вій.
Оглянувся. Невже почулось?

Підвівся. Слухає. Стривай.
Тихенько двері ворохнулись,
Шепнуло ще раз:
«Утікай!»
Ще сонце жевріло за схилом,
А вже копитами – ген-ген
Козацьке військо двиготіло –
Неслося крилами знамен.
Дивився й думав Наливайко:
«Оці ліси, луки, поля...
Якась чужа неси́та зграйка
Забрала в найми і гуля.
А люд, зацькований нуждою,
Нестерпно стогне у ярмі. –
Смикнув буланого уздою: –
Ану-но станем, коню мій.
Чи не отам, – ліси оглянув

І даль очима проколов, –
Принишк табун метких уланів
І виглядає з-за дібров?
Якщо не там, чого б ворони
Отак би зграїлись довкіл?»
Нутром почув. І два загони
Ярами рушили з боків.
А сам з булавою братвою

Чекав причасно в імлі,
Допоки там, на полі бою,
Не заіскрилися шаблі.
Пора – і здибився буланий,

Та заіржав з чагарників.
А вже розхрабрені улани
В'язали славних козаків.
Лилася кров. Ячала чайка.
Котились голови й тіла.
Безстрашна сила Наливайка
Найвідчайдушних повела.

А в Луцьку іменем корони
На шибеницях в цій порі
Захилиталися, як дзвони,
Людської кривди бунтарі.
Жовніри впоралися швидко.
Вони до цього – хоч куди!
Лише німі тумани свідком
Стояли сиво, мов діди.
Мовчали й чули, як грозою
Котився гомін козаків
І зброя кидалась на зброю,
І замок мурами тремтів.
Яріла даль. Ятріли рани.
Димів ще свіжою кинджал.
А вщент розтрощені улани
Скликали воронів на бал.

IV

Через поля, луги, діброви
Втікало панство, як хорти.
І тільки замок триголовий
Не міг нікуди утекти.

V

Збігалось місто звідусюди –
Будило дзвонами лучан...
Раділо все: земля і люди,
І цвів хоругвами майдан.
Неслося «Слава!» небесами,
Шапки підскакували ввись.
І Наливайко зі сльозами
Усій громаді поклонивсь.

«Добридень вам у вашім граді, –
Сказав прославлений гармаш. –
Щасливі ми і дуже раді,
Що Луцьк однині буде наш!
Страждав він мукою важкою,
Але був дзвоном і в журі. –
І показав туди рукою,
Де ще звисали бунтарі. –
Ми поховаєм їх, як личить
Ховати лицарів-братів...
Кати свободи не позичать,
Її не купиш у катів!
Докіль не станем козаками,
Гуртом не стиснемо шаблі, –
Довіку будем приймаками
Своєї рідної землі!..
Ще там кишить кубло зміїне, –
На замок очі нагострив, –
Але й воно дотла загине –

Зметемо клятих ворогів!»
Довкола «Слава!» заgrimіло.
«Зметем! Зметемо назавжди!» –
За віру, честь і праве діло
Козацькі повнилися ряди.

VI

Мовчав Наливайко... А Янек,
Повідавши все, що було,
Дивився, як раною ранок
Підводив криваве чоло.
Дивився й чекав нетерпляче:
Яка ж його відповідь жде?
Здавалося, серце гаряче
Стиснеться і кров'ю зійде.

Невже не повірив? А може,
Подумав собі мимохить:
Прикинулось стерво вороже
І хоче довір'я купить?..
«Я вірю, – сказав Наливайко,
Неначе підслухав думки, –
Усе, що почув я – не байка,
А сповідь і спомин гіркий.
Але... чи та зможеш підняти
Наш меч на жовнірів своїх?
Чи просто жадаєш відплати
а честь і любов без утіх?
Ми – військо свого народу,
І доля, і честь наша – він.

Короні служити в догоду
Не буде ні батько, ні син!
Доволі пануй підпанку
Згинатися нам три дуги...» –
І Янек сказав наостанку:

«Вони – і мої вороги!...»
«Якщо воно так, ми єдині,
І ти нам єси не чужак.
Нехай же і шабля однині
Повірить, що ти є козак!»

VII

Не знав і Стир такої круговерті,
Хоч сам крутої вдачі все життя, –
Штурмують замок козаки уперті:

Пальба пістолей і гармат виття.
Клубками дим випахкують бійниці,
І ядрами шкварчать з усіх боків.
Пекельна злива свіжої живиці
Сичить зміїно з веж па козаків.

Навколо висне хмара чорно-біла,
Вилазять з неї привиди страшні.
А штурм кипить. Уже ніяка сила
Його не пересидить у борні!
Ущухли вежі. Лиш скрегоче лайка.
(Поміж собою жерлись паничі).
«Смалімо їх, – гукає Наливайко, –

Докіль самі не винесуть ключі!»

VIII

Усе затихло... Тільки замок
Смолою дихав, мов сосна.
«А чи жива, – подумав Янек, –
Моя Ядвіга чарівна?...»
Хіба він міг таке гадати,
Коли ці вежі малював,
Що домалює їх з гармата
Жахними фарбами заграв.
Чи то в очах якась омана?
А чи примарилось на мить?
Невже вона – його кохана
Простерла руки і біжить?
Незчувсь і сам, коли жагою
Злились, п'яніючи, вуста.
Сльоза єдналася з сльозою,
Вінчала з веснами літа.
Світила першим дивоцвітом
Перед любов'ю і всіма...
А з вежі вовком недобитим
Хазяїн зирив крадькома.
Узяв пістоль, і зуби зціпив.
Навів з гарячої руки...
Стріляв у Янека. А вцілив
У серце рідної дочки.

...І кров червона палахтіла...
Замкнула очі темна ніч.

Дівочі рученьки безсило
Упали з Янекових пліч.
«То їм іще замало крові? –
І Наливайко аж скипів. –
Отак-то блазні гонорові
Воюють підло із кутів!»
Заклекотіло – до відплати,
І гнів заціпився в граніт.
Вогнем промовили гармати
Свої помсти заповіт.

Епілог

Той мур над синім Стиром височить,
Як сивий свідок згорблених століть.
Ніяк не можу примиритись я,
Чому на ньому Любарта ім'я?
Тут мій прапрадід камінь піднімав
І, каменем розчавлений, упав...
Не раз, не два приходив я сюди,
Шукав його загублені сліди.
Вклонявся я не Любартові, ні,
А прахові прапрадіда в стіні! [1]

НАДІЯ ПАВЛІВНА ГУМЕНЮК

(1950)

Українська поетеса, прозаїк, публіцист, член Національної спілки письменників України, заслужений журналіст України, лауреат премії Кабінету Міністрів України імені Лесі Українки та інших літературних премій. Дружина відомого волинського письменника Володимира Лиса.

Надія Гуменюк народилася 2 січня 1950 року в селі Онацьківці Полонського району Хмельницької області. Закінчила з відзнакою шкільний відділ Хмельницького педагогічного училища та факультет журналістики Львівського державного університету імені Івана Франка.

Журналістську діяльність розпочала 1973 року у редакціях районних газет. З 1996 року – редактор відділу культури Волинської обласної газети «Віче». З 1989 року очолювала один із найбільших у Луцьку осередок Товариства української мови, на початку дев'яностих років була головою луцької міської «Просвіти», працювала в обласних організаціях Українського фонду культури, в обласній комісії з питань утвердження української мови, пізніше очолювала Волинську обласну організацію Всеукраїнського товариства «Просвіта».

З 1995 року є членом Національної спілки письменників України. Уперше публікуватися почала у десятирічному віці у всеукраїнській газеті для школярів «Зірка», а також публікації у журналах «Україна», «Жовтень», «Прапор» та колективних збірниках. У 1992 році побачила світ перша збірка поезій Надії Гуменюк «Країна світла». Відтоді почалося

активне входження письменниці в літературу. У видавництві «Надстир'я» вийшли збірки поезій «Каріатида» та «Однокрил», пізніше – «Тайнопис тиші» і «Голос папороті».

Поезії Надії Гуменюк властиві громадянське звучання, філософське осмислення світу, щирість; вся вона пронизана ліричним струменем, що балансує на межі жорстокої дійсності і пошуку ідеалу, земного і небесного, скороминущого і вічного.

Наприкінці дев'яностих років Надія Гуменюк дебютувала як дитяча письменниця. Її популярні серед дітей книжки «Чапика – Чалапика», «Веселка для Веселика», «Де гуляє крокотам», «Казка про козака Ярка і Ярину-Живину», «Котилася писанка», «Святвечір». Книжка «Веселка для Веселика» була представлена в Києві на книжковій виставці у Національній спілці письменників України як одне з найкращих видань для дітей у 2001 році, а книжка «Де гуляє крокотам» отримала диплом в номінації «Література для дітей» на Першому книжковому форумі, що проходив у Тернополі у 2003 році.

Письменниця відома своїми романами: «Білий вовк на Чорному шляху», «Вересові меди», «Дожити до весни», «Енна. Дорога до себе», «Квіти на снігу», «Корона на одну ніч», «Танець білої тополі» та ін.

«Я ЛЮБЛЮ МІЙ ЛУЦЬК ЧУДОВИЙ»

Річка русло прокладала,
Вдаль несла свій водограй
Раптом стихла, засіяла:
– Ах, який чудовий край!
І лісів зелені шати,
І озер небесна синь,
Трав і ягід аромати.
Воля... Вольниця... Волинь...
Буду линути тут з миром.
Й раптом вигнулась, як лук.
В тому вигині, над Стиром,
Народився древній Луцьк.
У калиновім намисті,
В тихім саяві куполів
України славне місто
Піднялось серед лісів.
Синій Стир його мережить,
Вулиці дзвенять нові,
А над замком – горді вежі,
Як суворі вартові.
Вартові ці, мужні й гідні,
Честь хранять і доброту.
Виростає місто рідне,
Разом з ним і я расту.
Я люблю мій Луцьк чудовий,
Гомін вулиць, дзвін пісень.
Він для мене світла доля,
Я – його прийдешній день [12].

ВОЛИНЬ

Вмиті дощами з любистком,
На килимах споришів –
Любче, Любомль, Любитів,
Любий душі Любешів,
Люблинець і Любохини,
Рідні, великі й малі
Краю святого перлини
В теплих долонях землі.
Ліс усміхається любо.
Пахнуть суниці й гриби,
Лагідні Любань і Любязь
Тихо хлюпочуть: – Люби!
Землю свою полісянку,
Стрічки річок голубі
Й небо, що кожного ранку
Сонце дарує тобі.
Й хочеться сонячно жити,
І куди оком не кинь,
Любо... Любіте... Любити...
Рідна шепоче Волинь [11].

«ТРИ ДРЕВНІ ВЕЖІ, НАЧЕ ТРИ СТИХІЇ»

Три древні вежі, наче три стихії,
Замкнули в замку коло таємниць,
Землі, води і неба чародії
На сонний Лучеськ дивляться з бійниць.
Пильнують пам'ять і вартують мури,
І підливають в келихи євшан,
І раду радять: щоб не був похмурим
Прийдешній день в історії лучан.
До зілля в чани ллють зі Стиру воду,
Вкривають замок зоряним плащем
І вичакловують нам сонячну погоду,
Приправлену ряснесеньким дощем.
Та навіть як зависне хмара сива
І несподівано ударять холоди,
Не нарікаймо на зрадливі зливи –
Аби в серцях нам сонячно завжди.
Щоб кожен день – як Божа нагорода,
Щоб кожна сніжність – з ніжністю без меж,
Щоб в Луцьку починалася погода
Допоки й віку – з древніх наших веж [12].

«ЯК СВЯТИЙ МИКОЛАЙ ЛУЦЬК ВРЯТУВАВ»

За легендою

Це було ще у княжі часи.
Навкруг Луцька стояли ліси.
На Стиру піднялася вода
А за нею – Куремси¹⁵ орда.

Нече хмари, татари повзли,
За собою пороки¹⁶ везли.
З тих пороків на лучеський стрій
Каміняччя летіло, як рій.

Стріли круками мчали в двори.
Та ніхто ворогам не коривсь.
Заявили лучани:
– Времо,
Але місто своє не здамо!

Й раптом сталося диво із див,
Що святий Миколай сотворив, –
Чудотворець із неба дмухнув
І каміння назад повернув.

Закричала й побігла орда,
Аж здригнулась висока вода.
А тоді заспокоївся Стир
І настав несподівано мир.

¹⁵ Куремса – татарський князь.

¹⁶ Пороки – металльні пристрої.

З того часу й по нинішні дні
Про те диво складають пісні.
І відтоді, завжди пам'ятай,
Покровитель лучан – Миколай [13].

ОДА ЛУЦЬКУ

Мій Лучеську, націлений, мов лук
У даль віків! Мій граде будівничий!
Твоїх предвічних дзвонів перегук,
Шоломи веж і вільний дух владичий,
Твої молитви, мов роса свята,
Що омиває милістю і миром,
Твої далекі весни і літа,
Що прошуміли славою над Стиром,
Легенди древні з витоків твоїх,
Великих лики, мудрі і натхненні,
Твоїх дітей дзвінкий щасливий сміх –
Навіки будуть хай благословенні.
Благословенні кожен час і день,
Твоя висока віра нескорима,
Жива вода дзвінких твоїх пісень,
Мій сивий князю з юними очима!
Благословенне сяйво куполів,
Бандур співучих розітливі звуки,
Натхненні душі зодчих і майстрів
І їхні золоті невтомні руки.

Щасливим будь, мій граде! Хай пливуть
У даль віків літа, як в травень вишні.
І хай тебе надійно бережуть
Микола Чудотворець і Всевишній [12].

**ПАШУК (КИЦАН) ОЛЕНА
ВІКТОРІВНА**
(1982)

Пашук Олена – народилася 17 липня 1982 року в Луцьку. Кандидат філологічних наук. Доцент кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури факультету філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки.

З 2002-го року є членом Національної Спілки письменників України. Друкувалася в численних журналах, альманахах, в «Антології української поезії другої половини ХХ сторіччя», в антологіях «Дві тонни», «Літпошта» (2009), «Зелені очі» (2011). Видала шість поетичних збірок: «За поворотом мого погляду» (2000), «...і німі оплески» (2004), «Солоні гнізда» (2005), «Седмиця» (2008), «25-ий кадр» (2010), «Паранджа» (2017) і книгу віршів для дітей «Нічка йде до мишки в гості» (2011). Окремі вірші перекладені польською, болгарською, вірменською, румунською (Антологія сучасного українського верлібру «Створення світу триває», 2016) і азербайджанською мовою (збірка верлібрів «Чоловік, жінка і парасоля», 2017).

Переможець обласного літературного конкурсу «Неповторність» (2004), лауреат літературного конкурсу «Смолоскип» (2007), володар гран-прі Всеукраїнського літературного фестивалю сучасної літератури «Просто так» (2008 р.), лауреат Всеукраїнської літературної премії «Благовіст» (2009), переможець всеукраїнського літературного конкурсу «Витоки» у

номінації «проза» (2009), дипломант III Міжнародного конкурсу прозових мініатюр «Колібрі» (2015), переможець конкурсу «Міжнародна Слов'янська Поетична Премія» (2017), володар Гранту Президента для молодих письменників на видання книги (2017), лауреат обласної премії імені Агатангела Кримського (2018), лауреат літературної премії імені Бориса Нечерди за поетичну збірку «Паранджа» (2018), лауреат *Премії Ордену Карпатських Лицарів* (2019).

ВОЛИНСЬКА ІКЕБАНА

Крапля вітру мені на руки,
Нитка сонця мені у коси.
Я взяла весну на поруки,
Бо закохана в неї й досі.

На Поліссі легенди виють
На вухо задуманим мавкам,
Мені хочеться взяти у вирій
На згадку волинські світанки.

Мури замку віки роз'їли,
Мури замку пустили коріння.
Тут блукають привиди-тіні,
На вустах у них заніміння.

Напрошуся до них у гості,
Подарую по давній скрипці,
Лише я і привиди босі
Потанцюємо наодинці.

І злетяться птахи до хати,
По-вдовиному заголосять,
Що ніхто не зуміє дістати
Нитку сонця з мого волосся.

кожна вулиця знає як тебе звати

кожна птаха знає твою ходу
і навіть у натовпі
видно чутно
твоє велике серце

може саме ти
збудував це місто
поставив пам'ятники
на пам'ятники голубів
на голубів небо

ти за мізинець
привів у це місто річку
за річкою рибу
за рибою овенів

ти власноруч
насаджував квіти
розмальовував квіти
і був певен
що метелики приживуться

бо ти – той
хто хрестив це місто у водах Стиру

маленьке дівча

на березі річки
будує піщаний замок
із лицарями які б'ються
за її серце неповнолітнє
за її волосся горіхове
за її очі

б'ються лицарі
на мечях на словах
а виграє все одно той
який перенесе її на інший берег
аби дізнатися
під яким камінчиком сонце ночує

люлі люлі замку Любарта
спи спокійно
я прив'яжу Стир до кілочка
аби випадково вночі
тобі коріння не перегриз

нас послали шукати привидів
рукавами замку Любарта
це був надто гарний привід щоб
поміж тишу вашу плюнути

вам не сняться крила обвітрені
розіп'ята на ліжку циганка
ви в життя його навіть впустили
так на півставки

у нього бачте хода непевна
у нього очі як спиці
лиш дистрофічний окрасць неба
з ним наодинці

похлинулися дзвони на протязі
до спасіння не знайдено броду
смерть на косі розтирає промені
щоб заземлити політ Квазімодо

у хаті рідній мене зустрічають лиш привиди
накривають на стіл

вечеря

вчорашній чай

через моє запізнення вкотре від кривди
щось тихенько собі під ніс дідуньо бурчать

життя коротке настільки як дорога до Луцька
я ж не зумисне я просто я не хотів
тиша росте

набирається сили

і лускає

розганяючи в різні боки безпечних щурів

а за накритим столом все як і раніше

розмова тече невимушено як ріка

батько всміхається

я декламую вірші

і тільки дідуньо ховає цигарки в рукав

я їм кажу що в місті маю дружину

обіцяю що навесні таки привезу

окинувши оком забуту мною і Богом місцину

втягую в себе скупу чоловічу сльозу

дорога до Луцька довга якось незвично

допоки їхав весна прийшла

ніщо у світі не може тривати вічно

а хата моя взяла й зацвіла¹⁷

¹⁷ Пашук О. "За півроку до вирію...". Київ. 2007. N4. С.102-105. Зміст: "старі хати пішли вмирати..."; "а на снігу лежить щедрівка..."; "навколо мене піски тремтіли..."; "птахи плацкартою на Південь їдуть..."; Волинська ікебана; Жінки; "птахи на ніч знімають крила...".

**ОЛЬГА ВАСИЛІВНА
ГЕРАСИМЮК**

(1979)

Народилася 10 листопада 1979 р. у с. Криве Радеківського району, що на Львівщині.

Виховувалася у сім'ї, де понад усе цінуються народні традиції та обряди. Батьки працювали, тож дівчинка часто залишалася під опікою дідуся Богдана, який був у селі кіномеханіком та одним із організаторів сільського краєзнавчого музею. Саме дідусь і прищепив допитливій онучці цікавість до історії краю, його культури та побуту.

Закінчивши загальноосвітню школу I–III ступенів № 1 м. Радеків, Ольга Герасимюк вступила на педагогічний факультет Волинського державного університету ім. Лесі Українки.

Із 2000 року Ольга Василівна Герасимюк працює вчителем початкових класів Луцькій ЗОНІ № 15. Педагогічну діяльність Ольга Василівна спрямовує дослідження української культурології, регіонального краєзнавства, працює над темою «Використання краєзнавчих матеріалів у початковій школі». Ольга Василівна Герасимюк – автор історико-краєзнавчих збірок для дітей «Шляхами рідного міста», «Побачення з давнім Луцьком», «Легенди старого Луцька». Ось так маленька дівчина стала краєзнавцем великого волинського міста, з яким завжди пов'язала її доля.

«МАЛЬОВНИЧИЙ, ГАРНИЙ, МИЛИЙ...»

«Мальовничий, гарний, милий,» –
Уста дитини гомонять.
І бачимо дитячий подив щирий,
Коли легенди в мандри нас манять.
Старий Лука запрошує в намети,
Владича вежа вабить з висоти.
Король литовський нам відкрив секрети
Небаченої тої краси.
А там, із башти Стирової,
Нас Любарт-князь заманює в віки.
Його ім'я набуло слави світової,
Та легендарні вже пройшли роки.

«ЯКБИ ГОВОРИЛИ ВОНИ»

Стогнуть мури фортеці минулим,
Що каменем впало в ріку.
Чого лиш не бачили й чули
Вони на своєму віку?!
Сміх пана і стогін холопа,
Тривоги шляхів і доріг,
І зустріч монархів Європи,
І хижий ординський набіг.
Свист шаблі і насвист нагайки,
І полум'я грізне заграв,
Коли Северин Наливайко

Із Стиру коня напував...

На замкових мурах над містом

Три вежі закутані в сні,

Багато могли б розповісти,

Якби говорили вони [6].

МАРТИНЮК ВАСИЛЬ

(1966)

Народився 16 січня 1966 року в с. Карпилівка Сарненського району Рівненської області.

Навчався на факультеті української філології Луцького педагогічного інституту (нині Волинський національний університет імені Лесі Українки). З 1999 року працює літературним редактором газети «Голос надії» та журналу «Благовісник».

Кандидат філологічних наук. Член Спілки християнських письменників України.

У видавництві «Благовісник» вийшла збірка поезій «Оновлення серця» (2004 рік, 168 сторінок).

«ЛЮБЛЮ Я ЛУЦЬК»

Люблю я Луцьк – мій Лучеськ –

на світанні,

Коли весна – і дихається вільно.

Он кірхи хрест, а он костелу бані

Вітають всіх, киваючи прихильно.

Он замок Любарта – мій древній богатир,

Ти вже літах, та маєш силу.

Ти дивишся залюблено на Сир –

На річку-подругу стареньку і змілілу.

І, мабуть, згадує ті дні, коли вона

Стрічала перша воїнство вороже,

І вірила: твоя стрімка стіна

Все зло на світі зупинити може.

Люблю на вулицях каштанові свічки,

Як липи кучері розчісують зелені,

Газонів малахітові стрічки,

Врочисті, загадкові, небуденні.

Мій добрий Лучеську –

мій Луцьку дорогий –

Небесний Садівник тебе кохає,

Так щиро любить – й одяг золотий

Тобі на плечі ніжно накидає [20].

ВІТАЛІЙ НАЗАРУК

«СЛАВЕТНИЙ ЛУЦЬК»

Де будинок стоїть з химерами,

Замок Любарта у красі.

Край поліський в лісах з озерами,

Тут сміється трава в росі.

В цім краю, що в піснях прославлений,

Стоїть Лучеськ – соборний град,

Квітниками увесь оздоблений –

Це не місто, а просто – сад.

Тут зовуть спозаранку дзвонами,

На молитву старі церкви.

Горобина сміється гронами,

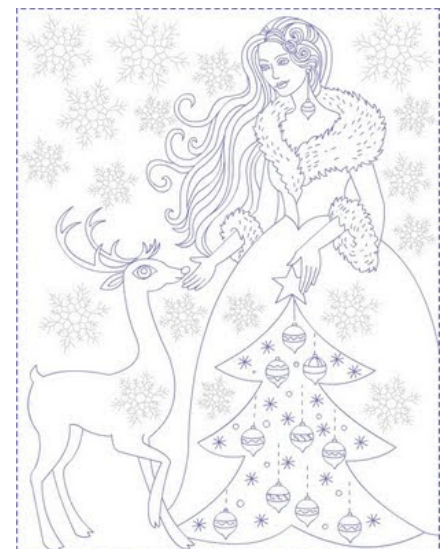
Де каштани, як хоругви.

Тут лучанки, з очима синіми,

Відбивають небесну синь.

Луцьк традиціями прославлений,

Край кохання і край святинь¹⁸.

¹⁸ <https://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=741224>

ОЛЕНА ГАПОНЮК
«Я ЛЮБЛЮ СВОЄ МІСТО»

Я люблю своє місто зелене,
Квіти влітку, берізки і клени,
Річку Стир і її береги,
І усе, що росте навкруги.
Стіни замкові Луцьк захищають,
Про минуле вони сповіщають.
Все тут миле мені і близьке,
Все знайоме іще з колиски¹⁹.

¹⁹ <https://probapera.org/publication/13/406/virshi-pro-misto-lutsk.-ya-lyublyu-svoje-misto.html>

Lana P.

«ЛУЦЬК – УНІКАЛЬНЕ МІСТО»

Унікальний Луцьк, як місто,
Впорядкований пречисто.
Дух кав'ярень запашненький,
Де Хрещатик наш маленький.
У мозаїці бруківка,
Де художня стометрівка.
Для приїжджих є готелі.
А жінки тут – топ-моделі.
Парубки такі ладненькі,
Як повстанські козаченьки.
Фестивалі і фольклори
Серед фауни і флори.
Замок Любарта і вежі,
Гучність дзвонів крає межі.
Старовинний ясен Лесі –
Світла пам'ять поетесі.
І волинське наше сало
В книгу Гінеса «упало».
Файне місто в Україні –
Осередок на Волині! [29]

РОЗДІЛ IV

ВОЛИНЬ У ПРОЗІ

Література рідного краю – художні твори різних родів і жанрів, що на рівні своєї формозмістової єдності адресовані читачу відповідної вікової категорій, задовольняють його емоційні, естетичні й етичні запити, можуть мати подвійну рецепцію (дитина й дорослий).

Художню літературу активно розглядають як засіб формування особистості дитини. Водночас у площині педагогіки прокреслюють розробку виховання дітей і підлітків засобами рідного слова, наголошують на формуванні комплексу індивідуально-психологічних якостей людини, естетичних здібностей, акцентують на структуруванні педагогічної системи формування ціннісних орієнтацій підлітків засобами художньої літератури, оптимальному поєднанні загальнолюдських, національних, громадянських та особистісних якостей тощо.

Специфічні особливості художньої творчості для дітей, зумовлені, з одного боку, дитиною та її природою, з іншого – особливим хистом письменника. Категорія «дитинство» – це той важливий концепт, що ідентифікує письменника на теренах літератури рідного краю.

Класифікувати дитячу літературу можна і за родами (епос, лірика, драма), і за жанрами. Водночас, коли «звичайні» жанри (роман, повість, оповідання, поема, комедія, драма тощо) потрапляють у сферу літератури для дітей, вони можуть трансформуватися. Уплив казки на поетику жанрів призводить до появи різноманітних жанрових модифікацій – повість-казка, новела-казка, поема-казка. Епічні жанри історичної та морально-соціальної тематики відчують вплив класичної повісті про дитинство тощо.

У хрестоматії для учнів 5 класу «Волинські письменники у колі дитячого читання» подано прозові твори для опрацювання на уроках «Література рідного краю».

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

ВОЛИНСЬКІ ОБРАЗКИ. 1. ШКОЛА

Довго збиралась я одвідати мою товаришку, що була учителькою в церковноприходській школі, аж врешті вибралась. Ну, та й день же я вибрала! Не встигла я од'їхати й верству від міста Луцька (село, де жила моя товаришка, було верстов за двадцять від Луцька), як вчистив страшенний дощ, так під ним я доїхала до самого села, мов крізь сито бачила хати і греблю з вербами, та вже тільки на майдані він дав мені трохи просвіток, і я побачила ясніше церкву, попівський великий будинок, а трохи далі від нього маленьку хату з ганочком і з шкільним дзвінком біля ганочку. «Оце ж і школа, – сказав мій візник, – та тільки як ви до неї доберетесь?» Справді, перед самою школою була велика калюжа, немов який брід. Я дивилась на неї з недовір'ям і вибирала місце, куди б ступити так, щоб не зав'язнути на першому ж кроці. Тим часом моя товаришка побачила мене у вікно і вибігла на ганок з голосним радісним вітанням: «А, ось і ти! нарешті! Та що се ти, видно, злякалась моєї Венеції? Нема чого робить, друже мій, скачи в воду». Я мусила послухать її ради і одважно скочила по щиколотки в воду, врешті се не було великою одвагою, бо вже й так я промокла гаразд, то небагато зосталось довершити. Увійшовши в хату, після перших вітаннів взаємних, я стягла з себе мокре убрання і хотіла повісити його на стіну, коли се моя товаришка спинила мене: «Куди ти? воно тобі все вибілється, та ще мокре воно, то й не одчистиш». Нема чого робить, чіпляю я його на стілець, а сама хочу сідати на другий. «Не сідай!» – крикнула товаришка. Я з дивом оглянулась на неї. «Сей стілець має тільки три ноги». – «А де ж цілий?» – спитала я. «На цілому висить твоє убрання, а більш стільців нема. Сідай на моєму ліжку, а я присуну стола, та й будемо чай пити».

Умостились якось, хутко й чай був готовий; поки товаришка поралась з ним, я розглядала її домівку, та врешті не було там чого довго й розглядати. Голі стіни, полупана стеля і ще більш полупана груба, біля груби ослінчик з кухлем і мискою до умивання, потім шафка маленька, під другою стіною стіл, – на сей час він був присунутий до ліжка, – скриня та відомі вже стільці, та от і все.

– Ну, – кажу я товаришці, – оце ж я приїхала подивитись на твою академію, як то ти тут людей просвіщаєш.

– Шкода, не побачиш, запізно приїхала.

– Як се? Таж тепер половина квітня, що ж се у вас так рано вакації?
А ти ж писала, що скоро екзамени почнуться.

– Не буде екзаменів.

– Чому?

– Батюшка не хоче. Я була виготовила одну групу спосібніших хлопців, та діло стало за законом божим, се ж батющина справа, він тяг-тяг до самого великодня, а тепер каже: «Нащо їм ті екзамени, нехай ідуть бидло пасти». От, так-то в нас! А ти ж думала як?

– Та вже ж, певне, думала, що не так. Ну, нічого робить, треба хоч так подивитись на школу.

– Нехай вже завтра, тепер темно.

– Гаразд. Однак, слухай, чого ти тут сидиш, чом не поїдеш додому, коли тобі нічого тут робити?

– Та от ще треба гроші з батюшки викрутити.

І вона почала мені розповідати довгу процедуру «викручування» учительських грошей, як спочатку їх піп «стягає» з громади, громада одмагається, кажучи, що і сама школа не конечне потрібна, що вони не всі посилають дітей до школи і що, врешті, й грошей нема. Проте і сяк-так гроші стягаються, і батюшка ховає їх у себе. Тут уже починається «викручування». Учителька йде до батюшки за грішми, починається

нескінченна розмова. Після довгих сперечок батюшка врешті дає рублів зо три, а то так і рубля, як упреться.

— Ну, як-таки можна! — казала я товаришці. — І чого ти розводи розводиш з тим попом? Яке він має право видавати тобі твої заслужені гроші по п'ятаку, немов ти у нього «на водку» просиш?

— А що ж ти з ним зробиш? Від нього ж се залежить.

— То ти б скаржилась на нього!..

— Кому?

— Ну, там громаді чи посередникові.

— Та громаді про се байдуже, а з посередника мала користь, я рада, як він мене не чіпає. Ото одного разу приїхав, то тільки ще напався на мене, і як би ти думала, за що? За те, що я в церкві зимою в смушевій шапочці стою. «Се, каже, ображає релігійне почуття селян!» Що я з ним буду говорити? Та, врешті, ще тутешній піп не гірший від других, він собі старий, то хоч сидить тихо, притім досить добродушний. Я його онуків учу і за те обід у нього маю.

— Як? тільки обід?

— Тільки! То по-твоєму — тільки, а по-нашому: навіть. Якби тобі баба з цілого села кожна по черзі обід носила, як мені було в однім селі, то й ти б сказала навіть. Ні, ще мій піп слава тобі господи; з ним можна владитись. Скупенький трохи... до того ж приход небагатий.

— Ну, однак, он в якій кам'яниці живе.

— Та що ж кам'яниця, коли у ній порожньо!

— Може, може...

Ми с'як-так помостилися, постелилися і полягали спати, причому вікно треба було замкнути подушкою, бо одна шибка була вибита. Другого дня рано, вставши і умившись замість мила яйцем (мила не було, а гроші на нього ще треба було «викручувать»), я пішла подивитись на шкільну кімнату. Як тільки я перейшла сіни, ще мокрі після вчорашньої зливи, і

одчинила двері в шкільну кімнату, на мене вдарило холодною вільгістю, мов з льоху. Шкільна кімната була немощена, з нерівною долівкою, така ж сама полупана, тільки хіба ще гірше, як і хата учительки, посеред неї ряди шкільних лавок, в кутку чорна дошка, з слідами крейди, в кінці хати стіл, за ним стілець, а над стільцем прибита на стіні межи двома тьмяними вікнами чимала географічна карта, стара і немов закурена.

— Що то, твої ученики вчать географії? — спитала я, дивлячись на ту карту.

— Куди там географії! Вони ледве читати та писати навчаться за той короткий час, що ходять до школи.

— Чому так?

— Та де ж, коли вони часом тільки в пилипівку починають уперше збиратись, а то все то бидло гонять тощо.

— Проте ж єсть у вас якась програма?

— Та що ж, от щоб вивчилися читать, писать без великих помилок, головно в букві ять, та лічби трохи, а то ще той спів чимало часу займає.

— Який спів? ти їх співати вчиш? — спитала я, вже зовсім дивуючись, бо до тії пори не чула, щоб моя товаришка співала, а тим більше, щоб могла ще й інших вчить.

— Та вчу, церковного співу, воно б то і не дуже трудно, співи вибираємо найпростіші, та все ж навчити хоч би й «господи, помилуй» хлоп'ят, що не мають жадного поняття ні про ноти, ні про гуртовий спів, річ нелегка, не раз аж упрієш над ними, а вже що горло болить, то нема чого й казати... Ну, однак, ходім, що ти тут ще сподіваєшся побачить?

Але я стояла серед хати і прислухалась, — за стіною чутно було якийсь гомін.

— Що то таке? — спитала я.

– А, то, певне, люди зібрались, се тут зборня, в ній же і сторож мешкає, а за стіною моєї хати – холодна. Я тобі кажу, що тута часом наслухаєшся!..

– А тепер же ніхто часом не сидить у тій холодній?

– Ні, тепер весна, весною рідко саджають, – робота саме в полі, то люди відпрошуються, щоб уже як мають саджати, то пізніше, аж коли нагальна робота скінчиться або як свята довші набіжать...

Гомін за стіною міцнішав, видно, розмова провадилась далеко не мирна. Гомін глухо віддавався у вільготному повітрі школи; робилось якось прикро. Ми вернулися в хату учительки.

– А де ж ваші шкільні книжки? – питала я.

– От тут, – відповіла товаришка, показуючи на малу шафку біля груби.

– Можна подивитись?

– Та можна, можна, хоч, знаєш, там є і заборонені!

Я дивилась на неї і не знала, чи мені їй вірити, чи ні. Вона засміялась.

– Так, так, заборонені, от побачиш! Ти ж, сподіваюсь, не донесеш на мене «по начальству»?!

Я все-таки не розуміла. Вона одімкнула шафку і почала показувать: оце «библиотека для чтения вне классов».

Взяла я наугад якусь книжку, читаю: «Житие св. Симеона Столпника». Становлю, беру другу: «Житие св. Григория»... Ще одну витягаю, з другого кінця полиці, знов: «Житие преподобного...»

– Та що се у тебе все такий «душеспасительний» вибір? – питаю.

– Що ж робить, на те у нас церковноприходська школа, які книжки нам присилають, такі мусимо читать. А ось тут наші учебники, – і вона показала на середню полицю.

Там стояли: молитовник, «краткий катехизис», закон божий, «задачник», арифметика та скільки тоненьких букварів, я забула ймення їх авторів – все якісь невідомі.

– А ось і заборонене! – сказала врешті товаришка, усміхаючись і показуючи на низ шафки, де лежала купка книжок і стояла чимала порожня сулія.

Я подивилась на книжки: «Родное слово» Ушинського, читанки Паульсона, скільки виданнів «Посредника» ...

– Що ти, жартуєш зо мною? – крикнула я з дива.

– Та ні, які там жарти? Се справді книжки, «изъятые из школьных библиотек».

– Та тут же есть книжки, «одобренные Комитетом грамотности!»

– Мало що! «Комитет грамотности» для нас не указ, – вона говорила се не сміючись, а скоріш смутно; прийшлося повірити.

– А се ж тобі навіщо? – питала я, показуючи на сулію.

Товаришка знов засміялась:

– А се учительський спадок! Теж, коли хочеш, заборонене. Мій попередник тримав у сій сулії горілку, ну, а в мене вона, звісно, порожня стоїть, та, може, ще кому знадобиться колись... Однак, дивлячись на осю сулію, я згадала мого батюшку і те, що вже час мені йти обідати до нього. І ти ж зо мною?

– Та ні, як же я...

– Ну, нема чого, моя люба, мусиш іти, бо у мене нема нічого. Та ти не думай, мій батюшка любить гості приймати, він ще й радий буде. Ходім.

Рада-нерада, мусила я йти. Спинаячись попід тином, щоб не попасти в поналивані вчора калюжі, пішли ми до попового двору. Двір був великий, порослий травою, на ньому хліви, комори, різні господарські прибудинки, поруч з двором великий старий садок з рясними деревами

оточував ту саму велику кам'яницю, що я бачила, їхавши. Високим ганком пішли ми в ту кам'яницю. В першій же хаті побачили попа з дочкою і двома онуками, що вже сиділи за накритим столом. Товаришка познайомила мене, і нас запросили до гурту. Обідаючи, я все поглядала навколо по хаті. Трудно було зважити, чи то була вбога, чи багата господа. Товаришка моя правду казала, що кам'яниця попова порожня, але ж їй дуже багато треба було, щоб стати повною. Була то стара будова, давній кляштор католицький (церква теж колись належала до нього), з товстими стінами, глибокими вікнами, з високим склепінням замість стелі, холодний, просторий, досить темний. Голоси і кроки лунали в тих хатах, як в церкві, і здавалось, що тут господарі не піп і його сім'я, а оті темні уніатські образи та дерев'яні ангели, що дивились на нас із стін, непривітно всміхаючись або суворо насупившись. Ті образи й ангели були винесені з церкви, коли вона з уніатської обернута була в православну (такі обертання були не першина для неї). Батюшка, що, подібно, як і церква, був колись уніатським попом, прийняв вигнанців до своєї хати, і вони пристали до неї зовсім, більш ніж сам господар, – маленький, сухенький дідусь, він зовсім губився у своїй величній оселі. В ній, врешті, все якось губилось: і постанова, і килими, і мисники, і скрині – увесь той скарб попівський, що в іншій хаті робив би враження заможності, – і люди. Ні розмова, ні товариство наше не були там на місці. Мені стало легше, коли ми врешті по обіді вийшли в садок, де вже не було ні католицьких стін, ні уніатських образів.

Походжаючи стежкою поміж кущами порічок та агрусу, товаришка моя помалу завела річ про те, що от уже весна, учіння скінчене і час би вже їй їхати додому.

– Ну, що ж, поїдьте, – сказав батюшка благодушно.

– Та ви ж знаєте, батюшко, що я не можу поїхати, і навіть знаєте, через що...

– Ні, звідки ж я знаю? – промовив батюшка все так же невинно. – Коней в селі не можете найняти?

– Та ні, батюшко, що там коні! Звісно що, – грошей нема, а коні знайшлися б.

– А, он ви що! Господи, який тепер світ настав! що за користолюбіє в молодих людей! Чи так же було в наші часи? Гай, гай, панночко, панночко! – і він засміявся тихим старечим сміхом.

Його бесідницю, видно, сміх не брав, навпаки, вона ледве здержувала досаду.

– Справді, – провадив батюшка, пересміявшись, – нащо вам ті гроші, та й ще всі разом? Ви людина молода. От пождіть, будете йти заміж, справлятимете посаг, отут-то вам грошики й згодяться. Правда ж? – звернувся він несподівано до мене.

Я мусила вступити в розмову:

– Коли то ще те буде, а от тепер шкода, що ми не можемо поїхати разом з нею до міста. У мене й коні замовлені, та що ж, видно, прийдеться самій їхати додому. То як сказати твоїй матері? – звернулась я до товаришки. – Коли ти будеш дома?

– Не знаю, – відповіла вона коротко.

– Ну, годі, годі, не журіться, – почав батюшка, раптом змінивши тон, – чи ви вже справді думаєте, що я такий жила? Ось приходьте сього вечора, то ми з вами обрахуємось, а завтра й поїдете, коли ваша хіть.

Далі розмова змінилась, а незабаром ми собі пішли додому. Увечері товаришка пішла «рахуватись». Довго я ждала її, врешті прийшла, ні весела, ні смутна.

– Ну, що? оддав? – питаю.

– Та... оддав, половину! Нема, каже, всіх, не зібрав. Що ти з ним зробиш?

– Ти ж йому віриш?

– Де там!

– Що ж ти, поїдеш чи будеш «викручувати» твої гроші до кінця?

– Та ні, поїду, обридло вже, може, потім як-небудь виправлю. Годі вже про се говорити, увірилось!.. – і вона почала вкладати свої речі, щоб завтра виїхати.

Другого дня ми рушили, попрощавшись з школою і з селом, куди ні мені, ні їй більш не судилось вертатись. Порожня школа, порожня хата і порожня сулія zostалися чекати нового вчителя [26].

ПЧІЛКА ОЛЕНА

СОСОНКА

Недалеко від лісу стояла хатка. В тій хаті жив чоловік Максим із сім'єю; було в нього четверо дітей, найстаршому хлопчикові Івасеві було десять літ.

Ліс був такий гарний, навіть зимою не здавався сумним, бо проміж чорноліссям було там чимало й сосон, а вони завжди веселять око тим вічнозеленим убранням!

Недалеко від Максимової хати була одна сосонка така-то вже хороша! Була вона не дуже велика, але й немаленька, саме мірненька та така зграбнесенька, круглесенька, зелені глищі аж сяють, а молоді пагонки, як свічечки, стремлять, прості та ясні.

Красує сосонка. Прийшла осінь сумна, прийшла зима люта, а сосонці байдуже! Сусідки її, берези та липки, стоять такі сумні та бідні, листячко з їх геть облетіло, а сосонка мовби ще кращою здається поміж сумних товаришок.

Отож і запишалась вона, каже берізкам та липкам:

— А що? Де ваші кучері гарні та рясні? Стоїте деркачами! Ох, що то за хороша річ, як хто шляхетного роду! Нема в світі кращих, як ми, сосни! Ой світе мій, яка ж я гарна та велична!

Величається сосонка, аж тут прилетіла сорока. Сіла в неї на гілці та й каже:

— Че-че-че! Чекай, чекай!..

А чого чекати — не каже...

Тим часом сорока таки знала, що казала: вона, бачите, була на подвір'ї в дядька Максима й бачила, як Максим сани ладив; чула й те, як Максим говорив Івасеві, що поїде зрубає сосонку та повезе на продаж.

Так воно й сталося. Запріг Максим коня, під'їхав до тієї сосонки, зрубав її, бо вона була сама найпридатніша, та й повіз на торг.

І синок Івась упросився з ним (бо то не дуже далеко було). Одягся Івась, мати дала свої чоботи й онучки добрі; сидить Івась у санках, добре йому, і сосонку рукою придержує на гринджолах. Нічого не знає сосонка, куди це її везуть, тільки гілочками стріпує, як підскачуть де санки дорогою.

Приїхали в город і стали там, де й інші люди стояли з ялинками та з сосонками; багато там їх, тих деревців було, бо то саме Різдвяні святки були (якраз проти Нового року). Багатші пани купували ті зелені деревця, щоб становити їх у хаті та вбирати на втіху дітям. Чи то ж не втіха справді? Тут зима біла, все снігом укрите, а тут тобі зелене деревце стоїть у хаті, убрате та освічене – зеленіє...

Еге ж! Ото з такою думкою, щоб купити деревце, підійшла й до нашої сосонки якась-то підстаркувата жінка, либонь, нянька, з двома паненятами. Щебечуть дітки; а нянька тільки глянула на господаря та й гукає:

– Чи се ви, куме Максиме?

– Та я ж, – каже Максим.

От розговорилося нянька та зараз і сосонку купила. Сказала потім везти деревце до її панів. Приїхали. Сосонку внесли в горниці, а Максим заїхав у двір. Нянька, бачите, закликала Максима в кухню, трохи погрітися, чаєм його заходилась приймати. Бо хоч вона вже й городянка була, та колись у сусідньому селі жила, так ото й кумою була Максимові. Таки ж не подоба цуратися! Приймала нянька, як могла: Івасеві дуже доброго бублика дала.

Поснідали трохи. Тоді Максим, подякувавши за хліб та сіль, подався в город деякі справи справляти. А хлопця свого Івася в куми залишив.

Коли вже надвечір приходить Максим та й журиться:

– Все, – каже, – справив, купив, що треба було, а тільки з чобітками лихо: ще перед святками дав шити, а вони й досі не пошиті! Сказав швець, на завтра будуть нехибно готові; та чи то ж не досада – завтра знов по їх приїздить? Хотілось би на Новий рік дома побути!

Нянька й почала вмовляти Максима, що вона попросить панів, щоб дозволили йому переночувати у їх у дворі.

– Вам, куме, – каже нянька, – вигідніше так буде. А Івасеві ж то яка втіха буде! Я попрошу панів, щоб пустили його в горниці подивитись на сосонку, – сьогодні ж вбиратимуть.

Зосталися наші. Сидить Івась та й думає: «Як там вони ту сосонку вбиратимуть? Що то за диво таке буде!..»

Аж і справді «диво» предивне побачив Івась! Як повела його ввечері нянька в покої, та як став він на порозі тієї панської світлиці, та як глянув він на ту сосонку, то аж оторопів!

Світе мій ясний! Івась навіть не пізнав своєї сосонки! Вся вона сяє свічечками, ліхтариками, все гілля обчіпляє яблучками, якимись цяцьками, червоними, синіми, золотими, аж у очах мигтить! Під сосною, на примості, стоять ляльки, коники, щось таке ще... А ось кругом сосонки почали ходять такі дивні діти – чи, може, то живі ляльки? Такі гарні, кучеряві, так штучно повбирані... Що се таке?.. Чи сниться, чи справді діється?..

А сосонка стоїть, сяє – як зоря в небі! Ну, й тішилася ж вона!

– От, – каже, – моє щастя прийшло! Я таки знала, що не проста доля мені судилася!.. Боже, як же гарно, як любо! Як усі вихваляють! От коли б то липки побачили!

Та недовго втішалася гарна сосонка: ще свічечки не догоріли доостатку, а вже їх погасили (боялися, щоб не було чадно, як почнуть куріти недогарки). Далі почали знімати із сосонки й покраси. Все, все поздіймали ласощі, цяцьки, забавки!.. Зосталося тільки те, чого не

зауважили або щось нікому не потрібне більше: якісь ланцюжки з паперу та деякі дрібниці...

Стоїть сосонка, розібрана, темна, дивується, ради собі не дасть: що се таке?.. Її розібрали? За неї зовсім не дбають?!

Се була правда – за неї ніхто більше не дбав. Всі зайнялися тими лакоминками та цяцьками, що зіймано з неї. Все те було поділено поміж дітьми. Навіть Івась добув, з ласки няньчиної та малої панночки, кілька золотих горіхів, червоних яблук, цукерків у кошику маленькому, солодкого коника і паперову золоту рибку! Боже мій, чи то ж не втіха?

Аж уночі снилось Івасеві те свято та осяяна сосонка – все те диво, що він бачив.

Другого дня вийшов Івась на подвір'я до батька, а батько вже коня запряга. Бачить Івась – виволокли слуги з будинку сосонку й кинули її надворі, біля дровітні; сказали, що вдень багато гостей буде, то не потрібно, щоб таке чепірадо в світлиці стояло. Лежить бідна сосонка, розчепіривши те обдерте гілля... Вчора вона була така велична, а тепер?.. Глянув Івась та аж йому шкода стало. Не знав він того, що й з людьми часто так буває!

Дививсь, дививсь Івась та й заманулось йому взяти додому тую сосонку; на ній пак були ще недогарки, стреміло кілька золотеньких цяцьок, обривків ланцюжків паперових. «Можна дома показати, а як ще те почіпляти, що пани дали, ото-то здивуються наші! – думає Івась. – Куди пак! Яблучка та золоті горіхи на сосні – аж п'ять, – чи в хуторі таке бачили?»

Спитали в двірника, чи не можна б узяти сосонку?

– Та можна, – каже, – нащо вона тепер здалась? Тепер вона нікуди не годна!

Як то було сосонці слухати отаке?!

Поїхали наші, повезли сосонку до свого двора. От уже й до лісу під'їхали; всі дерева так дивуються: що се таке зі сосною сталося? Стовбурець управлений в перехрестя, на вершку золота зізда стремить!..

– Подивіться, – каже берізка, – які на ній ланцюжки рожеві!

– Ет, – цвірінькнув снігирчик, – не хотів би я й ланцюжків, хоч би й рожевих! Нема в світі кращого, як воля!

Приїхали наші, втягли сосонку в хату. Гомін такий знявся! Івась розповідає, показує цяцьки, діти всі щебечуть, дивуються!.. А ввечері Івась таки почепив на сосонку все, що мав, ще й недогарків кілька позосталих запалив. От так утіха була малим.

Та не довго й тут була шана сосонці: через день діти витягли її на двір і поставили її коло порога. Нічогісінько вже на ній не було!.. Єдину втіху мала вона в тім, що розповідала горобчикам, які сідали їй на гілочки, яка то їй честь була у панів того вечора!..

А згодом побачила сосонка, що стала вона сохнути, жовкнути...

Одного дня Іван і каже батькові:

– Тату, порубайте вже сосну на дрова, бо вже вона пожовкла!

А батько одказує:

– Нащо її рубати! Краще я поставлю її замість віхи, отам, на дорозі, бо тепер раз у раз метелиця дорогу замітає; вже нащо я дорогу знаю, і то вчора блудив. Нехай хоч сосонка для прикмети на дорозі стоїть.

Поставили сосонку на полі, при дорозі. Стоїть вона, людям дорогу показує.

Одного разу їде Івась у санках з батьком та й каже їй:

– Бувай здорова, сосонко! Уже я з дому від'їжджаю! Прощай!

«Що се таке? Чого він прощається?» – дума сосонка.

А воно й справді те було, що Івась від'їжджав. Приїхала якось до них Максимова кума, ота нянька, та й почала казати, що її пани шукають хлопця до послуги в горницях і що добре було б віддати в ту службу Івася;

намовляла, що він собі одежі й грошенят заслужить та й в люди потроху вийде. Як почала вмовлять, то й одвезли ото Івася, за яким часом, на службу до панів.

Та щось не дуже-то йому на тій службі повелось. Не сподобалось йому... Перше всього ймення йому перемінено: був він Івась, а то став уже «Ванька»; потім дали йому таку вузьку та тісну одежину, посадили в прихожій, а часом пошлють куди. Туряють Івася пани, штурхають у потилицю слуги. Одно слово, за попихача в усіх. Одного разу старший слуга так побив Івася за якісь панові чоботи, що Івась довго плакав... А другого разу горнична за ножі набила...

– Ні, годі сього! – зважив сам собі Івась і задумав утекти. Була масниця, був у панів великий бенкет; в будинку знявся такий шарварок, що ніхто й не зауважив, як зник Івась. Огледілися потім: «Де Ванька? Покличте Ваньку!» А «Ваньки» вже й сліду нема – за містом уже!

Іде Івась: уже він далеченько в полі опинився, вже не боїться, що ось-ось наженуть!.. І так йому любо, що то він на волі, навіть не холодно здається, дарма що й сніжок іде. Просторо так навкруги, повітря таке чисте, та біло, біло так усюди!..

Але ж от погано, починає смеркати, та й сніг дедалі більший та більший віє, та ще й вітер його крутить, аж іти тяжко. Мете... Ох, Боже мій, та де ж вона та дорога? Лишенько! Збився Івашко з дороги! Кидається він то в той, то в той бік, сльози рвуться з очей, бо нічого не вдіє! Не знає вже, де він і що... Може, воно недалеко від дому, а може, – зовсім не туди він іде, куди слід! «Боже мій! – плаче Івась, – що ж се зі мною буде? Замерзну я в полі!» (А вже й так ноги дуже померзли!) Плаче бідний Івась, крізь завірюху нічого перед собою не баче. Коли се дивиться – щось мріє... Перше злякався, думав, що вовк; коли ні: то дерево... Боже мій, та се ж та сосонка, що батько Івасів поставив; он і друга віха!.. Зрадів Івась, де в

нього й сила знов узялася. Бреде через замети. О, тепер він вже знає, куди йому держать! Тепер він доб'ється додому.

Добився! Ось і хата його.

Дома ще не сплять, у хаті світиться – вечеряють, либонь. Підійшов Івась під двері, боїться й у хату йти, щоб не сварили, що втік. Почула мати:

– Цитьте, – каже, – діти, мовби щось плаче, чи що!

– Та то вітер у комені, – каже батько.

– Та ні, бо таки не вітер...

Коли відчинили двері, аж то Івась у снігах!.. До нього, питають:

– Що се таке?.. Звідкіля се він?

А він ледве промовляє за слізьми:

– Я покинув, я не можу там бути, там мене б'ють усі... Я не можу!

Що ти будеш казати дитині, як воно отаке бідне, плаче, тремтить, руки подубли!..

– Моя доленько! – скрикнула мати, роздягаючи Івася та придивляючись на нього при світлі.

– Та яке ж ти хуже стало! Яке ж то тобі лишенько було!..

Відігріли Івася, нагодували, положили спати на печі. Другого дня встав Івась, виспаний, та такий радий, що то він дома, на волі! Ніхто його не ганяє, ніхто стусанів не дає!.. Побіг з братом Андрійком надвір, а далі в лісок та на поле. А за околицею вже й дорогу свіжу протерто – саме на торг люди їхали. Побігли хлоп'ята з гринджолями тією дорогою. Ось і сосонка знакомита!

– Спасибі тобі, сосонко! – каже Івась. – Адже якби не ти, то я був би замерз!

– А бач, – каже сосонка, – а ти казав, щоб мене на дрова порубали! А от якраз я тобі в пригоді стала!.. Та й двірник помилився; казав, що я ні на що не здатна, – а ось дарма, що я пожовкла, проте здаюся на користь!

Похитується сосонка, думоньку гадає... Прилетіли до неї пташки, вона й каже їм:

– Полетіть до моїх сестричок та розкажіть їм про всю пригодоньку мою!.. [23]

НАДІЯ ГУМЕНЮК

НЕБОКРИЛКА

— Привіт, циганочко! – радісно привіталася Яринка і підстрибнула на лівій нозі.

Яблунька-циганка стрепенулася від несподіванки, і з її гілок здійнялася хмарка темно-рожевих пелюсток – наче зграйка метеликів опустилася на траву.

— Привіт, привіт, непосидо! Як ти піросла!

А Яринка вже біля циганчиної сусідки на правій нозі підстрибує:

— Салют, паперівочко!

Паперівка тільки намірилась покропити дівчинку цілющою вранішньою росою, а та вже з-під її крони – круть-верть і перед розлогою антонівкою, найповажнішою яблунею саду, зупинилася.

— Добридень вам, вельмишановна пані Антонівно! А ви як поживаєте?

Чи гарний урожай обіцяєте?

— Дуж-ж-ж-же... Дуж-ж-ж-же... З-з-звичайно, якщо я допомож-ж-ж-жу, – басовито відповів замість антонівки заклопотаний джміль, виповзаючи з білого цвіту. – Хіба не бачиш, як я трудж-ж-жуся, як стараюся, щоб кожна квіточка була з-з-запилена? Перепочити ніколи. А тут ще з-з-заваж-ж-жають...

— Ой, вибачте, пане джмелю! – сказала Яринка і чимдуж побігла далі. Хто знає, що на умі в цього рудого буркотливого волохатика? Раптом

він надумає перелетіти з яблуневого цвіту на Яринчині яскраво-рожеві бантики?

А тоді... Ет, та в неї теж роботи не менше, ніж у джмеля: треба привітатися з усіма яблунями, сливами, вишнями, абрикосами, височенним, мало не під хмару, волоським горіхом над альтанкою, старенькою грушею біля вуликів...

А ще ж калина, смородина, глід, бузок, жасмин та інші жителі саду! Так що ніколи теревені правити, треба поспішати.

Яринка була задоволена своєю мандрівкою. Дерева живі-здорові: одні вже відцвіли, інші тільки-тільки причепурилися в біло-рожеві шати, але всі-всі упізнали свою маленьку володарку і зраділи її приїзду. Ну а тепер час повертатися до будинку та перезуватися, поки не перепало від бабусі за мок рі від роси черевички.

І раптом у самому куточку саду, за малинником, Яринка побачила щось сріблясто-блакитне. Воно легенько погойдувалося і випромінювало тихе сяйво. Ніби ранкова зірка упала з неба у смарагдову траву, зачепилася за якусь стеблину, примостилася на ній і погойдується-палахкотить собі. Дівчинка завмерла від несподіванки. Стало трохи лячно. Але цікавість перемогла – Яринка кинулася до того сріблясто-блакитного сяйва.

Ще здалеку вона вгледіла дивну квітку, схожу на лілею. Ой, яка ж вона гарна! Завтра в мамі день народження, оце буде подарунок для неї! Треба зірвати цю красунечку-незнайомку, поставити у синю бабусину вазу, а завтра вранці, щойно мама прокинеться...

Яринка не говорила вголос про свій намір, вона тільки подумала. Але квітка ніби почула її думки. І не встигла дівчинка додумати, що скаже мама, коли побачить таку дивовижну лілею, як та раптом затремтіла, швидко-швидко загойдалася в усі боки, тоді згорнула свої сріблясто-блакитні пелюстки, склала їх, наче крильця, і стала схожою чи то на великого метелика, чи то на маленьку чотирикрилу пташку. Той метелик-

птах перелякано тріпотів крильцями, метався серед трави, ніби силкувався злетіти, але не міг. І не дивно, адже то все-таки була квітка.

— Яка ж ти чудова! – захоплено вигукнула Яринка.

Ще кілька кроків – і дівчинка зірве квітку. Вона вже й руку простягнула до неї. І раптом над головою – дзінь-дзінь-дзінь-йо-о-о-ой! Ніби срібні різдвяні дзвіночки тонко-тонко продзвеніли і впали у траву. А слідом за срібним голосочком на високому калиновому куці почулося тривожне тріпотіння крил.

Яринка підвела голову, щоб поглянути, що то за пташка так дзінькає і тривожиться.

І тієї ж миті почула вже перед самісіньким носом:

— Дз-з-з-з... Д-з-з-з-з... Д-з-з-з-з...

— Ей, ви чого?! – здивувалася Яринка, відмахуючись від бджіл, що сердито перекрили їй шлях до сріблясто-блакитної лілеї. – Чи не впізнали мене? То подивіться уважно: це ж я, Яринка! Я сьогодні ранесенько приїхала з мамою і татом з міста. Мама лягла відпочити з дороги, тато разом з дідусем пішов до річки, а я зразу побігла в сад. Бо це ж мій сад. Його мені дідусь Максим подарував, коли я гостювала минулого літа. Хіба ви не чули?

Він же он там-от, біля ваших вуликів, сказав: «Яринко, цей сад заклав ще мій прадід, але більшість дерев посадив я. Далі будеш ти хазяйнувати, бо дуже, бачу, тобі подобається і сад, і все, що росте у ньому». Тому тепер я тут володарка, і все, що є в саду, – моє. Зрозуміли? Ні, ви нічого не зрозуміли. А може, ви не з наших вуликів? Може, ви чужі? То зараз я покличу свого песика Бутсика і ми вас проженемо геть, щоб не заважали мені у моєму саду. Та відчепіться, дзижчалки!

Але бджоли і не думали відступати. Яринці навіть здалося, що в їхніх лапках раптом зблиснули гострі срібні списики і націлилися просто у її маленький кирпатий носик, поцяткований золотим ластовинням.

— Тю на вас, злюки-кусюки! – Яринка аж ногою тупнула. Але що вона могла вдіяти? Повернулася і кинулася навікача до будинку. Не може ж вона ризикувати своїм симпатичним носиком, якому загрожує така серйозна бджолина небезпека.

Вже аж під кроною антонівки зупинилася, озирнулася і погрозила бджолам кулачком. Але ті десь заховалися, біля малинника було тихо, а квітка знову розгорнула свої крильця-пелюстки, склала їх у дзвіночок-лілею і спокійно погойдувалася на срібному стеблі.

Ще кілька разів намагалася Яринка того дня дістатися до дивної квітки. Але як тихесенько не підкрадалася, навіть повзком повзла поміж травою, кожного разу, коли до квітки було вже рукою подати, раптом чулося «дзінь-дзінь-дзінь-йо-о-ой!» – то тривожно кричав і наче аж плакав птах на калині, а тоді навперейми Яринці кидалися кілька сердитих бджіл. Останнього разу до них приєднався ще й великий рудий джміль, чи не удвічі більший від того, якого Яринка бачила на антонівці. Дівчинка і просила пропустити її до лілеї, і сварилася, і навіть Бутсика на допомогу кликала, але маленькі охоронці – нуль уваги і на її слова, і на песиків гавкіт. Та Яринка була дуже наполегливою і навіть впертою, і тому від свого наміру відступати не збиралася.

— Ну що ж, – сказала вона, – ввечері всі бджоли повертаються до своїх вуликів, а вночі вони там будуть собі люлі-люленьки, навіть лапки з льотків не висунуть. А я можу й не поспати нічку. Ось так. Вранці побачимо, чия візьме. Цей сад мій. І всі квіти в ньому – мої. Чуєте, ви, дзижчалки-заважалки, злюки-кусюки?!

Коли весь будинок огорнула сон-дрімота, Яринка тихенько підвелася з ліжка, підійшла до вікна, відчинила його і перелізла на подвір'я. На мить їй перехопило подих. Вона ще ніколи не бачила сад уночі. Він був зовсім інший, ніж вдень – залитий місячним сяйвом, фантастично-казковий і таємничий.

Здавалося, що дерева випромінюють якесь неземне світло, а небо ще й притрушує їх золотим зоряним пилком. Під деревами повзали темні волохаті тіні, ніби дивовижні небачені звірі, що охороняють сад. Яринка відчула, як їй спиною пробіглися дрижаки. Їй здавалося, що ті звірі-сторожі, нечутні й таємничі, ось-ось підкрадуться до неї, схоплять її і заберуть у свою темну невідомість.

Тому вона дивилася тільки вгору, на зоряне небо, і так, намацуючи ногами стежку, тихенько прошкувала до малинника.

До лілеї залишалося три кроки. Ніхто не перешкоджав Яринці підійти ближче. Але раптом дівчинка сама зупинилася, здивована і зачарована. Прямо перед нею завис яскравий промінь – ніби натягнутий між небом і землею тоненький дріт. Він струменів не від місяця, а від далекої-далекої, ледь помітної зірочки. Дивний промінь був такого ж, як і лілея, сріблясто-блакитного кольору.

Ось він торкнувся квітки, і вона радісно загойдалася, захитала голівкою на срібному стеблі, ніби привіталася з кимось. Потім промінь поповз убік, до калинового куща, і освітив птаха, який сидів на гілці просто над квіткою.

Птах також був сріблясто-блакитним, і так само, як і лілея, радісно стрепенувся та закивав головою: «дзінь-дзінь-дзінь». Це веселе «дзінь-дзінь-дзінь» без тривожного «йо-о-ой» також було схоже на привітання.

А далі сталося щось неймовірне. Промінь раптом зісковзнув з гілки калини й упав на Яринку. Дівчинка голосно скрикнула від несподіванки і схопилася за серце – їй здалося, що там ворухнулося щось тепле-тепле, лагідне-лагідне, як маленьке ластів'ятко у гнізді. І тієї ж миті вона почула голоси. Море, океан голосів. Вона аж вуха затулила, так багато звуків у них влітало. Спочатку Яринка ніяк не могла второпати, звідки вони долинають. А тоді збагнула: це говорять дерева і кущі, квіти і трава, птахи і мурахи... Та найчіткіше в цій нічній симфонії саду виділялися два голоси.

— Ти так тремтиш, моя люба Небокрилко. Тобі холодно? Зараз я огорну тебе своїми крильцями, притулю до себе – і ти зігрієшся.

— Ні, Хмаркоокий, мені не холодно. Мені лячно, я чую небезпеку. Вона десь тут, зовсім поруч. Ти не зможеш захистити мене від неї, а наших друзів бджілок немає поруч.

— Говорив же тобі, о найчарівніша із квітів Всесвіту, що не треба летіти на цю планету. Вона якась незрозуміла і на ній справді дуже небезпечно...

— Ах, Хмаркоокий! Я так хотіла побачити, як живуть мої сестрички... Це ж єдина планета, крім нашої Альфалелії, де вони змогли вижити. Квіти зробили цю землю такою гарною, такою барвистою і ніжною. Важко уявити, якою б вона була без них.

Люди повинні їх дуже любити. Дуже-дуже-дуже!

— Вони начебто й люблять квіти, Небокрилко. Але якось дивно, по-своєму... Люблять і зривають, вкорочують їм життя... Тепер ти бачиш, який цей світ жорстокий? Щойно ми сюди прилетіли, а людська дитина вже хоче тебе зірвати. Тобі ледве вдалося вистояти день. А що буде далі? Зараз, поки ще шлях до Альфалелії відкритий, поки його промінчик не згас зовсім, давай повернемося додому. Бо вдруге дорога між зорями відкриється аж через п'ять молодих місяців. Чи ж дочекаємося ми? Завтра це погане дівча знову прийде...

— Не кажи так, Хмаркоокий! Ця дівчинка зовсім не погана. Просто вона ще маленька і не розуміє, що квітка у саду краща, ніж у вазі. Бо коли вона жива і щаслива, то випромінює щастя. А якщо її зірвати... Хіба може бути щасливою зірвана квітка? Ця дівчинка могла би прийти сюди разом зі своєю мамою у день її народження, а потім приходити ще довго-довго, кожного дня, і милуватися мною. А в кімнаті я помру за годину. Мабуть, їй ще ніхто цього не пояснив. А вона б зрозуміла! У неї такі розумні очі, такі блакитні, як мої пелюстки, а голос схожий на твій, Хмаркоокий. І я не хочу

покидати цю планету так швидко. Ми ж іще зовсім мало побачили і сестричкам-квітам привіт від Альфалелії не передали. Якщо хочеш, повертайся сам. А через п'ять молодих місяців прилетиш за мною. Якщо я до того часу...

— Що ти таке говориш, Небокрилко! Як я можу покинути тебе саму в такій небезпеці! Та нізащо! Я буду тебе захищати до останньої моєї пір'їни, до останньої твоєї пелюсточки.

Яринка відчула, як спалахнули її щоки. Спочатку подумала, що це кропива у траві вжалила її. А потім зрозуміла: це сором так обпik. Як, ну як же вона могла? Навіщо влаштувала це полювання на Небокрилку? Ах...

— Прости мене, Небокрилко! Пробач мені, Хмаркоокій! — прошепотіла дівчинка, підхопилася на ноги і швидко побігла до будинку. Тепер вона знала, що треба робити.

Вранці Яринка привела у сад всіх: маму, тата, бабусю, дідуся, старшу сестричку Даринку. Всі захоплено дивилися на Небокрилку і говорили, що ще не бачили такої гарної квітки. А мама зізналася, що ще ніхто не дарував їй такого дивовижного подарунка на день народження. Яринка, звісно, не сказала про свої перші наміри і нічну пригоду. Натомість попросила дідуся, щоб він змайстрував навколо Небокрилки маленький парканчик — ну так, про всяк випадок, щоби хтось ненароком не зачепив сріблясту красуню. Дідусь по колу забив у землю кілочки, переплів між ними тоненькі прутики лози — вийшов дуже симпатичний парканчик, схожий на кошичок, з яким Яринка ходила по ягоди і гриби. Дівчинка радісно сплеснула в долоньки. А на калині раптом почулося веселе «дзінь-дзінь-дзінь» — ніби різдвяні срібні дзвіночки продзвеніли.

Дідусь здивувався:

— А це ж хто там у нас так виспівує? Схоже на соловейка, але це не він. Ні, точно не він. Скільки на світі прожив, а такого співу не чув.

Яринці дуже хотілося розповісти дідусеві про те, що почула вночі у саду, але вона знала, що видавати чужі таємниці негарно. А вона ж, як не крути, підслухала розмову Небокрилки і Хмаркоокого, ховаючись у траві.

Відцвіли фіалки і конвалії, нарциси і тюльпани, півонії та іриси. За ними спалахнули і згасли ромашки і нагідки, волошки і маки, троянди і жоржини, гладіолуси і мальви... Одні квіти приходили на зміну іншим, а Небокрилка залишалася такою ж, якою Яринка побачила її вперше. Вона радісно кивала голівкою, вітаючись з новими своїми сестричками, і щось розповідала їм короткими теплими літніми ночами. І тільки коли останні перелітні птахи відлетіли у вирій, а в саду почали в'янути чорнобривці та сальвії, Небокрилка зажурилася. Яринка чула, як вона вмовляла Хмаркоокого вирушати у теплі краї слідом за шпаками і ластівками, лелеками і журавлями. Там би він вижив. Бо якщо на землю перший мороз впаде раніше, ніж відкриється шлях між зорями до Альфалелії, вони обоє загинуть. Он які вже прохолодні ночі. Але Хмаркоокий огортав срібну лілею крильми, тулив її до себе, зігрівав своїм пір'ячком і навідріз відмовлявся залишати її саму.

Яринці вже час було повертатися до міста. Але вона захворіла і вмовила маму і тата залишити її ще бодай на тиждень, поки бабуся своїми цілющими травами вилікує їй горлечко. Якось вона прокинулася серед ночі і підбігла до вікна. У саду було видно, як вдень. Кожне яблучко переливалося дивним світлом, наче казковий ліхтарик, кожен листочок купався у місячному сяйві.

Яринка швиденько одягла курточку і перелізла через вікно. Вона вже не боялася тіней і швидко бігла через них на край саду. Над калиновим кущем завис яскравий промінь – такий самий, як тоді, у травні, але ширший, схожий на сріблясто-блакитну стрічку. Від землі до неба по ньому піднімався Хмаркоокий, тримаючи у дзьобі Небокрилку. За мить

вони стали схожі на дві яскраві зірочки, що радісно миготіли і переливалися різними барвами.

Яринка відчула, як защеміло їй у грудях – ніби маленьке ластів'ятко раптом дзюбнуло її у самісіньке серце. Дівчинка швиденько підбігла до того місця, де ще вдень була чарівна квітка, подивилася на калину, де завжди сидів срібнокрилий птах. Порожньо. Тільки над головою, десь далеко-далеко вгорі, срібно-срібно продзвеніло:

— До побачення, Яринко!

— Дякуємо тобі, дівчинко! – прошелестіла слідом за Хмаркооким Небокрилка. – Ми тебе ніколи не забудемо! Тепер ти розумієш мову дерев і квітів, птахів і звірят. Отже, будеш знати, коли вони радіють і сумують, коли хочуть допомогти і самі просять допомоги. Прислухайся до них, маленька чарівнице! Бережи свій чудовий сад!

Навесні на тому місці, де росла Небокрилка, з'явилося сім барвистих лілей: червона, помаранчева, жовта, смарагдова, блакитна, синя і фіолетова.

— Мабуть, це веселка з неба ненароком свої барви на землю пролила, – жартував дідусь.

Але Яринка знала: це подарунок від Небокрилки та Хмаркоокого. І хоч лілеї були не чарівні, а звичайні, тільки різнокольорові, вона не зірвала жодної з них. Помилуватися ними приходили і друзі, і сусіди, і навіть люди з інших сіл та міст приїздили, щоб поглянути на таке квіткове диво у Яринчиному саду. І кожному квіти дарували свої веселкові усмішки [10].

НАДІЯ ГУМЕНЮК

ПРО КОЗАКА ЯРКА І ЯРИНКУ-ЖИВИНКУ

Уздовж невисокого парканчика, що відділяє Яринчин сад від подвір'я, з ранньої весни до пізньої осені палахкотить різнобарвний пелюстковий килим. Яких тільки квітів не висівають та не висаджують там Яринчині бабуся і мама! Нарциси, тюльпани, півонії, іриси, ромашки, маки, флокси, нагідки, жоржини, сальвії, чорнобривці, айстри... Біля самого ж будинку завжди височіють горді мальви, що аж у вікна заглядають, а попід ними стелиться зелений барвінок з блакитними очками. Навіть на городі, понад стежкою, що біжить від двору до луку, бабуся насіяла квітів матіоли. Вдень її дрібнесенькі блідо-бузкові пелюсточки стулені і майже не помітні, зате ввечері вони розкриваються, і тоді на вулицю пливе такий тонкий матіоловий аромат, ніби хтось всю землю і будинки вишуканими парфумами покropив.

Яринка добре знає всі квіти, які водяться в обійсті бабусі Соломії та дідуся Максима. Допомагає їх вирощувати і доглядати. Але ось на цю незнайомку з вузенькими темно-рожевими пелюстками та випуклою бордовою серединкою досі й уваги не звертала. Скромна квітка сама собі росте у траві, далеченько від квітника, нікого не дивує ні пишністю, ні вродою, ні запахом.

— Якась бур'янинка, дика самосійка, – сказала про неї Даринка.

Але бабуся похитала головою і загадково усміхнулася:

— Бур'янинка, кажеш? Дика самосійка? А може, ця непоказна квітка насправді добра квіткова чарівниця, казкового князівства рятівниця?

— Але ж вона така... така звичайна, — здивувалася Яринка.

— З вроди не пити воду, а ви, мої внучки, не поспішайте за зовнішнім виглядом судити. Ось краще послухайте, що я вам розповім. Та зручненько вмощуйтеся, бо то давня і довга історія.

Бабуся ніжно погладила долонею квітку по вузеньких пелюстках, провела пальцем по її височенькому стеблі і присіла на лавочку в альтанці під розлогим волоським горіхом. Даринка і Яринка вмостилися поруч і приготувалися слухати.

Не за синіми морями, не за темними борами, а в пресвітлій Україні, серед лісу, на Волині, жив козак на ймення Яр. Був він колись ковалем-зброярем на Запорозькій Січі — майстрував гострі шаблі для січового товариства, підкови та обладунки для бойових коней виготовляв. А як бій починався, сам на коня сідав, шаблюку в руки брав і на ворогів вирушав, землю рідну від чужинських орд захищав. Відважний був козак. За це його запорожці дуже поважали, а вороги боялися, мов кари небесної. Сім разів козака Яра тяжко ранили на полі бою. Сім разів він видужував і знову повертався до своїх козаків-побратимів.

А як всіх ворогів прогнали і Україна вільною стала, оселився козак Яр у селі, що розкинулося посеред волинських лісів зелених, на березі повноводої річки. Одружився з роботящою сільською дівчиною і сам хліборобом став.

Землю орав, поле зерном засівав, урожай збирав. У свята любив поспівати в гарній компанії чи козацького гопака вшкварити так, що аж земля дрижала і все село слідом за ним танцювало. Любили Яра всі, і старі, і малі — за те, що був відважним і непродажним, тямущим і роботящим, добрим і веселим.

Таким ростив Яр і свого синочка Ярчика. Змалку привчав його і шаблю в руках міцно тримати, і землю орати, і людей шанувати. Разом з батьком ходив Ярчик сіно косити і жито молотити, рибалити і гриби збирати. Навчився від нього і гопак танцювати, і на кобзі та сопілці грати.

Та не довго тішився Яр мирним життям, ладою своєю коханою та синочком улюбленим. Знов лиха година прийшла в Україну – напали на неї вороги люті. Було їх тьма-тьмуща. Так що довелося братися за зброю і молодим, і старим, щоб ту навалу зупинити та край свій захистити. Дістав козак Яр зі схованки гостру шаблю, осідлав свого вірного вороного коня, помолився перед дорогою, обняв на прощання дружину та сина і сказав їм:

— Простіть, що покидаю вас самих, мої рідні. Але поки ще тверда моя рука, а в грудях б'ється серце козака, мушу йти в кривавий тан. Бо хто ж, як не я. Ти, Ярчику, залишаєшся за господаря. Бо хоч ще й малий, але ж козацький син. Бережи маму і доглядай хлібний лан. Пам'ятай, що земля – годувальниця наша. Поки буде хліб – не переведеться і наш славний козацький рід. Тож оберігай її як зіницю ока. А як прийде біда і вже геть кепсько стане, то допоможе тобі джерело, що б'є з-під каменя за садком, під старою вербою. То джерело незвичайне – у ньому дивовижна вода: у спеку вона просто спрагу гамує, а коли трапиться лихо – повертає силу і навіть від смерті рятує. Ну, бувайте, мене не забувайте, та про наказ мій пам'ятайте!

Тричі збіг за роком рік. Перемогли наші відважні вої жорстокого ворога – втік він з ганьбою за тридев'ять земель. Та багато козаків так і не повернулися з поля бою – в чистому полі прийняли вони смерть за свій край.

Не повернувся додому і козак Яр. Серед вбитих його не знайшли і серед живих не бачили. Вже й тричі по три роки пройшло, а його все немає...

А за той час Ярчик виріс і став козаком Ярком – вродливим, статним, дужим, роботящим і справедливим. Ну геть як його батько Яр! Щовесни Ярко землю свою зерном засівав, щоліта урожай збирав, матусі в усьому допомагав та живильне джерело як зіницю ока оберігав – щоб не замулилося, бува, щоб бур'янами не заросло, щоб вітри-суховії його піском не засипали.

А на другому березі річки, якраз навпроти обійстя Ярка та його матері, оселилася княгиня – вдова князя Яромира, який ще давніше не повернувся з битви, загинув на полі бою, коли його донечка Яринка тільки народитися мала. Поки була княгиня зовсім молодого, то жила у високих палатах у стольному граді Києві. Але коли підросла її донечка Яринка, то перебралися вони обидві сюди. Цього дуже захотіла Яринка, бо виросла вона незвичайною князівною: не прагнула пишних балів та розкошів, сапфірів та діамантів, парчевих суконь та вишуканих черевичків, зате дуже любила природу – річки і озера, ліси і луки, птахів і звірів, дерева і трави, а найбільше їй були до душі квіти. Як тільки з'явилася Яринка у замку, спорудженому для неї підданими покійного князя Яромира, все навколо потонуло у квітковому різнобарв'ї. Навіть на сірих височенних мурах неприступної споруди на горі з ранньої весни і аж до заморозків буяли квіти.

Привозили до замку і екзотичні рослини з різних країн. Але перевагу Яринка надавала все ж рідним – луговим та лісовим. Квіти також дуже полюбили князівну. Та так міцно полюбили, що навіть мови своєї їй навчили і всі свої таємниці їй розкрили. Яринка, як ніхто досі, знала, яку велику і добру силу таять у собі ці найніжніші і найтендітніші мешканці Землі.

А оскільки була вона доброю не тільки до рослин, але й до людей, то стала використовувати ті свої знання для лікування селян із навколишніх сіл.

Багатьох Яринка від важких недуг вилікувала, багатьом життя врятувала, силу повернула. Жили тепер навколо замку тільки здорові, сильні, вільні і щасливі люди. І синочки у них народжувалися міцненькі, мов дубочки, і донечки росли рум'яні та гожі, мов у садку біля замку пишні ружі. За те й прозвали люди свою чарівну білолицю та синьооку князівну Живинкою.

Якось покликали Ярка у замок. Літо того року було дуже спекотне, з бурями і грозами. Останній буревій зірвав частину гонтового даху з найвищої замкової вежі. Отож і попросила княгиня Ярка, щоб він допоміг той дах відремонтувати. Адже не кожен майстер відважиться працювати на такій висоті, а слава про сміливість та про золоті руки молодого козака Ярка давно розійшлася по всій землі волинській. Тому й запросили саме його.

Зайшов Ярко у замок – а назустріч Яринка-Живинка. У сорочці-вишиванці, у різнокольорових стрічках та віночку з темно-рожевих квіточок із випуклими бордовими серединками. Ярко як побачив дівчину, так наче дар мови втратив, слова вимовити не може, тільки за серце тримається. А в серці ніби жаринка спалахнула чи ота рожева квіточка з бордовою серединкою зацвіла. Усміхнулася князівна лагідно, за руку Ярка взяла, до світлиці матері-княгині провела.

Зробив Ярко роботу і повернувся додому. Та ні про що думати не може – тільки про князівну, нічого бачити не може – тільки Яринка-Живинка перед очима. Пішов він до джерела живильного, поклав біля нього квіточку рожеву, яку непомітно з Яринчиного віночка собі на пам'ять висмикнув. Став прохолодну воду долонями набирати та гаряче чоло обливати, щоб остудитися. Упали джерельні краплі на квіточку,

ворухнулася вона раптом, затріпотіла радісно пелюстками, зіп'ялася на стебло та й загойдалася на ньому, ніби завжди тут і росла. Ярکو з такого чуда дивується та квіточкою милується. Торкнувся до неї – і враз ніби легенький вітерець пронизав літню спеку та лагідно залоскотав Яркові обличчя і груди.

Усміхнувся від того прохолодного лоскоту Ярکو і зрозумів: незвичайний на голові Яринки-Живинки вінок, і ця квіточка незвичайна, чарівна. Що ж, хай росте собі біля його джерела, світиться, ніби зіронька, душу радує та про незабутню зустріч з Яринкою-Живинкою нагадує. Бо хто знає, коли він ще потрапить у замок і побачить чарівну князівну. Хіба, може, у лісі чи у лузі випадково зустріне, коли вона цілюще зілля збирати буде.

Наступного дня, рано-вранці, Ярکو разом з іншими чоловіками косив сіно під лісом. Замахнувся черговий раз косою, та так і застиг на місці – за річкою голосно і тривожно вдарив замковий дзвін. Потім ще і ще. Бом!.. Бом! Бом!.. Удари повторювалися один за одним і зливалися в одне розпачливе благання про допомогу. Косарі облишили косовицю і побігли до замку. Слідом за ними з хат поспішили жінки. Навіть діти перервали свої солодкі ранкові сні і кинулися за річку. Хто біг через міст, хто стрибнув у легкі дерев'яні човни і вдарив веслами по воді, а хто і просто поплив, загрибаючи воду руками, навпереріз повільній течії ріки.

Звістка, яку почув Ярکو у замку, приголомшила його. Пропала князівна!

Пішла збирати зілля і не повернулася! Дівчина, яка ходила до лісу разом із Яринкою, невтішно плакала і пояснювала крізь сльози:

— Я тільки нагнулася до кущика звіробою, чую – всі птахи раптом замовкли, дерева перестали шелестіти, ніде ні звуку, ліс наче онімів. Аж

моторошно стало. А тоді як загуркотить, як затріщить, як задрижить усе навколо. Я припала до землі. А коли підвелася... Ой...Ой-йо-йой... Аж згадувати страшно... Над вершечками сосон тільки сукня князівни майнула. Ніби вітер підхопив нашу Яринку-Живинку... І поніс, поніс...

Люди кинулися до лісу. Думали: може, той невидимий злочинець, який викрав князівну, десь опустив її на землю, і їм вдасться розшукати свою Яринку-Живинку. Шукали цілий день і цілу ніч, прочесали весь ліс. Але намарно. А з наступного ранку щось дивне почало коїтися і в замку, і в навколишніх селах – майже у кожній хаті хтось хворий. Невідома недуга забиравала у людей сили. У дітей пропав апетит, вони не хотіли їсти і ставали млявими та кволими. Дорослі раптом облишили роботу на полях та лугах, позачинялися у домівках. Але й у рідних оселях їм було дуже погано. Ярko зрозумів: злий чаклун викрав не тільки Яринку-Живинку, але й здоров'я та радість всіх людей, які знали і любили її. Мабуть, тому й викрав добру чарівницю, що вона завжди захищала людей і не давала злим силам завдати їм болю.

Не довго роздумував Ярko. Дістав свою гостру шаблю, яку йому ще колись батько Яр викував, причепив до пояса булаву, яку вже сам собі змайстрував, поклав три хлібини у полотняну торбину, яку мама дрібненькими чорно-червоними хрестиками вишила, закинув її через плече, до козацької баклагі набрав води з живильного джерела, а до святої ладанки всипав дрібочку землі зі свого поля. Зібравши все, помолився перед образами, обняв матінку, осідлав коня та й вирушив у дорогу далеку – шукати Яринку-Живинку.

Їхав Ярko тиждень, їхав другий. А на третій заїхав у такі непрохідні хащі, що змушений був із сідла злізти та попереду коня іти, розчищаючи гострою шаблею дорогу. Чорні дерева загрозливо скрипіли і падали просто перед Ярком, перегороджуючи йому шлях. Чорні колючі кущі хапали за

руки й ноги, шматували одяг. Чорні круки кружляли над деревами, ніби чигали, що кінь і його господар ось-ось не витримають, здадуться, попадають, і тоді вони налетять на них, вцепляться своїми гострими пазурами, заклюють могутніми хижими дзьобами.

Може, Ярکو б уже і справді давно впав, але хліб, спечений мамою, та крапельки води з рідного джерела додавали йому сил. І він йшов і йшов, поки не побачив за чорними хащами просвіток. То була галявина, серед якої стояла стара облуплена хатина. Біля хатини, на пеньку, сидів старезний сухоребрый лисий дід з довгою сивою бородою.

— А-а-апчихи! – голосно чхнув він, як тільки Ярکو наблизився до галявини.

— Будьте здорові! – чемно сказав з-за кущів Ярکو.

— А-а-апчихи! – ще голосніше апчихнув дід і завертів на всі боки лисою головою. – Яке вже там здоров'я! А-а-апчихи!.. Чую я дух козацький. А-а-апчихи!.. А то погибель моя. Терпіти не можу козацького духу. А-а-апчихи!.. А я ж тільки женитися зібрався. А-а-апчихи!.. Триста красунь зібрав, з усього світу. Три дні вибираю, яка найкраща. А-а-апчихи!.. Як-не-як, а я вже триста літ як холостяк. Пора. Але боюся помилитися, не ту вибрати А-а-апчихи!.. А вони ж усі такі гарні. Але такі норовливі, ні одна навіть обняти не хоче. А-а-апчихи! А-а-апчихи!.. А-а-апчихи!

— То ви, мабуть, той... Пчихлик, – сказав Ярکو.

— Що?! Який я тобі Пчихлик? Як дам за Пчихлика! – образився дідок і аж на ноги підхопився та кулаками затряс. – Ось на- пуцу зараз... а-а-апчихи... всю нечисту силу на тебе, тоді будеш знати... А-а-апчихи!

— Ой, вибачте, я хотів сказати не Пчихлик, а Чахлик. Ви Чах-лик Невмирущий, еге ж?

— Еге ж! Так би зразу й сказав. А то... Пчихлик. Який я тобі Пчихлик? Та мене ж усі знають. І... а-а-апчихи!.. бояться. Ду-у-уже бояться. Тільки ти до мене близько не підходь. А-а-апчихи!.. Та не підходь же! Стій,

де стоїш! Знаю, знаю, що ти не боїшся. Кажу ж, мій організм не переносить козацького духу. У нього на вас ця... як її?

— Алергія, – підказав Ярکو.

— Вона сама.

— Добре, добре, ваша нечисть! Я не буду підходити. Навпаки, ще далі відійду. Але я можу вам допомогти. Покажіть мені своїх бранок. А я виберу вам найкращу, найлагіднішу.

— А чого ж, це можна, – погодився Чахлик. – Я чув, що козаки розуміються на дівочій красі. А я тут мучусь, мучусь. Ну йди за мною, покажу тобі своїх квіточок. Буду по одній випускати зі своїх підземних володінь, а ти кажи. Тільки... а-а-апчхи!.. стань отам за деревом.

Перша полонянка була схожа на сонячний світанок – ніжна, білолиця, синьоока, з довгою аж до колін русявою косою.

— Ох і поганюща! – скривився Ярکو. – І хто вам таку роздобув? Не годиться вона для такого поважного нареченого. Хай іде геть.

— Геть! – вереснув Чахлик.

А Ярکو показує дівчині на прорубану ним у хащах стежку:

— Сюди, сюди! Швидше втікай і не оглядайся!

Друга полонянка була як вечірня зірка: струнка, мов очеретинка, смаглява, брови – як два молоденькі півмісяці, великі палкі чорні очі. Дивитися б на таку красу – не надивитися. Але Ярکو знов скривився, ніби кислицю вкусив:

— Пхе... Та хіба ж така кривобока може дружиною Пчих... ой, Чахлика бути? Ні, ні і ще раз ні! Не годиться...

— Геть! – крикнув Чахлик на красуню та ще й довгою худющою ногою притупнув.

І чорнява полонянка побігла слідом за своєю русявою подругою від підземелля.

Коли з підвалу втекла остання красуня, Ярکو скочив на коня і скерував його на ту ж саму стежку, що вела від володінь Чахлика. Йому було сумно і радісно водночас. Сумно, бо серед бранок Чахлика Невмирущого не виявилось Яринки-Живинки, а він так на це сподівався. А радісно, бо ж триста дівчат, яких злий дідуган тримав у підземній темниці, стали вільними. Він зробив добру справу. А від добрих справ завжди на серці радісно.

На галявині почувся страшний вереск. Це Чахлик Невмирущий побачив, що у підземеллі не залишилось жодної полонянки, зрозумів, як його Ярکو перехитрив, і кинувся йому навздогін. Може б, і наздогнав. Але за кілька метрів почав так чхати, що не міг і кроку зробити.

— А казали, нібито смерть Чахлика Невмирущого на кінчику голки, що стирчить у яйці, яке сховане у скриньці, підвішеній на вершечок дуба.

Та він же від чхання може нагло померти. А може, це й справді ніякий не Чахлик Невмирущий, а Пчихлик Вмирущий, – засміявся Ярکو і пришпорив коня.

Знову Ярکو в дорозі. Сім пустель перейшов, сім боліт перебрів, сім морів переплив. І добрався до таких височенних гір, що їх ні обійти, ні об'їхати, ні перелетіти. Стоять ті гори неприступною сірою стіною аж до хмар, і здається, що за ними вже й білого світу немає. Прислухався Ярکو – десь у глибині того кам'яного громаддя голоси чуються, то громовиті і грізні, то тихі й печальні. Отже, хтось там, у кам'яній горі, живе, а значить, і вхід до неї десь мусить бути. Тільки як його знайти?

Розсідлав Ярکو коника, поділився з ним останньою скибочкою маминого хліба, покропив свого гривастого товариша і себе живильною водою та й став чекати. День чекав, другий чекав. А на третій розсунулася

раптом гора і вилетів з неї на вогненному триголовому драконі Чорний Бурдибон. Ярکو знав, що цей злий чаклун допомагав ворогам, які нападали на Україну, але й гадки не мав, де живе це чудовисько. А воно ось де, виявляється, звило своє паскудне бурдибонське царство!

Поки кам'яна стіна не закрилася, проскочив Ярکو крізь неї і опинився на похмурій і такій же кам'яній рівнині, оточеній мурами. Біля мурів височіло кілька скель з вузькими входами в печери. Ярکو причаївся за однією з них. Від того, що він побачив, у нього аж серце стиснулося. З темних печер у скелях виходили люди, закуті у кайдани і скуті між собою важкими ланцюгами. Вони виносили величезні кошики з піском та кам'яними уламками і висипали той вантаж на конвеєр величезного скрипучого механізму посеред рівнини. Конвеєр подавав той пісок і камінці на металеві решітки, які просівали їх. Крізь маленькі дірочки решіток у ящики під конвеєром тоненько просипалося щось неймовірно сяюче. Решту ж породи конвеєр скидав убік, під скелю.

— Так от для чого тобі потрібні бранці, – прошепотів Ярکو. – Золото та діаманти для тебе добувати, бо тобі, проклятушому-загребушому, ще мало того, що ти награбував у людей по всьому білому світу. Ну що ж, бережися, клятий Бурдибоне, та дивися – своїм багатством не вдавися!

Став Ярکو думати-гадати, як йому людей врятувати, з Бурдибонової неволі визволити. Поки він міркував та планував, із печер все йшли та йшли люди. Ось один невільник із сивим козацьким оселедцем на голові спіткнувся і впав. Важkenний кошик, який згинав його аж до землі, перекинувся, з нього посипалося камінняччя. Тієї ж миті на нещасного бранця налетів наглядач і став його довжелезною нагайкою бити. Не втримався Ярко – вихопив шаблю і кинувся на кривдника. Той від несподіванки оторопів та так і стояв з відкритим ротом, не розуміючи, як у цьому пеклі всередині гори міг з'явитися відважний вояк. Поки ж він оговтався, Ярко перерубав шаблею нагайку, зв'язав нею руки

Бурдибонового посіпаки і кинув його на кам'янисту землю. А тоді підбіг до старого козака, який витирав закутими у кайдани руками кров з обличчя. Раптом невільник голосно ойкнув і вхопився за серце.

— Що з вами? – підхопив його Ярکو.

— Ти... Ти... Ярکو... мій син...

Ярکو уважно придивився до закривавленого обличчя.

— А ви... ви... Тату! Таточку!

Вони міцно-преміцно обнялися. А за хвилину вже разом думали, як Бурдибона покарати та триста козаків, перетворених у невільників, визволити. Ярکو розумів, що самому йому з чорним чаклуном, його триголовим драконом та вартою не впоратися. А невільники надто знесилені, щоб допомогти у цій нерівній битві. І тоді він згадав про баклагу з живильною водою.

Води там, щоправда, було вже небагато. Але ж досить і двох-трьох краплин на людину, щоб оживити її сили. Ярکو розділив вміст баклаги на всіх чоловіків і взявся разом зі старим Ярмом знімати з полонених кайдани.

У цей час кам'яна стіна знову розсунулася і біля головної печери опустився вогняний дракон, на якому верхи сидів сам Чорний Бурдибон.

Злий чаклун зліз зі свого триголового чудовиська і гнівно затупцював на місці.

— А це ще хто тут ходить і в моєму царстві верховодить? – закричав він так голосно, що з вершечків мурів кам'яні брили попадали.

— Це я, козак Ярکو! Прийшов тебе покарати та козаків з неволі визволяти!

— Ха-ха-ха! – зареготав Бурдибон. – Та як ти смієш говорити таке мені? Мені – найстрашнішому, найпотворнішому, найненажерливішому, найчорнішому Бурдибону! Та я і тебе, і всю оцю кволу невільницьку братію на порох зітру і за вітром розвію.

Так що й сліду від вас не залишиться.

— Це ми – квола братія? – обурилися бранці і стали стіною проти Бурдибона.

А Ярکو взяв в одну руку шаблю, у другу булаву і сміливо пішов на чорного чаклуна. Билися вони довго – і один день, і другий, і третій. Тричі вже міг попрощатися з білим світом Ярکو. Але в останню мить, коли падав від удару Бурдибона чи вогняного подиху його дракона, то хапався за святу ладанку на грудях, торкався до дрібки рідної землі у ній, скроплював себе краплинкою води з домашнього джерела, і смертельні рани гоїлися, а сили відновлювалися.

Наприкінці третього дня сконав триголовий вогняний дракон, а за ним і Чорний Бурдибон. Як тільки побачили це їхні воїни-вартові, перелякалися, розсунули стіну-гору і чкурнули хто куди. Всі триста бранців вийшли на волю і вирушили в рідний край. Ярکو обняв батька, посадив його на свого коня і сказав:

— Ви, тату, їдьте додому. Треба вам на рідній землі сил набратися. Кінь мій вірний вам і всім козакам дорогу покаже. А я піду далі – шукати князівну. Мушу повернути у наш край здоров'я та радість, які якась зла сила викрала разом з Яринкою-Живинкою.

— Але ж у баклазі не залишилося ні краплі живильної води. А в дорозі всяке може трапитися, – захвилювався Яр.

— Це нічого, – заспокоїв його Ярکو. – Вода джерельна справді закінчилася – я її віддав вашим побратимам, щоб вони вільними стали. Зате є в мені козацький дух, материнська молитва та ваше батьківське благословення.

Вони мені допоможуть. І вирушили Яр та Ярکو у різні боки.

Довго-довго йшов Ярко від Бурдибонової гори. Минав таємничі ліси, зелені луки, долав безкраї степи і безлюдні пустелі, перепливав бурхливі річки і широкі моря. І прийшов у дивну країну. Вона була дуже схожою на Україну. Стояли посеред зелених садів білі хати, синіла вода у криницях, червоніли, рожевіли, жовтіли квіти, наче завмерли високо у гніздах лелеки.

Але ніде не чути було жодного звуку: люди не розмовляли, діти не галасували, пісні не лунали, птахи не щебетали.

Зайшов Ярко в одну хату – порожньо. Зайшов у другу – нікогісінько. На столах полумиски та філіжанки стоять, ніби хтось недавно обідав, але недообідав, колисочки погойдуються, ніби в них щойно немовлят колисали. Та що ж це таке? Неначе якась невідома хвороба всіх знищила чи злий чаклун людей кудись забрав.

Стрепенулося Яркове серце від недоброго передчуття. Згадав він, що і в його рідному селі після викрадення Яринки люди раптом почали хворіти на якусь невідому недугу, втрачати сили, знемагати. Хто знає, що сталося там, поки він світами ходив, красунь-невільниць та козаків-бранців з полону визволяв?

— А-а-а, козацьким духом запахло! – почувся десь над головою пронизливий жіночий голос.

Ярко підвів голову, але нікого не побачив. Озирнувся навкруги – також нікого. А голос не змовкає.

— Тільки тебе мені бракувало! Ну начувайся, – я тебе сюди не кликала, сам прийшов, сам на смерть напросився!

— Де ти? – здивувався Ярко.

— Я скрізь. Мені немає перепон, у мого царства немає меж.

— Хто ти?

— Ну й невіглас! Ще не здогадався? Я Горгона-Радіона. Я скоро всім вашим світом заволодію!

— А це ми ще побачимо! – вигукнув Ярко і розмахнувся шаблею.

Шабля окреслила коло у повітрі, але нікого не зачепила. Ярکو замахнувся булавою. І знову – нічого.

— Ха-ха-ха! – зареготало десь ліворуч. – Що мені твоя шабля? Що мені твоя булава? Що мені навіть найгрізніша зброя? Я невидима, невловима, всюдисуща, незнищенна, невмируща, найстрашніша і найсильніша.

Проти мене сухоребрый Чахлик – просто старе порохно, віндавно вийшов з моди, його злодіяння вже не лякають, а тільки смішать. Ха-ха-ха!..

А Бурдибон... Думав, як він заховався за горами та звів мури до хмар, то до нього ніхто не дістанеться. Недоумкуватий скнара, звихнутий на золоті та діамантах. Та ж тепер не ті часи. А от я... Та я тільки дихну – і всім кінець.

— Якщо ти така всесильна, то чому ховаєшся, як остання боягузка?

Явись! Покажись!

— Ха-ха-ха! А ти добре придивись!

Ярко напружив зір, аж очі заболіли. Але нічого не побачив. Тільки на одну секундочку ніби якась срібляста мара сяйнула на тлі розлогої берези.

І знову – нічого, тільки спалахи, блискітки, якісь переливи світла. Справді невидимка. Невидимка?.. Він згадав, що дівчина, яка збирала зілля разом з Яринкою, казала, ніби князівну підняв над лісом хтось невидимий...

— То це ти вкрала Яринку-Живинку? – здогадався Ярکو.

— Мусіла, – зітхнуло десь справа. – А що ж мала робити? Вона мені заважала – людей щасливими бути учила, лікувала, охороняла. А я ой як не люблю здорових та веселих, радісних та щасливих! Тепер ще на одного такого менше стане.

— Це ти про мене?

— Атож, здогадливий ти мій! Адью! Прощавай!

Щось невидиме і тривожне майнуло перед самим обличчям Ярка, і він впав у траву. Сили полишали його. Важко було навіть піднести руку до грудей, щоби взяти ладанку. Ярکو заплющив очі і зомлів.

Опритомнів від ніжного доторку і лагідного шепоту:

— Підведись і йди. Чуєш? Іди!!! Без тебе загине Ярінка-Живінка... Тільки ти можеш її врятувати. Залишилося зовсім мало часу. Ярکو розплющив очі. Біля самісінького його обличчя тихо погойдувалася квітка з темно-рожевими пелюстками і випуклою бордовою серединкою.

— Звідки ти тут взялася? І куди мені йти?

— Я з віночка Ярінки-Живінки. Коли Горгона-Радіона несла її попід хмарами, то тут, над лугом, зірвала вінок з голови князівни і пожбурила його на землю. Вінок упав і розпівся, ми, квіточки, розсипалися, але швидко підвелися і почали вростатися в землю, одна за одною, квітка за квіткою, вздовж луку в тому напрямку, куди відьма-невидимка понесла князівну. Поглянь: ми так і ростемо на одній лінії – аж до самої гори, на якій стоїть палац Горгони-Радіони. Дивись на нас і йди!

А дорогою збирай нас і сплітай у вінок. Далі побачиш, що буде.

— Але ж я не можу підвестися...

— Зможеш! Зірви мене і приклади до грудей.

Ярکو так і зробив. І зразу ж відчув, як з тіла пропала кволість, як проясніла голова. Він підхопився на ноги. Побачив, як серед зеленої, якоїсь наче неживої трави тягнеться рожева ниточка з квітів, і пішов за нею. Дорогою підбирав квітки, вплітав у віночок і ховав його на грудях під сорочкою.

Ось і гора. А на ній палац. Височенний, потворний і прозорий, ніби з льоду витесаний. Ярکو штовхнув широку браму. А навперейми йому – якась бліда тінь.

— Не підходь! – вереснула вона. —

І не розмахуй тут ні шаблюкою, ні булавою. Вони тобі не допоможуть. А Яринка твоя вже ніколи не розплющить очі. Я все зробила, щоб вона не заважала мені. От тільки чарівну силу її я так і не встигла собі забрати, десь вона її так заховала, що не знайти. Але то нічого. Мені й моєї сили вистачить. Я все по-своєму зроблю – в світі буде так, як я велю. Падай, Ярку! Падай і не підводься! Чари-бари, бах-шарах, перетворюйся на прах!

Яркові потемніло в очах, до горла підступила нудота. Але тієї ж миті віночок, сплетений із зібраних в лузі квіток і схований під сорочкою, ворухнувся у нього на грудях. Все просвітліло, тіло налилося силою.

— Вийми нас, проведи нами перед собою, торкнися Горгони-Радіони,— почув Ярکو.

Він так і зробив. Бліда мара без жодного звуку упала на льодяну браму, замок почав швидко зникати, ніби й справді льодяні стіни танули і спливали водою. Перед Ярком на землі лежала Яринка. Ярکو одягнув їй на голову вінок з чарівних квітів. Князівна зітхнула, розплющила очі і усміхнулася. І тієї ж миті навколо зашелестіла трава, загойдалися квіти, затріпотіли метелики, заспівали пташки, від села почулися голоси дітей і пісні дорослих. Яринка підвелася, здивовано озирнулася.

— Де ми? Я не знаю цього місця. Але як же тут гарно!

— Так, тут дуже гарно, – сказав Ярکو. – Але нам треба швидше повертатися у рідний край. Там чекають нашої допомоги.

— Потрібна допомога? Тоді поспішаймо! – вигукнула Яринка-Живинка. – Швидше! Швидше!

Коли Яринка-Живинка і Ярکو повернулися у свій край, вони насамперед взялися допомагати людям, які занедужали через чари відьми-невидимки Горгони-Радіони. А як всіх вилікували, то біля кожної оселі посіяли по чарівній насінинці – з квітів, які були у вінку князівни.

А потім Ярکو та Яринка-Живинка справили весілля. Танцювали і співали на ньому всі мешканці навколишніх сіл, до яких знову повернулися здоров'я і радість. Прибули також триста красунь, яких Ярکو визволив з підземного полону Чахлика-Пчихлика, та триста козаків, яким він допоміг врятуватися з кам'яного пекла Чорного Бурдибона.

Того ж самого дня, коли в замку одружувалися Яринка-Живинка та козак Ярکو, в усіх садах з насінинок проросли і розквітли чарівні квіточки з темно-рожевими пелюстками та випуклими бордовими серединками. Вони і досі кожного літа у наших садах розцвітають та своїх господарів від усякого зла оберігають.

— Ну от, а ми думали, звичайна квіточка, — сказала Даринка.

— Ні-ні, вона незвичайна, вона чарівна і неповторна! — вигукнула Яринка.

— Усе на світі неповторне — кожна рослинка, кожна тваринка і кожна людина, — усміхнулася бабуся. — Запам'ятайте це, мої любі! [10]

РОЗДІЛ ІІІ

ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ ВОЛИНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Творчу діяльність письменників Волині презентовано на сторінках обласних видань. Доробок волинських митців справді досить вагомий. У 1991-му році вийшов перший номер «Світязя» – літературного збірника Волинської організації Спілки письменників України. Його попередник, альманах обласного літоб'єднання «Волинь», побачив світ у 1957-му році. До першого номера «Світязя» увійшли поетичні та прозові твори письменників Волині, відомих і початківців: Василя Гея, Петра Маха, Олександра Богачука, Івана Чернецького, Йосипа Струцюка, Петра Боярчука, Володимира Лиса, Валентини Штинько, Віктора Лазарука, Олени Криштальської, Клави Корецької, Миколи Панасюка та ін.

Літератори області беруть активну участь у літературно-мистецькому житті Волині. Вони організовують презентації нових книг, літературні вечори, зустрічі зі школярами та студентами.

Художнє, публіцистичне слово – складова частина духовного буття людини. Досить широко тут представлено поетичне слово. Теми віршів різні. Тут і вічна любовна лірика, яка невичерпна для десятків поколінь поетів: Андрій Криштальський, Іван Чернецький, Наталя Лабнюк, Валентина Штинько. На сторінках газети багато пейзажних віршів. У них домінує любов до природи рідного краю, олюдненої й одухотвореної: Віктор Вербич, Валентина Штинько, Віктор Лазарук, Михайло Пронько. Вічною є і тема поета і поезії: Віктор Лазарук, Василь Гей.

Творча діяльність письменників Волині, представлена на сторінках обласних видань, однак ще не була об'єктом окремого дослідження. Тому, подаємо коротку довідку життєтворчого шляху окремих митців для більш детального ознайомлення на уроках літератури рідного краю.

СТРУЦЬОК ЙОСИП

Народився 17 липня 1934 року в українському селі Стрільці на Холмщині (Польща). У червні 1946 року переїхав на Волинь у село Глинище Рожищенського району. Навчався у Глинищенській початковій, Копачівській семирічній школах.

Закінчив Луцький державний педагогічний інститут імені Лесі Українки, після чого вчителював, був науковим співробітником Колодяжненського музею-садиби Лесі Українки та Волинського краєзнавчого музею. Працював у місцевих газетах.

Перша збірка поезій «Освідчення» побачила світ в 1965 році. Член Національної Спілки письменників України. Всього видано понад 60 поетичних, прозових та драматичних книжок.

Багато пише для дітей. Його твори друкувалися в багатьох часописах, збірниках, читанках і таких відомих зібраннях творів, як антології української літератури для дітей. Збірки «Бузьків вогонь», «Гостинець од зайця». Його книжка для дітей «Вареники» видана найбільшим накладом серед волинських письменників – 400 000 примірників.

У 2013 році отримав літературну премію імені родини Косачів за книгу «Пригоди за всілякої погоди» та багаторічну творчість для дітей.

Нині письменник проживає в місті Луцьку.

Вибрані твори:

Безконечна казочка (1984)

Буб : повість для дітей мол. шк. віку (1997)

Бузьків вогонь (1969)

Воронько : повісті, оповідання, новели та казки для дітей (2005)

Гомін трудового урочища : повість (1981)

Гостинець од зайця : вірші та казки (1971)

Зозулені черевички : вірші для дітей (2004)

Йде у гості Миколай : поезія для дошк. та мол. шк. віку (2004)

Іди, іди, дощику : вірші для дошк. і мол. шк. віку (1992)

Місячний зайчик : драматичні поеми та вірші для дітей (2005)

Пригоди за всілякої погоди : повісті для дітей мол. і серед. шк. віку (2012)

Романко і трубач : повісті (1984)

Чорногузка або ж пригоди за всілякої погоди : повість для дітей серед. шк. віку (2009)

ГЕЙ ВАСИЛЬ

Письменник Василь Гей народився 14 січня 1942 року в селі Заболоття Любомльського району Волинської області.

Після закінчення середньої школи в селищі Головно працював завідувачем бібліотеки та вчителем у рідному селі. В дитинстві мріяв стати інженером, деякий час навчався в політехнічному інституті.

Навчався в Українському поліграфічному інституті імені Івана Федорова (Академія друкарства) у Львові, який закінчив із відзнакою, здобувши фах літературного редактора.

Працюючи кореспондентом (1970-1989), водночас був керівником обласної літературної студії «Лесин кадуб», з якої вийшли відомі нині поети і прозаїки. Очолював Волинську організацію Національної спілки письменників України. Василь Гей був ініціатором та організатором видання альманаху «Світязь».

Творчість письменника пронизана безмежною любов'ю до отчого краю, вірою в мудрість народу, життєдайну силу рідного слова. Автор вважав, що він спочатку син своєї землі, рідного поліського краю.

В 1993 році вийшла збірка «Під сузір'ям калини» – своєрідний природо-народознавчий календар, адресований школярам і педагогам.

Поет, прозаїк, публіцист, автор понад 25 книг для дітей і дорослих, статей у всеукраїнських та обласних

	часописах. Заслужений діяч мистецтв України. Помер 12 березня 2016 року у Луцьку.
Вибрані твори: Лесин кадуб: поезії (1991) Підрубане дерево роду: поема (1996) Яворник: повість, оповідання (1996) Зоря з криничної води : поезії (2002) Кривавник рідного слова: поезії (2004) Чого кигичуть «книги»? : поліські етюди (2006) Батько Рік і дванадцять місяців: вірш-казка (2007) Великоднє світання: поезії (2009)	

ОЛЕНА КРИШТАЛЬСЬКА

Поетеса, перекладач, член Національної спілки письменників України

Народилася 19 листопада 1943 року у селі Привітне Локачинського району на Волині. Після закінчення школи та Камінь-Каширського медичного училища працювала медсестрою. Інтерес до іноземних мов приводить Олену Криштальську, на той час уже авторку перекладів з іспанської, на II Київські державні курси іноземних мов, де вона отримує фах перекладача з іспанської (1987). На столичних державних курсах “Інтерлінгва” опановує італійську мову (2000), а при Київському національному університеті ім. Т. Г. Шевченка (2000) – португальську. У 2009 році здобула вищу освіту й отримала диплом Київського національного лінгвістичного університету. Перекладає з іспанської, португальської, італійської, польської, англійської, російської та білоруської мов, а також твори українських поетів на польську мову.

У 2004 році виходить збірка віршів Олени Криштальської для дітей «Сорочина для сороки».

Померла 2 січня 2022 року.

Окремі видання: Автор поетичних збірок: «Відкриваю в собі таємницю» (1987); «Хліб і камінь» (1993); «Пізня яблуна» (2009).

ПРОСТОПЧУК ВАСИЛЬ – український поет, заслужений журналіст України. Член національної спілки журналістів України. Член національної спілки письменників України.

Народився 19 листопада 1952 року в селі Поповичі Ковельського району на Волині. Рано залишився сиротою.

З дитинства захоплювався поезією. Перший вірш написав у 10 років.

Закінчив Голобську десятирічку та вступив на факультет журналістики Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. Після закінчення університету працював кореспондентом, завідувачем відділу, редактором, головний редактор волинського тижневика. Помер 02 жовтня 2019 р.

Василь Простопчук є автором найменшої книжечки в Україні «Що у ста на устах». Книга має 32 сторінки розміром 2,8х2,0 сантиметри.

Вибрані твори:

Білі метілі: лірика. Гумор. Сатира (1995), Дерева, що поруч ростуть: поезії (1991), Кленове листя: поезії (1994), Непристойні гноми: сатиричні афоризми (2014), Подалі від ближнього (2002)

КЛАВА КОРЕЦЬКА

Народилася 8 жовтня 1952 року в селі Марковичі Горохівського району на Волині. 1976 року закінчила Львівський лісотехнічний інститут. Працювала в Луцькому тресті зеленого господарства, історико-культурному заповіднику «Старий Луцьк», центральному парку культури і відпочинку ім. Лесі Українки, редактором відділу культури і національного відродження газети «Народна трибуна».

Писати почала у шкільні роки. Перші кроки в царині літератури були пов'язані з прозою: сторінки для новел, оповідань надавала їй горохівська районна газета. Основною формою для творчого самовираження поетеси став верлібр.

Член Національної Спілки письменників України з 1995 року.

Окремі видання: «Час пік» (1990), «Збирачі купальського вогню» (1993), «Відкрите небо» (1999), «Між зіркою і Аїдом» (2002), «В очікуванні Адама» (2007), «Еміграція в осінь» (2011), «Павутинка» (2012), «Маленький український ангел» (2016), «Небесні квіти» (2018).

ВАЛЕНТИНА ШТИНЬКО – українська поетеса, журналістка, заслужений журналіст України.

Народилася 23 лютого 1953 року в смт. Локачі Волинської області. Навчалась у Локачинській, Кременецькій, Маньківській, Затурцівській школах Локачинського району, тому що батька майбутньої письменниці скеровували на роботу в різні села Волині.

Закінчила філологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Працювала кореспондентом газет, старшим лаборантом кафедри теорії і практики радянської преси факультету журналістики Львівського державного університету ім. І. Франка.

Упродовж багатьох років письменниця викладала у Луцькій гімназії № 14 та була керівником гімназійної літературної студії «Гнідавське гроно».

Валентина Штинько – член трьох національних спілок – Національної спілки письменників України, Національної спілки журналістів України та Національної спілки краєзнавців України.

Збірки: «Відродження», «Тінь сльози», «Терновая хустка», «Тернослов», художньо-документальна повість «Наречена гетьманича» (2008), збірки віршів для дітей: «Давай дружити» (2009), «Мартинове щедрування» (2014).

ВЕРБИЧ ВІКТОР – народився 13 травня 1956 року в селі Грибовиця Іваничівського району. Навчався у місцевій восьмирічній, згодом у Жовтневій середній школі № 9 м. Нововолинська.

Працював теслярем на Іваничівському заводі будівельних матеріалів, столяром у Луцькому спеціальному монтажному управлінні «Оздоббуд».

Закінчив Луцький педагогічний інститут імені Лесі Українки (українське відділення філологічного факультету). Впродовж 1980–1990-го – вчитель, заступник директора з виховної роботи, директор Луківської середньої школи Турійського району.

У 1990-х р. розпочинається праця В. Вербича як журналіста в газетах «Народна трибуна», «Луцький замок», «Сім'я і дім». Друкувався під псевдонімами В. Віктор, Віктор Грибовицький.

Член Національної спілки письменників України.

Вибрані твори: За ширмою дощу: поезії (2010), Зблиски задзеркала: вірші (2002), Зорянчині малюнки: вірші і загадки для дітей (1997), З літопису осяяння: поезії (2012)

ПЕТРО КОРОБЧУК

Народився 14 лютого 1956 р. в с. Покащів Ківерцівського району Волинської області. Закінчив місцеву восьмирічну та Дернівську середню школи. Навчався на народному відділі Луцького державного культосвітнього училища (1973–1976 рр.).

Петро Коробчук працював на посаді літературного редактора всеукраїнського ілюстрованого тижневика «Політика і культура» («ПіК»). Одночасно завідував відділом поезії літературного часопису «Молода Україна», був позаштатним літературним оглядачем газети «Вечірній Київ». Живе і працює в Луцьку. Нині – літературний редактор видавництва «Твердиня».

П. Коробчук – член Національної спілки письменників України (з 2005 р.) та Асоціації українських письменників (з 1997 р.).

Окремі видання: «Загальний вагон» (2001), «Рецидив» (2003), «Гіллясте лице» (2004), «Боса флейта» (2011), «Архівотека, або Книжечка для себе. Вибране з невиданого» (2012), «Парковий період» (2013), «Адажіо Альбіноні, або Сім білих сонетів для Ніки» (2016).

ГОРИК НІНА

Поетеса Ніна Петрівна Горик народилася 7 вересня 1957 року в селі Забужжі Любомльського району.

Мріяла стати журналістом, однак вступила на філологічний факультет Луцького державного педінституту ім. Лесі Українки, який закінчила з відзнакою. Працювала у Головинській середній школі на посаді вчителя української мови і літератури.

В 1979 році Ніна Петрівна переїжджає до Ковеля. Викладала в школах та машинобудівному технікумі.

Член Національної Спілки письменників України, з березня 2006 року по 2012 р. – голова Волинської організації НСПУ. Поетеса поєднує свою літературну працю з викладацькою діяльністю у Луцькому педагогічному коледжі.

Особливу сторінку Н. Горик займають книги для дітей: «Погожою дниною над Україною» (1997), «На ниточці родоводу» (2007), «Господарочка» (2008).

Вибрані твори:

Волинь моя, воле... (1990), Вересень: поезії (2007), Господарочка: поетична замальовка для дошкільнят та дітей мол. шк. Віку (2008), На ниточці родоводу: вірші для дошкільнят та дітей мол. шк. віку (2007), Повернення мавки: поезії (2004)

НАТА ГРАНИЧ – українська письменниця.
Член Національної спілки письменників України.

Наталія Василівна Гранич народилася 8 жовтня 1967 року в м. Волгограді (Росія). Раннє дитинство провела в селі Юськівці на Тернопіллі. У восьмирічному віці разом з батьками переїхала до Росії, а після повернення до України навчалася в Рівненському державному інституті культури, за фахом «бібліотекар-бібліограф».

Трудову діяльність розпочала методистом Волинської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олени Пчілки. Із 1999 року Н. В. Гранич призначено директором бібліотеки.

Нату Гранич прийнято до Національної спілки письменників України. Членом правління Волинської організації НСПУ.

Збірки: «На білім аркуші молитви», книга віршів «Крилатий пес розлуки», «П'ятнадцятий камінь саду Райондзі», «Срібна дівчинка. Зимова книга», «Ангелик на долоньках» з ілюстраціями Людмили Пантелєєвої.

МИКОЛА МАРТИНЮК – народився 14 березня 1971 року в селі Залібівка Здолбунівського району Рівненської області.

Навчався у Луцький педагогічний коледж ім. Ярослава Галана, а потім – на факультеті україністики в Волинський державний університет ім. Лесі Українки (ранні роки – Луцький державний педагогічний інститут ім. Лесі Українки).

Працював викладачем кафедри української та зарубіжної філології, згодом кафедри журналістики в Луцькому гуманітарному університеті. Згодом – викладач і завідувач кафедри словесних дисциплін у Луцькому педагогічному інституті.

У 2004 році заснував і став директором приватного підприємства «Поліграфічно-видавничий дім „Твердиня“».

Має науковий ступінь кандидата філологічних наук (захист дисертації – на тему “Своєрідність художнього втілення національної ідеї у творчості Володимира Самійленка” у Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України) та вчене звання доцента.

Член Національної спілки журналістів України (2000 року) і – також належить до Національної спілки письменників України (з 2014 р.).

Автор численних публікацій: прозових творів, поезій, літературознавчих досліджень, перекладів. Серед праць: Хрестоматія української легальної преси Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр. (2005) та Національна ідея в життєтворчості В. Самійленка (2009) – обидві видані у Луцьку.

Як видавець він започаткував видавничий проєкт «Твердиня», який став майданчиком для видання української літератури, перекладів та авторських робіт.

Поетичні та прозові книжки: «Одинадцята заповідь» (1997), «Грибний дощ» (2004), «На святого Миколая» (2006), «Світ за Брайлем» (2012), «Під мурами твердині» (2012), «Над Світязем ранок» (2013, музика Мирослава Стефанишина), «Або... або...» (2014), «Сага за свещи» (2017).

БОНДАР ТЕТЯНА

Тетяна Вікторівна Бондар – українська поетеса, член Національної спілки письменників України.

Народилася 1 грудня 1978 року в місті Луцьк. Закінчила зі срібною медаллю загальноосвітню школу I-III ступенів с. Гірка Полонка Луцького р-ну та факультету україністики Волинського державного університету імені Лесі Українки. Працює у Києві вчителем української мови та літератури ліцею № 227.

У 2004–2009 роках була активним членом літстудії «Лесин кадуб». Лауреат Міжнародного літературного конкурсу найкращих творів молодих українських літераторів «Гранослов-2007».

Член Національної спілки письменників України з 2012 року.

Окремі видання: Святилище воскової ляльки: поезії (2006), Переступивши дощ: поезії (2010), Яблука для Іуди: поезії (2018)

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ТЕРМІНІВ

Акрівірш – поетичний твір, у якому початкові літери кожного рядка, прочитані зверху вниз, утворюють слово чи фразу, присвячену певній особі або події.

Між людьми, як пташка, в'ється,
У людей і їсть, і п'є;
Ходить старець, просить, гнеться,
А у неї всюди є. (Л. Глібов).

Алегорія – спосіб двопланового художнього зображення, що ґрунтується на приховуванні реальних осіб, явищ і предметів під конкретними художніми образами з відповідними асоціаціями з характерними ознаками приховуваного.

Алітерація – стилістичний прийом, який ґрунтується на повторенні однорідних приголосних задля підвищення інтонаційної виразності вірша, для емоційного поглиблення його смислового зв'язку.

Амфібрахій – трискладова стопа з наголосом на другому складі.

Анапест – трискладова стопа з наголосом на останньому складі.

Анафора – риторична фігура, вживаний на початку віршових рядків звуковий, лексичний повтор чи повторення протягом цілого твору або його частини синтаксичних, строфічних структур.

Антитеза – стилістична фігура в художній літературі та в ораторському мистецтві, що полягає в драматичному запереченні певної тези чи у вмотивованому контрастуванні смислових значень бінарних образів.

Байка – коротке, переважно віршоване, алегоричне оповідання, в якому закладено дидактичний зміст; один з різновидів ліро-епічного жанру. Складається з оповідної частини та висновку-повчання.

Бурлеск – вид комічної, пародійної поезії та драматургії, генетично пов'язаний із народною сміховою культурою, акцентований на свідомій невідповідності між змістом і формою.

Веснянки – це вид календарно-обрядових пісень, які виконувалися у весняну пору, їх основна тематика – закликання весни, любовна та шлюбна, тема життя одружених жінок.

Вірш – 1) елемент ритмічного мовлення в літературному творі, основна одиниця віршованого ритму; 2) система поетичного мовлення, що має іманентні закономірності внутрішньої ритмічної організації та структури, де особлива роль належить ритмічним акцентам.

Гіпербола – різновид тропа, що полягає в надмірному перебільшенні характерних властивостей чи ознак певного предмета, явища або дії задля особливого увиразнення художнього зображення чи виявлення емоційно-естетичного ставлення до нього.

Градація – стилістична фігура, котра полягає у поступовому нагнітанні засобів художньої виразності задля підвищення чи пониження їхньої емоційно-сміслової значимості.

Гротеск – вид художньої образності, для якого характерними є: 1) фантастична основа, тяжіння до особливих, незвичайних, ексцентричних, спотворених форм; 2) поєднання в одному предметі або явищі несумісних, різко контрастних якостей, що веде до абсурду; 3) заперечення усталених художніх і літературних норм; 4) стильова неоднорідність (поєднання мови поетичної з вульгарною, високого стилю з низьким тощо).

Гумореска – невеликий віршований, прозовий чи драматичний твір з комічним сюжетом, відмінний від сатиричного твору легкою, жартівливою тональністю.

Дактиль – трискладова стопа з наголосом на першому складі.

Дитяча література – це література, творена безпосередньо дітьми або для дітей. Термін “дитяча література” позначає сукупність

творів художнього і нехудожнього характеру, призначених для читання дітьми різних вікових категорій (і створених з урахуванням специфіки дитячого сприйняття).

Термін “література для дітей” є ширшим, аніж дитяча література, – це література, створена спеціально для дітей, і така, яка створювалася для дорослого читача, але може бути цікавою (і зрозумілою) певним дитячим віковим категоріям.

Зміст поняття “дитяча література” має містити літературу для дітей віком до 18 років. Мовно-стильова специфіка творів для дітей залежатиме від вікової диференціації, а тому доцільно у практиці дошкільного і шкільного навчання використовувати терміни “література для дітей дошкільного віку”, “література для дітей молодшого шкільного віку”, “література для дітей середнього шкільного віку”, “література для дітей старшого шкільного віку”.

Дума – жанр (вид) суто українського речитативного народного героїчного ліро-епосу який виконували мандрівні співці-музики: кобзарі, бандуристи, лірники в Центральній і Лівобережній Україні. Обсягом дума більше від історичних та баладних пісень, з якими, як і з давнім дружинним епосом (старовинні колядки, билини) , має генетичний зв'язок.

Експозиція – вихідна частина сюжету художнього твору, в якій стисло подається ситуація, що логічно випереджає зав'язку, хоча може в тексті передувати не тільки їй, а й подаватися після неї окремими деталями впродовж усього твору (затримана експозиція) або ж наприкінці (зворотна експозиція).

Епітет – один з основних тропів постичного мовлення, призначений підкреслювати характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища і, потрапивши в нове семантичне поле, збагачувати це поле новим емоційним чи смисловим нюансом.

Епіфора – стилістична фігура, протилежна анафорі, повторення однакових слів, звукосполучень, словосполучень наприкінці віршових рядків, строф у великих поетичних творах. Вживається задля увиразнення художнього мовлення.

Жанр – вид творів у галузі якого-небудь мистецтва, який характеризується певними сюжетними чи стилістичними ознаками.

Зав'язка – елемент сюжету, вихідний момент у розвитку дії художнього твору.

Загадка – жанр фольклору, дотепне запитання, часто у віршованій формі. Загадка вживається не лише для активізації пізнавальних можливостей дитини, практикованою етнопедагогікою, чи гуртової розваги, а й містить почасти філософський зміст.

Зачин – усталений, традиційний початок оповідних фольклорних творів, переважно казок: «Був собі дід та баба», «Був собі котик і півник» тощо.

Ідея художнього твору – емоційно-інтелектуальна, пафосна спрямованість художнього твору, яка приблизно може бути охарактеризована як провідна думка, ядро задуму автора.

Імпресіонізм – напрям у мистецтві, який основним завданням вважав ушляхетнене, витончене відтворення особистісних вражень та спостережень, мінливих відчуттів та переживань.

Інверсія – одна із стилістичних фігур поетичного мовлення, яка полягає в незвичному розташуванні слів у реченні з очевидним порушенням синтаксичної конструкції задля емоційно-сміслового увиразнення певного вислову.

Казка – один із основних жанрів народної творчості, епічний, повістувальний, сюжетний твір усного походження. В основі казки – захоплююча розповідь про вигадані події і явища, що сприймаються як реальні.

Колізія – гостра суперечність, зіткнення протилежних сил, інтересів, переконань, мотивів, джерело конфлікту та форма його реалізації в літературному творі.

Колядки – жанр величальних календарно-обрядових пісень, які в дохристиянську епоху були пов'язані із зимовим святковим циклом, а з утвердженням християнства – з різдвяним. Основна тематика – привітання господаря дому та членів його родини, возвеличення їх чеснот та пророкування достатку на майбутній рік.

Композиція – побудова твору, доцільне поєднання всіх його компонентів у художньо-естетичну цілісність, зумовлену логікою зображуваного, представленого читачеві світу, світоглядною позицією, естетичним ідеалом, задумом письменника, каноном, нормами обраного жанру, орієнтацією на адресата.

Лірика – один із трьох, поряд з епосом та драмою, родів художньої літератури, в якому у формі естетизованих переживань осмислюється сутність людського буття, витворюється нова духовна дійсність, розбудована за законами краси. У ліриці першорядне значення надається виражальним засобам, які формують особливу інтимну атмосферу з витонченим емоційним станом, тобто – ліризм.

Література – сукупність писаних і друкованих творів певного народу, епохи, людства; різновид мистецтва, власне, мистецтво слова, що відображає дійсність у художніх образах, створює нову художню реальність за законами краси; результат творчого процесу автора, зафіксований у відповідному тексті за допомогою літер.

Метонімія – різновид тропа, близького до метафори, в якому переноситься значення слів з певних явищ та предметів на інші за суміжністю.

Новела – невеликий за обсягом прозовий епічний твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом, сконденсованою та яскраво вималюваною дією.

Образ автора в літературному творі – художній двійник реальної особистості письменника, змодельоване ним уявлення про себе й відтворене в свідомості читача.

Оксиморон – різновид тропа, що полягає у сполученні різко контрастних, протилежних за значенням слів, внаслідок чого утворюється нова смислова якість, несподіваний експресивний ефект (світла пільма, суха вода).

Оповідач – різновид літературного суб'єкта, особа, вимислена автором, від її імені в художньому творі автор оповідає про події та людей.

Оповідання – невеликий прозовий твір, сюжет якого заснований на певному (зрідка кількох) епізоді з життя одного (іноді кількох) персонажа. Невеликі розміри оповідання вимагають нерозгалуженого, як правило, однолінійного, чіткого за побудовою сюжету. Характери показані здебільшого у сформованому вигляді; описів мало, вони стислі, лаконічні.

Оповідь – зображення подій і вчинків персонажів через об'єктивний виклад їх від першої особи, на відміну від розповіді – викладу від третьої особи.

Паралелізм – аналогія, уподібнення, спільність характерних рис або чину.

Пейзаж – один із композиційних компонентів художнього твору: опис природи, будь-якого незамкнутого простору зовнішнього світу.

Персонаж – постать людини, зображена письменником у художньому творі, загальна назва будь-якої дійової особи кожного літературного жанру.

Персоніфікація – уподібнення неживих предметів чи явищ природи людським якостям; вид метафори, що сприяє поетичному олюдненню довколишнього світу.

Повість – епічний прозовий твір (рідше віршований), який характеризується однолінійним сюжетом, а за широтою охоплення життєвих явищ і глибиною їх розкриття займає проміжне місце між романом та оповіданням.

Поезія – художньо-образна словесна творчість. У вузькому розумінні – ритмічно організоване мовлення, постале на основі конкретно-історичної версифікаційної системи, відмінне від прози.

Полісиндетон – одна з фігур поетичного мовлення, виповнена повторюваними однаковими сполучниками задля посилення ліричної виразності чи медитативності.

Порівняння – троп, який полягає у поясненні одного предмета через інший, подібний до нього, за допомогою компаративної зв'язки, тобто єднальних сполучників: як, мов, наче, неначе, ніби та ін.

Портрет – один із засобів характеротворення, типізації та індивідуалізації персонажів. Маючи за основний предмет художнього зображення взаємодію людини з довкіллям, письменники описують зміни зовнішнього вигляду персонажів у конкретних ситуаціях, у взаєминах між ними.

Приказка – поширений у мові влучний, часто римований вислів, близький до прислів'я, але без властивого прислів'ю повчального змісту.

Прислів'я – малий жанр народної поетичної творчості, що має переважно двочленну будову, розкриває узагальнену думку та має повчальний зміст.

Проза – мовлення, не організоване ритмічно; літературний твір або сукупність творів, написаних невіршованою мовою.

Розв'язка – складовий компонент сюжету, вирішення конфлікту епічного, ліро-епічного, драматичного, а іноді й ліричного твору.

Розповідач – різновид літературного суб'єкта, вимислена автором особа, від імені якої в епічному творі він веде розповідь про події та людей, з допомогою якої формується весь уявний світ літературного твору. Розповідач – літературна постать, котра, як правило, є водночас автором і персонажем.

Розповідь – зображення подій і вчинків персонажів через об'єктивний виклад їх від третьої особи, на відміну від оповіді – викладу від першої особи.

Роман – найбільш поширений у 18-19ст. епічний жанровий різновид, місткий за обсягом, складний за будовою прозовий (рідше віршований) епічний твір, у якому широко охоплені життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів.

Синекдоха – один із засобів увиразнення поетичного мовлення, різновид метонімії. Синекдоха заснована на кількісному зіставленні предметів та явищ (вживання однини у значенні множини і навпаки, визначеного числа замість невизначеного, видового поняття замість родового).

Скоромовка – поетичний жанр, живлений джерелами дитячого фольклору, зумовлений потребами етнопедагогіки. В основі скоромовки – дотепна гра спеціально скомпонованих важковимовних слів, призначена для тренування артикуляційного апарату дитини.

Стиль – сукупність ознак, які характеризують твори певного часу, напрями, індивідуальну манеру письменника.

Стопа – найкоротший відрізок певного віршованого метра, сконцентованого у групі складів з відносно незмінним наголосом (ритмічним акцентом).

Строфа – фонічно викінчена віршова сполука, яка повторюється у поетичному творі, об'єднана здебільшого спільним римуванням, представлена інтонаційною, ритмічною та синтаксичною цілісністю, відмежована від аналогічних сполук помітною паузою та іншими чинниками (закінчення римованого ряду, відносна смислова завершеність тощо).

Сюжет – подія чи система подій, покладена в основу епічних, драматичних, інколи ліричних творів, спосіб естетичного освоєння й осмислення, організації подій, рух характерів у художньому часі та просторі.

Тема – коло подій, життєвих явищ, змальованих, представлених у творі в органічному зв'язку з проблемою, яка з них постає й потребує осмислення.

Трагедія – драматичний твір, який ґрунтується на гострому, непримиренному конфлікті особистості, що прагне максимально втілити свої творчі потенції, з об'єктивною неможливістю їх реалізації.

Троп – слово, вживане в переносному значенні для характеристики будь-якого явища за допомогою вторинних смислових значень, актуалізації його «внутрішньої форми» (О. Потебня).

Фабула – один з невід'ємних чинників сюжету, його ядро, що визначає межі руху сюжету в часі і просторі; розповідь про події, змальовані в епічних, драматичних, ліро-епічних творах, на відміну від самих подій – сюжету твору.

Фольклор – це народне, колективне, непрофесійне мистецтво слова, усна народна творчість, що твориться за особливими специфічними законами усної передачі від покоління до покоління.

Хорей – двоскладова стопа, в якій ритмічний акцент припадає на перший склад.

Художня література – гетерогенне за походженням мистецтво, яке має самодостатню естетичну цінність, що може бути по-різному трактована, інтерпретована залежно від мети та досвіду читачів, літературних критиків.

У широкому значенні література – це все написане, що має суспільне значення. А твори, які мають мистецьку вартість, естетичне значення, називають художньою літературою. Синонімом до терміна “художня література” є красне письменство.

Ямб – двоскладова стопа з наголосом на другому складі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Богачук О. Дзвони. А час не жде... Вибране. Луцьк : Вол. обл. друк., 2003. С. 76–88.
2. Бойко І. Стир-місто: нотатки худож., мал., графіка. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2004. 116 с.
3. Волинь літературна : альманах. Луцьк : Видавництво “Терен”, 2009.
4. Волинь філологічна: текст і контекст : зб. наук. праць. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк : СНУ, 2010.
5. Ворон В. О. Луцьк : силуети міста : ілюстр. нарис. Л. : Каменяр, 1988. 30 с. : ілюстр.
6. Герасимюк О. Побачення з давнім Луцьком : для дітей мол. та серед. шк. віку. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2010. 36 с.
7. Герасимюк О. Шляхами рідного міста: навч.-пізнавальне вид. Луцьк : Волинська книга, 2007. 64 с.
8. Гоць П. Під мурами Луцького замку. Вибране : поезії / в авт. ред. ; авт. передм. докт. іст. наук В. Плисюк. Львів : Сполом, 2007. С 22.
9. Гуменюк Н. Буслик хоче до Світязя : вірші, казки, оповід. про Волинь : для мол. шк. віку. Луцьк : Твердиня, 2010. 64 с. : ілюстр.
10. Гуменюк Н. Ширшик В. Казки з Яринчиного саду. Тернопіль: Богдан, 2012. 146 с. : ілюстр.
11. Гуменюк Н. Віче. Однокрил : поезії. Луцьк: Надстир'я, 2000. С. 23.
12. Гуменюк Н. Три древні вежі, наче три стихії. Голос папороті : поезії. Луцьк. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2009. С. 136.
13. Гуменюк Н. У Янгола під крилом : вірші для дітей про українські свята. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2010. 72 с.

14. Денисюк В. Луцьку – 910 років : іст.-краєзнавчий нарис Луцьк : Надстир'я, 1995. 64 с.
15. Дивослово : наук.-метод. журнал. Київ : Педагогічна преса, 2022.
16. Косач Ю. Любартів замок у Луцьку. Вибране. Поезії, публіцистика. Дніпро, 1975. С. 61.
17. Луцький замок у мистецькому просторі України : Тематична антологія віршів ХІХ–ХХІ ст. / упоряд. канд. філол. наук М. М. Хмелюк, В. М. Кумановська. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2012. 88 с.
18. Мандзюк Ф. Г. Легенди старого Луцька. Луцьк : Волинянин, 2015.
19. Мандзюк Ф., Окуневич В. У Луцькому замку : путівник. Луцьк : Волинянин, 2008. 175 с.
20. Мартинюк В. К. Люблю я Луцьк. Оновлення серця : поезії. Луцьк : Благовісник, 2004. С. 151.
21. Мойсіюк К. Луцьк. Прогулянки містом : туристичний путівник. Луцьк : Волинська книга, 2007. 100 с.
22. Пчілка Олена. Волинські спогади. Твори / упоряд., підготовка текстів та прим. А. Ф. Чернишова. Київ : Дніпро, 1971. С. 364–365.
23. Пчілка Олена. Повне академічне зібрання творів: у 12 томах. К.: Наукова думка, 2025.
24. Троневи́ч П. Оповідання з давньої історії Луцька. Луцьк: Надстир'я, 2019.
25. Українка Леся. Коханий мій краю...: поезії. Луцьк : Надстир'я, 2001. 208 с.
26. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів: у 14 томах. Том 5. Поетичні твори. Ліро-епічні твори / ред. О. Вісич, С. Кочерга; передм. С. Романов; упоряд., комент. С. Романов, О. Кицан, М. Моклиця та ін. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021. С. 218-219.

27. Український літературний краєзнавчий збірник / НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Ін-т літ-ри, 2009.

28. Філологічні студії : зб. наук. праць Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2001.

29. Lana P. Луцьк – унікальне місто. Вірші, поезія. Клуб поезії. URL: <https://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=314129>

Навчальне видання

Мацюк Зоряна

**ВОЛИНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ
У КОЛІ ДИТЯЧОГО ЧИТАННЯ:
ХРЕСТОМАТІЯ ДЛЯ 5–6 КЛАСІВ**

Друкується в авторській редакції

Формат 60х84 1/16. Обсяг 9,99 ум. друк. арк., 9,72 обл.-вид. арк.
Наклад 300 пр. Зам. 151. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. + 38 066 936 25 49).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

ВЕЖА-ДРУК

ISBN 978-966-940-722-1

9 789669 407221